

RAPORT TEMATYCZNY

**POŚWIĘCONY WDRAŻANIU ART. 30 DOTYCZĄCEGO UDZIAŁU OSÓB
NIEPEŁNOSPRAWNYCH W ŻYCIU KULTURALNYM, REKREACJI,
WYPOCZYNKU I W SPORCIE**

**OPRACOWANY W RAMACH PROJEKTU
„WDRAŻANIE KONWENCJI O PRAWACH OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH –
WSPÓLNA SPRAWA”**

OLSZTYN/WARSZAWA, 30 STYCZNIA 2017 R.

Opracowanie powstało w ramach projektu pn. „Wdrażanie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych – wspólna sprawa”, finansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, w ramach Osi Priorytetowej II. Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji, Działania 2.6 Wysoka jakość polityki na rzecz włączenia społecznego i zawodowego osób niepełnosprawnych Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020

Realizatorzy projektu: Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych w partnerstwie z Lubelskim Forum Organizacji Osób Niepełnosprawnych – Sejmikiem Wojewódzkim, Warmińsko-Mazurskim Sejmikiem Osób Niepełnosprawnych, Akademią Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej i kancelarią prawną Domański Zakrzewski Palinka Sp. k.

Opracowanie:
dr Urszula Tomczyk

Spis treści

Wykaz skrótów	4
Wprowadzenie	5
1. Kluczowe pojęcia i definicje najsilniej powiązane z prawem osób niepełnosprawnych do udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie	7
1.1. Prawo osób niepełnosprawnych do udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie 7	
1.2. Dostępność	10
1.3. Dyskryminacja	11
1.4. Racjonalne usprawnienie i uniwersalne projektowanie	12
1.5. Podnoszenie świadomości.....	13
2. Ochrona praw osób niepełnosprawnych do udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie w międzynarodowych, europejskich i krajowych aktach prawnych.....	14
2.1. Prawa osób niepełnosprawnych do udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie w aktach prawa „twardego” i „miękkiego”	14
2.2. Prawa osób niepełnosprawnych do udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie w prawie międzynarodowym	19
2.3. Prawa do udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie w prawie krajowym	21
2.4. Regulacja art. 30 KPON na tle powyższych unormowań	25
3. Prawne uwarunkowania korzystania przez osoby niepełnosprawne z prawa do udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie.....	30
3.1. Diagnoza sytuacji i identyfikacja barier.....	30
3.2. Propozycja zmian służących przezwyciężeniu barier prawnych	75
4. Pozaprawne uwarunkowania korzystania przez osoby niepełnosprawne z prawa do udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie	88
4.1. Uwarunkowania administracyjne.....	88
4.1.1. Diagnoza sytuacji i identyfikacja barier administracyjnych	88
4.1.2. Propozycja zmian służących przezwyciężeniu barier administracyjnych	129
4.2. Uwarunkowania organizacyjne.....	132
4.2.1. Diagnoza sytuacji i identyfikacja barier organizacyjnych	132
4.2.2. Propozycja zmian służących przezwyciężeniu barier organizacyjnych	137
5. Podsumowanie	140
Bibliografia	157
Spis tabel	161

WYKAZ SKRÓTÓW

CEDAW – Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet

DPCz – Deklaracja Praw Człowieka

EKPC – Europejska Konwencja Praw Człowieka

ETPCz – Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu

FEMM – Komisja Praw Kobiet i Równouprawnienia

KPON/Konwencja – Konwencja o Prawach Osób Niepełnosprawnych

KPP – Karta Praw Podstawowych

ONZ – Organizacja Narodów Zjednoczonych

TFUE – Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej

UE – Unia Europejska

PDPC – Powszechna Deklaracja Praw Człowieka

GKET – Globalny Kodeks Etyki w Turystyce

MKO – Międzynarodowy Komitet Olimpijski

WPROWADZENIE¹

Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych jest dokumentem międzynarodowym dotyczącym przestrzegania praw człowieka i pierwszym traktatem międzynarodowym przyjętym w XXI wieku. Polska ratyfikowała Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych w grudniu 2012 r. Projekt pn. „*Wdrażanie Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych – wspólna sprawa*” jest ważnym etapem procesu wdrażania *KPON* w Polsce. Celem głównym projektu jest osiągnięcie stanu, w którym podmioty polityk publicznych uczestniczące w procesie wdrażania *Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych* w Polsce będą dysponowały, niezbędnym dla skutecznego przebiegu tego procesu, potencjałem programowo – planistycznym. Cele szczegółowe projektu, służące realizacji celu głównego obejmują:

- identyfikację barier stanowiących źródło dyskryminacji i utrudniających osobom niepełnosprawnym pełne uczestnictwo w funkcjonowaniu społecznym w kontekście realizacji praw wynikających z *KPON*,
- zgromadzenie wiedzy na temat istniejących barier prawnych, administracyjnych i organizacyjnych występujących w procesie wdrażania postanowień *KPON*,
- wytyczenie pożądanych kierunków zmian mających na celu usuwanie wskazanych barier,
- sformułowanie rekomendacji konkretnych zmian w zakresie dostosowania polityk publicznych do postanowień i wymogów *KPON*.

Cele projektu zostaną osiągnięte w wyniku zrealizowania dwóch zadań. Zadanie pierwsze zrealizowane zostanie w pierwszym roku realizacji projektu. W ramach tego zadania przygotowanych zostanie 30 Raportów tematycznych poświęconych poszczególnym postanowieniom *KPON*, a następnie na ich podstawie opracowany zostanie Raport syntetyczny poświęcony barierom we wdrażaniu *KPON* oraz kierunków działań służących ich eliminacji. W ramach zadania drugiego, realizowanego w drugim roku realizacji projektu, opracowany zostanie zbiór rekomendacji dostosowujących prawo oraz polityki publiczne do wymogów *Konwencji*. Realizatorami projektu są: Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych w partnerstwie z Lubelskim Forum Organizacji Osób Niepełnosprawnych – Sejmikiem Wojewódzkim, Warmińsko-Mazurskim Sejmikiem Osób Niepełnosprawnych, Akademią Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej i kancelarią prawną Domański Zakrzewski Palinka Sp. k.

¹ *Raport metodologiczny przygotowania Raportu syntetycznego w ramach projektu „Wdrażanie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych – wspólna sprawa”*, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa, listopad 2016.

Niniejsze opracowanie jest jednym z etapów realizacji zadania pierwszego, poświęconego identyfikacji barier we wdrażaniu *KPON* oraz określeniu kierunków działań służących ich eliminacji. Opracowanie poświęcone zostało zobowiązaniom Państw Stron *Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych*, w tym również Polski, wynikającym z postanowień art. 30, odnoszącego się do poszanowania, ochrony i realizacji praw osób niepełnosprawnych do udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie. Źródła danych obejmowały analizy przeprowadzone na potrzeby omawianego projektu oraz opracowania powstałe w wyniku badań empirycznych przeprowadzonych w trakcie jego realizacji. W wyniku przeprowadzonej analizy zaproponowane zostały rozwiązania, które mogą sprzyjać wdrażaniu art. 30 *KPON*, a tym samym mogące wspierać osoby niepełnosprawne w realizacji ich praw do udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie.

1. KLUCZOWE POJĘCIA I DEFINICJE NAJSILNIEJ POWIĄZANE Z PRAWEM OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH DO UDZIAŁU W ŻYCIU KULTURALNYM, REKREACJI, WYPOCZYNKU I SPORCIE

1.1. PRAWO OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH DO UDZIAŁU W ŻYCIU KULTURALNYM, REKREACJI, WYPOCZYNKU I SPORCIE²

„Działalność kulturalna³ jest kluczowym obszarem życia w społeczeństwie dla wszystkich ludzi. *Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych*, gwarantuje odpowiedni dostęp do dziedzictwa kulturowego, w tym miejsc wydarzeń kulturalnych, materiałów i programów. Państwa Strony są zobowiązane do podjęcia odpowiednich działań w celu zapewnienia, osobom niepełnosprawnym dostępu do bibliotek, miejsc kultury i rozrywki, takich jak galerie sztuki i sale koncertowe, a także programy telewizyjne. Sport⁴ jest tym obszarem aktywności osób niepełnosprawnych, który okazał się być jednym z głównych sposobów, w którym mogą one zająć swoje miejsce w świecie. Przykładem mogą być Igrzyska Paraolimpijskie. Zaangażowanie osób niepełnosprawnych w aktywność sportową wymaga jednak dostosowania obiektów sportowych, rekreacyjnych i wypoczynkowych.

Aktywność w obszarze kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu jest źródłem rozwoju zainteresowań, podnoszenia wiedzy, rozrywki oraz utrzymania lub poprawy stanu zdrowia. Aktywność ta pełni bardzo ważną rolę w procesie regenerowania i budowania sił psychicznych i fizycznych. Najczęściej pojęcia kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu występują w relacji z pojęciem czasu wolnego, który definiowany jest jako „*czas wykorzystywany na zajęcia nieobowiązkowe, podejmowane dobrowolnie dla wypoczynku, rozrywki, wszechstronnego rozwoju, udziału w życiu społecznym*”.⁵ Formy spędzania wolnego czasu mają ogromne znaczenie integrujące i kulturotwórcze.⁶ W modelu medycznym postrzegania niepełnosprawności, kultura, rekreacja, wypoczynek i sport, traktowane są wyłącznie jako element terapii zajęciowej. Obecnie w dobie społecznego postrzegania

²Opracowanie regulacyjne w obszarze Konwencji z dnia 13 grudnia 2006 r. o Prawach Osób Niepełnosprawnych (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169): prawa do udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie (art. 30 Konwencji), red.: M. Matczak, T. Żalasiński, M. Romanowicz i in, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016, Tomczyk U., *Materiały na tematyczną debatę doradczą-programową poświęconą wdrażaniu art. 30 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych w Polsce: Udział osób z niepełnosprawnością w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie*, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016; Kawa J., Raźniewski P., Tomczyk U., *Analiza dokumentów międzynarodowych dotycząca procesu wdrażania Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych oraz identyfikacji barier w tym procesie*, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016.

³ McCallum R., 2012, The UN Convention on Rights of Persons with Disabilities, Billion Strong, International Paralympic Committee, Sydney, s. 7.

⁴ tamże.

⁵ Zawadzka A., *Obciążenie studentów nauką a formy wypoczywania*, PWN, Warszawa 1976, s. 183.

⁶ Pięta J., *Pedagogika czasu wolnego*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2008, s. 247.

niepełnosprawności, kultura, rekreacja, wypoczynek i sport, włączone zostały w nurt rehabilitacji społecznej. Zmiana ta oznacza konieczność wprowadzania wielu dostosowań, aby infrastruktura budynków, komunikacji oraz rozwiązań organizacyjnych i informacyjnych, nie tworzyły barier dla osób niepełnosprawnych. Prawo do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie nakłada na Państwa Strony Konwencji obowiązek określony w *art. 30* zgodnie z którym:

1. Państwa Strony uznają prawo osób niepełnosprawnych do udziału, na zasadzie równości z innymi osobami, w życiu kulturalnym i podejmą wszelkie odpowiednie środki w celu zapewnienia, że osoby niepełnosprawne:
 - (a) będą miały dostęp do materiałów w dziedzinie kultury w dostępnych dla nich formach,
 - (b) będą miały dostęp do programów telewizyjnych, filmów, teatru i innego rodzaju działalności kulturalnej, w dostępnych dla nich formach,
 - (c) będą miały dostęp do miejsc działalności kulturalnej lub usług z nią związanych, takich jak teatry, muzea, kina, biblioteki i usługi turystyczne oraz, w miarę możliwości, będą miały dostęp do zabytków i miejsc ważnych dla kultury narodowej.
2. Państwa Strony podejmą odpowiednie środki w celu zapewnienia, że osoby niepełnosprawne będą miały możliwości rozwoju i wykorzystywania potencjału twórczego, artystycznego i intelektualnego, nie tylko dla własnej korzyści, ale także dla wzbogacenia społeczeństwa.
3. Państwa Strony podejmą odpowiednie środki, zgodne z prawem międzynarodowym, w celu zapewnienia, że przepisy chroniące prawa autorskie nie będą stanowiły nieuzasadnionej lub dyskryminacyjnej bariery dla osób niepełnosprawnych w dostępie do materiałów w dziedzinie kultury.
4. Osoby niepełnosprawne będą uprawnione, na zasadzie równości z innymi osobami, do uznania ich szczególnej tożsamości kulturowej i językowej, w tym języków migowych i kultury osób niesłyszących, a także do uzyskania wsparcia w tym zakresie.
5. W celu umożliwienia osobom niepełnosprawnym udziału, na zasadzie równości z innymi osobami, w działalności rekreacyjnej, wypoczynkowej i sportowej, Państwa Strony podejmą odpowiednie środki w celu:
 - (a) zachęcania osób niepełnosprawnych do udziału, w możliwie najszerszym zakresie, w powszechnej działalności sportowej na wszystkich poziomach i popierania tego udziału,
 - (b) zapewnienia osobom niepełnosprawnym możliwości organizacji i rozwoju działalności sportowej i rekreacyjnej uwzględniającej niepełnosprawność oraz możliwości udziału w takiej działalności i, w tym celu, zachęcania do zapewniania, na zasadzie równości z innymi osobami, odpowiedniego instruktażu, szkolenia i zasobów,
 - (c) zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępu do miejsc uprawiania sportu, rekreacji i turystyki,

- (d) zapewnienia dzieciom niepełnosprawnym dostępu, na zasadzie równości z innymi dziećmi, do udziału w zabawie, rekreacji i wypoczynku oraz działalności sportowej, włączając taką działalność w ramy systemu szkolnego,
- (e) zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępu do usług świadczonych przez organizatorów działalności w zakresie rekreacji, turystyki, wypoczynku i sportu.⁷

„Przedmiotowy zakres omawianego postanowienia zawartego w art. 30 *Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych* jest niezwykle szeroki – obejmuje dość odległe – mogłoby się wydawać – sfery życia. Udział w życiu kulturalnym oznacza bowiem prawo dostępu do materiałów kultury, ale również możliwość uczestniczenia w przedstawieniu teatralnym jako aktor czy muzyk. Rekreacja to wszelkie formy aktywności podejmowane poza obowiązkami życia codziennego⁸ – od spaceru w parku po wycieczkę poza miasto. Prawo do wypoczynku z kolei obejmuje wszystkie czynności nakierowane na pozbywanie się zmęczenia⁹, bez względu na to czy oznacza to możliwość krótkiej przerwy od pracy, czy też wzięcia dłuższego urlopu. Udział w życiu sportowym to w końcu zarówno prawo do wstępu na stadion przez trybuny, jak również „przez szatnię”, jako zawodnik. Wszystkie te prawa, choć znacznie się różniące mają jednak bardzo istotny wspólny mianownik. Są one przejawem podstawowych praw człowieka – swobody wyrazu, prawa do kształtowania swojej osobowości i swoich umiejętności, prawem do tworzenia i korzystania twórczości innych. Są zatem elementami przyrodzonej godności człowieka, bowiem osoba ludzka nie jest jedynie biernym odbiorcą rzeczywistości, wręcz przeciwnie – odgrywa istotną rolę w jej tworzeniu. Z punktu widzenia rozwoju osobowości człowieka – a tym samym poszanowania jego godności – konieczne jest zatem takie ukształtowanie relacji społecznych i systemu prawnego, by każda jednostka miała prawo pełnego uczestnictwa w wymienionych w przepisach sferach życia.

Z prawem każdego człowieka do uczestnictwa w każdej wyżej wspomnianych sfer życia, sprzężony jest obowiązek państwa do tworzenia odpowiednich warunków jego realizacji. Ma to szczególne znaczenie przy realizacji tych praw w przypadku osób niepełnosprawnych, które mogą spotykać się w tym zakresie z różnego rodzaju barierami natury faktycznej i prawnej.

⁷*Konwencja o Prawach Osób Niepełnosprawnych*, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r., Tekst opublikowany w Dzienniku Ustaw w dn. 25 października 2012 r., poz. 1169.

⁸ Zob. Internetowy słownik języka polskiego - www.sjp.pl

⁹ Zob. Słownik PWN, dostępny na www.sjp.pwn.pl

Prawa do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie należą do tzw. praw człowieka II i III generacji¹⁰. Jako takie mają one w znacznej części charakter norm programowych, wyznaczających cele i kierunki polityki państwa. W związku z tym z reguły nie zawierają gwarancji, na które jednostka mogłaby się powołać w sporach z państwem i są tym samym trudne do wyegzekwowania. Obowiązki państwa w tym względzie sprowadzają się w zasadzie do podejmowania starań w tym zakresie na tyle, na ile jest to możliwe¹¹. W związku z tym realizacja praw będących przedmiotem art. 30 KPON – jako norm programowych – będzie wymagała w wielu przypadkach uwzględnienia sytuacji finansowej oraz poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego państwa¹².¹³

1.2. DOSTĘPNOŚĆ¹⁴

Przepis art. 9 Konwencji wyraża zasadę dostępności, czyli jednego z kluczowych zagadnień związanych z prawami osób niepełnosprawnych. Zgodnie z nim „aby umożliwić osobom niepełnosprawnym niezależne życie i pełny udział we wszystkich sferach życia, Państwa Strony podejmą odpowiednie środki w celu zapewnienia im, na zasadzie równości z innymi osobami, dostępu do środowiska fizycznego, środków transportu, informacji i komunikacji, w tym technologii i systemów informacyjno-komunikacyjnych, a także do innych urządzeń i usług, powszechnie dostępnych lub powszechnie zapewnianych, zarówno na obszarach miejskich, jak i wiejskich. Środki te, obejmujące rozpoznanie i eliminację przeszkód i barier w zakresie dostępności, stosują się między innymi do budynków, dróg, transportu oraz innych urządzeń wewnętrznych i zewnętrznych, w tym szkół, mieszkań, instytucji zapewniających opiekę medyczną i miejsca pracy, informacji, komunikacji i innych usług, w tym usług elektronicznych i służb ratowniczych. Państwa Strony na mocy Konwencji zobowiązane są do podjęcia odpowiednie środki w celu opracowywania,

¹⁰ Zgodnie z podziałem zaproponowanym w końcówce lat 70-tych przez Karela Vassaka prawa człowieka można podzielić na 3 generacje: prawa obywatelskie i polityczne (I generacja), prawa gospodarcze, społeczne i kulturalne (II generacja) oraz prawa mające charakter kolektywny, jak np. prawo do rozwoju ekonomicznego i społecznego, do środowiska naturalnego, do zasobów naturalnych *etc.* (III generacja).

¹¹ Zob. A. M. Kosińska, *Kulturalne prawa człowieka. Regulacje normatywne i ich realizacja*, Lublin, 2014, s. 77.

¹² Zob. L. Garlicki, *Komentarz do artykuł 73 Konstytucji RP*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, L. Garlicki [red.], Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa, 2003, s. 4-7.

¹³ fragment opracowania: *Opracowanie regulacyjne w obszarze Konwencji z dnia 13 grudnia 2006 r. o Prawach Osób Niepełnosprawnych (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169): prawa do udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku*

i sporcie (art. 30 Konwencji), red.: M. Matczak, T. Zalaśński, M. Romanowicz i in, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016.

¹⁴ *Raport metodologiczny przygotowania Raportu syntetycznego w ramach projektu „Wdrażanie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych – wspólna sprawa”*, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa, listopad 2016.

ogłaszania i monitorowania wdrażania minimalnych standardów i wytycznych w sprawie dostępności urządzeń i usług ogólnie dostępnych lub powszechnie zapewnianych, zapewnienia, że instytucje prywatne, które oferują urządzenia i usługi ogólnie dostępne lub powszechnie zapewniane, będą brały pod uwagę wszystkie aspekty ich dostępności dla osób niepełnosprawnych, zapewnienia wszystkim zainteresowanym osobom szkolenia na temat kwestii dostępności dla osób niepełnosprawnych, zapewnienia w ogólnodostępnych budynkach i innych obiektach oznakowania w alfabecie Braille'a oraz w formach łatwych do czytania i zrozumienia, zapewnienia różnych form pomocy i pośrednictwa ze strony innych osób lub zwierząt, w tym przewodników, lektorów i profesjonalnych tłumaczy języka migowego, w celu ułatwienia dostępu do ogólnodostępnych budynków i innych obiektów publicznych, popierania innych odpowiednich form pomocy i wsparcia osób niepełnosprawnych, aby zapewnić im dostęp do informacji, popierania dostępu osób niepełnosprawnych do nowych technologii i systemów informacyjno-komunikacyjnych, w tym do Internetu, popierania, od wstępnego etapu, projektowania, rozwoju, produkcji i dystrybucji dostępnych technologii i systemów informacyjno-komunikacyjnych, tak aby technologie te i systemy były dostępne po najniższych kosztach”.

Postanowienia zawarte w art. 9 KPON są bardzo ważne z perspektywy realizacji przez osoby niepełnosprawne prawa do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie, bowiem zobowiązują Państwa Strony zapewnienia szeroko pojętej dostępności z uwagi na stosowane rozwiązania architektoniczne, komunikacyjne, transportowe oraz wszelkie usługi związane z aktywnością w tych płaszczyznach.

1.3. DYSKRYMINACJA¹⁵

Pojęcie „dyskryminacji” należy do kluczowych pojęć KPON, zaś zasada niedyskryminacji jest jej kamieniem węgielnym. Konwencja w Art. 2 podaje precyzyjną definicję tego pojęcia: „Dyskryminacja ze względu na niepełnosprawność oznacza jakiegokolwiek różnicowanie, wykluczanie lub ograniczanie ze względu na niepełnosprawność, którego celem lub skutkiem jest naruszenie lub zniweczenie uznania, korzystania z lub wykonywania wszelkich praw człowieka i podstawowych wolności w dziedzinie polityki, gospodarki, społecznej, kulturalnej, obywatelskiej lub w jakiegokolwiek innej, na zasadzie równości z innymi osobami. Obejmuje to wszelkie przejawy dyskryminacji, w tym odmowę

¹⁵ Raport metodologiczny przygotowania Raportu syntetycznego w ramach projektu „Wdrażanie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych – wspólna sprawa”, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa, listopad 2016.

racjonalnego usprawnienia”¹⁶. Szczególne znaczenie w eliminowaniu dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność posiada prawo, co podkreślono w Standardowych zasadach wyrównywania szans osób niepełnosprawnych: „Działania legislacyjne mogą być konieczne, by wyeliminować okoliczności, które mogą negatywnie wpływać na życie osób niepełnosprawnych, łącznie z wszelkimi formami napastowania i gnębienia. Wszelkie formy dyskryminacji wobec osób niepełnosprawnych muszą być wyeliminowane. Ustawodawstwo państwowe powinno dysponować odpowiednimi sankcjami w przypadku pogwałcenia zasad niedyskryminowania”¹⁷.

W odniesieniu do prawa osób niepełnosprawnych do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie, przejawem dyskryminacji może być zarówno brak dostępności do obiektów, informacji oraz bariery utrudniające tworzenie i udział w wydarzeniach tych branż.

1.4. RACJONALNE USPRAWNIENIE I UNIWERSALNE PROJEKTOWANIE¹⁸

Z pojęciem dostępności i dyskryminacji ściśle powiązane jest pojęcie „racjonalnego usprawnienia”, które oznacza przeprowadzenie, w razie potrzeby, odpowiednich zmian i adaptacji, które nie pociągają za sobą nieproporcjonalnych i nadmiernych obciążeń, tak by osoby niepełnosprawne miały możliwość egzekwowania i korzystania ze wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności na zasadzie równości z innymi osobami. Zgodnie z tą zasadą osoba niepełnosprawna może dowodzić, że państwo oraz inne podmioty są zobowiązane podejmować działania usprawniające¹⁹. Konwencja stwierdza, że niezapewnienie osobie „racjonalnego usprawnienia” stanowi dyskryminację z powodu niepełnosprawności²⁰. W konsekwencji każda prawna definicja dyskryminacji powinna uznawać odmowę zapewnienia racjonalnego usprawnienia a za przejaw dyskryminacji.

„Uniwersalne projektowanie” oznacza projektowanie produktów, środowiska, programów i usług w taki sposób, by były użyteczne dla wszystkich, w możliwie

¹⁶ KPON, Art. 2

¹⁷ *Standardowe Zasady Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych*, Narody Zjednoczone 1994, Zasada 15, pkt. 2

¹⁸ *Raport metodologiczny przygotowania Raportu syntetycznego w ramach projektu „Wdrażanie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych – wspólna sprawa”*, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa, listopad 2016.

¹⁹ *From Exclusion to Equality. Realizing the rights of persons with disabilities. Handbook for Parliamentarians on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and its Optional Protocol*, United Nations, Office of the High Commissioner for Human Rights, Geneva 2007, s.14

²⁰ *Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych*, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r., Tekst opublikowany w Dzienniku Ustaw w dn. 25 października 2012 r., poz. 1169, art.2

największym stopniu, bez potrzeby adaptacji lub specjalistycznego projektowania. „Uniwersalne projektowanie” nie wyklucza pomocy technicznych dla szczególnych grup osób niepełnosprawnych, jeżeli jest to potrzebne²¹.

Zarówno racjonalne usprawnienia jak i uniwersalne projektowanie pełnić powinny bardzo ważną rolę w zapewnieniu osobom niepełnosprawnym dostępności do obiektów budowlanych oraz oferty w branżach usług: kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu.

1.5. PODNOSZENIE ŚWIADOMOŚCI ²²

Przepis art. 8 Konwencji ma bardzo duże znaczenie, nakłada bowiem na państwa szereg obowiązków. Zgodnie z nim państwa, które ratyfikowały KPON zobowiązują się podjąć natychmiastowe, skuteczne i odpowiednie działania w celu podniesienia świadomości społeczeństwa, w tym na poziomie rodziny, w sprawach dotyczących osób niepełnosprawnych, a także działania na rzecz wzmocnienia poszanowania praw i godności osób niepełnosprawnych, zwalczania stereotypów, uprzedzeń i szkodliwych praktyk wobec osób niepełnosprawnych, w tym związanych z płcią i wiekiem, we wszystkich dziedzinach życia, promowania wiedzy o zdolnościach i wkładzie osób niepełnosprawnych.

Do działań podejmowanych w tym celu należy inicjowanie i prowadzenie skutecznych kampanii, których celem jest podnoszenie poziomu świadomości społecznej, rozwijanie wrażliwości na prawa osób niepełnosprawnych, popieranie pozytywnego postrzegania i zwiększenie świadomości społecznej dotyczącej osób niepełnosprawnych. Kolejne cele dotyczą popierania uznania umiejętności, zasług i zdolności osób niepełnosprawnych oraz ich wkładu w miejscu pracy i na rynku pracy, rozwijania, na wszystkich szczeblach systemu edukacji i u wszystkich dzieci od najwcześniejszych lat, postaw poszanowania praw osób niepełnosprawnych, zachęcania wszystkich środków masowego przekazu do przedstawiania wizerunku osób niepełnosprawnych w sposób zgodny z celem niniejszej *Konwencji* oraz popierania programów podnoszenia świadomości w sprawach dotyczących osób niepełnosprawnych i ich praw.

Podnoszenie świadomości obejmuje szeroki zakres zagadnień związanych z niepełnosprawnością, w tym również prawa osób niepełnosprawnych do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie.

²¹ *Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych*, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r., Tekst opublikowany w Dzienniku Ustaw w dn. 25 października 2012 r., poz. 1169, art.2

²² *Raport metodologiczny przygotowania Raportu syntetycznego w ramach projektu „Wdrażanie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych – wspólna sprawa”*, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa, listopad 2016.

2. OCHRONA PRAW OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH DO UDZIAŁU W ŻYCIU KULTURALNYM, REKREACJI, WYPOCZYNKU I SPORCIE W MIĘDZYNARODOWYCH, EUROPEJSKICH I KRAJOWYCH AKTACH PRAWNYCH²³

2.1. PRAWA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH DO UDZIAŁU W ŻYCIU KULTURALNYM, REKREACJI, WYPOCZYNKU I SPORCIE W AKTACH PRAWA „TWARDEGO” I „MIĘKKIEGO”

„Prawa do udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie są ujmowane w prawie międzynarodowym w różny sposób i za pomocą różnych instrumentów prawnych. Najbardziej podstawowe gwarancje – wolność twórczości artystycznej, czy prawo do dostępu do dóbr kultury – pojawiają się w większości umów międzynarodowych. Wyrażane są przy tym w sposób bezpośredni i tworzą wyraźną gwarancję dla podmiotów tych praw. Z kolei prawo do wypoczynku, rekreacji i sportu jest przedmiotem szerszej refleksji w dokumentach o charakterze miękkim, a w wiążących umowach międzynarodowych są pomijane lub wchodzi w zakres innych praw. Nie oznacza to jednak koniecznie tego, że prawa te powinny być obdarzane mniejszą uwagą. Przyjęcie takiego rozwiązania jest raczej podyktowane sposobem realizacji jednych i drugich. Prawa ściśle związane z kulturą dotyczą wolności wyrazu i jako takie mają silny wymiar negatywny, podczas gdy prawa do wypoczynku, rekreacji i sportu są sprzężone po stronie państwa głównie z obowiązkami o charakterze pozytywnym.

1) Prawa osób niepełnosprawnych do udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie w aktach prawa „twardego”

Prawo do uczestnictwa w życiu kulturalnym znalazło swój wyraz w art. 27 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka (PDPC). Zgodnie z tym przepisem każdy człowiek ma prawo do samodzielnego uczestniczenia w życiu kulturalnym społeczeństwa, do korzystania ze sztuki, do uczestniczenia w postępie nauki i korzystania z jego dobrodziejstw. Ustęp 2 omawianego artykułu stanowi natomiast, że każdy człowiek ma prawo do ochrony moralnych i materialnych korzyści wynikających z jakiegokolwiek jego działalności naukowej, literackiej

²³ *Opracowanie regulacyjne w obszarze Konwencji z dnia 13 grudnia 2006 r. o Prawach Osób Niepełnosprawnych (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169): prawa do udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie (art. 30 Konwencji), red.: M. Matczak, T. Zalański, M. Romanowicz i in, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016.*

lub artystycznej. Analiza przepisu pozwala zauważyć, że PDPC uwzględnia dwuwymiarowy charakter prawo do udziału w życiu kulturowym – z jednej strony wyraźnie podkreśla, że udział każdego człowieka ma mieć charakter samodzielny, z drugiej zaś przewiduje konieczność ochrony jego dorobku. Uczestnictwo w życiu kulturowym ma mieć tym samym charakter aktywny.

W tym kontekście należy również przytoczyć gwarantujący każdemu prawo do nauki art. 26 PDPC, który bywa postrzegany w doktrynie jako pośrednio realizujący również prawo do udziału w kulturze. Jak wskazuje A. M. Kosińska, zapewnienie dostępu do kultury wymaga odpowiedniej edukacji²⁴. Jedynie bowiem wyedukowane i świadome społeczeństwo jest w stanie w pełni korzystać z praw kulturalnych.

Powszechna Deklaracja proklamuje również prawo do wypoczynku, skorelowane co prawda z prawem pracy, w tym z prawem do urlopu. Zgodnie z art. 24 Deklaracji, każdy człowiek ma prawo do urlopu i wypoczynku, włączając w to rozsądne ograniczenie godzin pracy i okresowe płatne urlopy. Prawo do wypoczynku z Deklaracji należy tym samym rozumieć głównie jako prawo do krótkotrwałej przerwy w pracy na odzyskanie sił i energii.

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych nie proklamuje praw do udziału w życiu kulturalnym i sportowym a także do wypoczynku i rekreacji jako oddzielnych praw człowieka. W tym zakresie można doszukać się jedynie prawa narodów do kształtowania swojego rozwoju kulturowego oraz prawo mniejszości etnicznych, religijnych i kulturowych do własnego życia kulturalnego. Znacznie szersze gwarancje ustanowiono w Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych. Godnościowe uzasadnienie praw kulturalnych, a także ich kluczowe znaczenie z punktu widzenia kształtowania człowieczeństwa osoby ludzkiej zostało wyrażone już w preambule MPPGSK. Jak stwierdzono, zgodnie z Powszechną Deklaracją Praw Człowieka ideał wolnej istoty ludzkiej wyzwolonej od lęku i niedostatku może być osiągnięty tylko wówczas, gdy zostaną stworzone warunki zapewniające każdemu korzystanie z praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych oraz z praw obywatelskich i politycznych. Powyższy Pakt zawiera również szereg szczegółowych gwarancji. Zgodnie z art. 15 ust. 1 MPPGSK Państwa Strony uznają prawo każdego do udziału w życiu kulturalnym, korzystania z osiągnięć postępu naukowego i jego zastosowań, korzystania z interesów moralnych i materialnych, wynikających z wszelkiej twórczości naukowej, literackiej lub artystycznej, której jest autorem. Państwa Strony mają przy tym obowiązek podejmowania działań w celu ochrony, rozwoju i upowszechniania nauki i kultury oraz poszanowania swobody koniecznej do

²⁴ Zob. M. Kosińska, *op.cit.*, s. 88.

prowadzenia badań naukowych i działalności twórczej (art. 15 ust. 2 i 3 MPPGSK). Państwa strony uznają jednocześnie korzyści, jakie wynikają z popierania i rozwijania kontaktów międzynarodowych i współpracy w dziedzinie nauki i kultury (art. 15 ust. 4 MPPGSK).

W kontekście ochrony kulturalnych praw człowieka na szczeblu ONZ należy uwzględnić działalność UNESCO – wyspecjalizowanej organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Edukacji, Nauki i Kultury. Jak wynika z konstytucji organizacji, jej podstawowym zadaniem jest przyczynianie się do pokoju i bezpieczeństwa przez wspieranie współpracy między narodami poprzez edukację, naukę i kulturę w celu poszerzania powszechnego poszanowanie sprawiedliwości, rządów prawa, praw człowieka i podstawowych wolności. Wśród dokumentów powstałych za sprawą organizacji szczególne znaczenie ma Konwencja o ochronie i promocji różnorodności wyrazu kulturowego, której celem jest m.in.:

- ochrona i promowanie różnorodności form wyrazu kulturowego;
- tworzenie takich warunków dla kultur, by mogły się w pełni rozwijać i swobodnie na siebie oddziaływać w sposób przynoszący im wzajemne korzyści;
- promowanie poszanowania różnorodności form wyrazu kulturowego i uświadamianie jej wartości na płaszczyźnie lokalnej, krajowej i międzynarodowej,
- potwierdzenie suwerennego prawa państw do stosowania, przyjmowania i wprowadzania w życie polityk oraz środków, jakie uznają one za stosowne w celu ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego na swoim terytorium – art.1 ww. Konwencji.

W kontekście wymogu wyrażonego w art. 30 ust. 4 *KPON* analizowana Konwencja o ochronie i promocji różnorodności wyrazu kulturowego potwierdza uwzględniony także w konstrukcji art. 30 *KPON* *związek tożsamości kulturowej i języka*. W Preambule Konwencji o ochronie i promocji różnorodności wyrazu kulturowego zawarto bowiem spostrzeżenie, że „*różnorodność językowa jest podstawowym elementem różnorodności kulturowej*” oraz podkreślono uwzględnioną poniżej (w części III opracowania) rolę edukacji „*w ochronie i promowaniu form wyrazu kulturowego*”. Ponadto, Konwencja o ochronie i promocji różnorodności wyrazu kulturowego potwierdza związek ochrony kultury i ochrony prawa człowieka, podkreślając znaczenie wolności komunikacyjnych dla trwałości i rozwoju każdej kultury – w myśl art. 2 ww. Konwencji różnorodność kulturowa może być chroniona i promowana jedynie wtedy, gdy *zagwarantowane są prawa człowieka i podstawowe wolności, takie jak wolność wypowiedzi, informacji i komunikowania* a także *gdy jednostka ma możliwość wyboru form wyrazu kulturowego*. Uznanie tożsamości kulturowej osób niepełnosprawnych jest zatem uzależnione od zagwarantowania wolności wypowiedzi,

informacji i komunikacji, co w przypadku kultury Głuchych przekłada się na uznanie, ochronę i stymulowanie rozwoju Polskiego Języka Migowego. Należy przy tym pamiętać, że powyższe warunki wynikają nie tylko z KPON, ale znajdują swoją w pełni symetryczną podstawę w obowiązku ochrony różnorodności kulturowej, który nakłada Konwencja o ochronie i promocji różnorodności wyrazu kulturowego. Obowiązek ten obejmuje kultury osób niepełnosprawnych jako subkultury względem dziedzictwa narodowego (ogółu społeczeństwa), bowiem w rozumieniu ww. Konwencji „*różnorodność kulturowa*” odnosi się do wielości form, poprzez które kultury grup i społeczeństw znajdują swój wyraz; wspomniane sposoby wyrażania kultury przekazywane są w obrębie grup i społeczeństw, a także pomiędzy nimi; różnorodność kulturowa przejawia się nie tylko w zróżnicowanych formach, poprzez które wyraża się, wzbogaca i jest przekazywane, dzięki różnaitości form wyrazu kulturowego, dziedzictwo kulturowe ludzkości, ale także w różnych postaciach twórczości artystycznej, wytwarzania, rozpowszechniania, dystrybucji form wyrazu kulturowego i korzystania z nich, niezależnie od stosowanych środków i technik (art. 4 pkt 1 ww. Konwencji).

W europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, prawa kulturalne nie zostały wyrażone *expressis verbis*, ale – jak wskazuje doktryna - są one wydobywane z innych praw konwencyjnych. Magdalena Wólkowska wskazuje w szczególności na prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, wolność myśli, sumienia i wyznania, wolność wyrażania opinii, a także prawo do nauki²⁵.

Kluczowym przepisem EKPC w kontekście ochrony praw kulturalnych jest art. 10 EKPC, proklamujący swobodę wyrazu. Pojęcie swobody wyrazu jest przy tym rozumiane szeroko i obejmuje nie tylko sfery działalności tradycyjnie uznane za wchodzące w zakres przedmiotowej swobody, np. wypowiedzi polityczne czy społeczne, ale wszystkie wypowiedzi czy aktywności służące jednostce do wyrażania swoich opinii, poglądów czy emocji. Takie stanowisko znalazło wyraz w orzeczeniach Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej także jako „ETPC”). W wyroku w sprawie *Müller i inni p. Szwajcarii*²⁶ ETPC wyraźnie zaznaczył, że w zakresie wyrażonej w art. 10 Konwencji wolności mieści się wolność wyrazu artystycznego. Jak zostało wskazane, wyraz artystyczny stanowi element

²⁵ M. Wólkowska, *Prawa kulturalne w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Analiza Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu*, Studia Iuridica Toruniensia, t. XIII, 2013, s. 250.

²⁶ Wyrok ETPC z 24 maja 1988 r., *Müller i inni p. Szwajcarii* (seria A nr 133).

wymiany informacji i pomysłów w debacie kulturalnej, politycznej i społecznej. W podobny sposób orzecznictwo ETPC dotyczące art. 10 objęło również swobodę wyrazu literackiego²⁷.

W pewnym stopniu prawo do udziału jednostki w życiu kulturalnym podkreśla również Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Zgodnie z art. 13 KPPUE „sztuki i badania naukowe są wolne od ograniczeń”, a wolność akademicka jest szanowana. Dodatkowo przepis art. 25 KPPUE stanowi, że Unia Europejska szanuje prawo osób w podeszłym wieku do uczestniczenia w życiu społecznym i kulturalnym.

2) Prawa do udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie w aktach prawa „miękkiego” i statutach organizacji międzynarodowych

W zakresie wypoczynku i rekreacji, ale również dostępu do kultury, warto zauważyć akt międzynarodowy o charakterze niewiążącym – Globalny Kodeks Etyki w Turystyce (GKET)²⁸. Choć nie jest to typowy dokument ochrony praw człowieka – jego podstawowym celem jest promowanie odpowiedzialnej, zrównoważonej i ogólnie dostępnej turystyki w ramach powszechnego prawa do wypoczynku i podróżowania – ma jednak istotne znaczenie dla ich rzeczywistej realizacji. W preambule Kodeksu, poza wskazaniem celu i kontekstu, potwierdzono prawo do turystyki i prawo do przemieszania się w celach turystycznych. Turystykę rozumie się przy tym jako działalność najczęściej utożsamianą z odpoczynkiem, relaksem, sportem oraz obcowaniem z kulturą i przyrodą. Prawo to w kontekście indywidualnym zostało doprecyzowane w art. 7 GKET. Jak wskazano, ludzie na całym świecie mają jednakowe prawo do bezpośredniego i osobistego odkrywania i cieszenia się z bogactw naszej planety. Coraz szersze uczestnictwo w turystyce krajowej i zagranicznej należy przy tym postrzegać jako jeden z najlepszych sposobów wykorzystywania stale zwiększającego się czasu wolnego. Zauważono również powiązanie prawa do turystyki z prawem do urlopu i wypoczynku w pracy. Twórcy Kodeksu podkreślają konieczność zapewnienia udziału władz publicznych w realizacji prawa do turystyki, przy czym w szczególności należy popierać i ułatwiać turystykę rodzinną, młodzieżową, studencką oraz dla osób starszych i niepełnosprawnych.

Na szczeblu międzynarodowym można wyodrębnić również inne dokumenty niemające charakteru źródeł norm prawnych. Na gruncie prawa człowieka do sportu należy zauważyć w szczególności Kartę Olimpijską wydaną przez Międzynarodowy Komitet Olimpijski (dalej jako „MKO”). Zgodnie z 4. Podstawową Zasadą Olimpizmu uprawianie sportu należy do

²⁷ Orzeczenia ETPC: z dnia 8 lipca 1999 r., *Karatas v. Turkey* ([GC], nr 23168/94, ECHR 1999-IV), z dnia 29 marca 2005 r., *Alimak v. Turkey* (nr 40287/98).

²⁸ Tekst aktu dostępny na www.unwto.org

praw człowieka. Każda jednostka musi mieć przy tym możliwość uprawiania sportu, bez jakiegokolwiek dyskryminacji i w duchu olimpijskim, który wymaga wzajemnego zrozumienia w przyjaźni, solidarności i ducha *fair play*. Zgodnie z Kartą Olimpijską, jednymi z głównych zadań MKO jest zachęcanie i wspieranie etyki i dobrego zarządzania w sporcie, jak również edukacji młodzieży poprzez sport i dokładanie starań w celu zapewnienia, że w sporcie zwycięży duch *fair play*, a wszelka przemoc zostanie zakazana.”²⁹

2.2. PRAWA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH DO UDZIAŁU W ŻYCIU KULTURALNYM, REKREACJI, WYPOCZYNKU I SPORCIE W PRAWIE MIĘDZYNARODOWYM

„Osoby niepełnosprawne często potrzebują specjalnych rozwiązań umożliwiających im możliwie szerokie uczestnictwo w życiu kulturalnym i sportowym, a również w rekreacji i wypoczynku. Naprzeciw tym potrzebom wychodzi prawodawca międzynarodowy. Należy jednak zauważyć, że prawa III generacji w odniesieniu do osób niepełnosprawnych stosunkowo niedawno stały się przedmiotem regulacji międzynarodowych, przy czym większość tych aktów ma charakter prawa „miękkiego”.

Jednym z pierwszych dokumentów, w których znalazło się wyraźne odniesienie do praw będących przedmiotem niniejszego opracowania jest Deklaracja Praw Osób Głuchych i Niewidomych. Zgodnie z art. 7 DPOGN osoby Głuche i Niewidome mają prawo do dostępu do aktualnych wiadomości, informacji, materiałów czytelniczych i edukacyjnych w środkach i formatach dla nich dostępnych, przy czym zapewnia się dostęp do urządzeń technicznych oraz promuje podejmowanie badań na tym obszarze. Z kolei art. 8 ww. Deklaracji stanowi, że osoby Głuche i Niewidome mają prawo do angażowania się w czynności rekreacyjnych w czasie wolnym, co należy im zapewnić, jak również prawo i możliwość organizowania swoich własnych klubów i stowarzyszeń dla rozwoju osobistego oraz polepszania społeczeństwa.

Znaczący rozwój na tym polu stanowił Światowy Program Działań na rzecz Osób Niepełnosprawnych. W zakresie kultury – zgodnie z § 135 Programu – Państwa Strony powinny zapewnić, by osoby niepełnosprawne miały możliwość wykorzystywania swojej kreatywności, potencjału artystycznego i intelektualnego jak o jest tylko możliwe, nie tylko

²⁹ fragment opracowania: *Opracowanie regulacyjne w obszarze Konwencji z dnia 13 grudnia 2006 r. o Prawach Osób Niepełnosprawnych (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169): prawa do udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie (art. 30 Konwencji)*, red.: M. Matczak, T. Zalaśiński, M. Romanowicz i in, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016.

przez wzgląd na ich korzyść osobistą, ale również dla wzbogacenie całej społeczności. W tym celu powinien zostać zapewniony dostęp do aktywności kulturalnych. Jeśli jest to konieczne, powinny być również podejmowane specjalne środki w celu zaspokajania potrzeb osób z zaburzeniami mentalnymi i zmysłowymi. Środki te mogłyby objąć pomoc w komunikowaniu się dla głuchych, literaturę pismem Braille'a i/lub kasety dla osób niedowidzących oraz materiały książkowe dostosowane dla osób niepełnosprawnych z naruszoną sprawnością intelektualną. Działalność kulturalna obejmuje przy tym taniec, muzykę, literaturę, teatr i sztukę plastyczną.

Na polu rekreacji, Światowy Program w § 134 podkreśla, że Państwa Członkowskie powinny zapewnić osobom niepełnosprawnym takie same aktywności rekreacyjne jak innym obywatelom. Taki wymóg oznacza możliwość korzystania z restauracji, kin, teatrów, bibliotek *etc.*, jak również ośrodków wczasowych, aren sportowych, hoteli, plaż i innych miejsc rekreacji. Państwa Członkowskie powinny ponadto podejmować działania by usunąć wszelkie przeszkody w tym zakresie. Władze ds. turystyki, biura podróży, hotele, organizacje niekomercyjne i inne zajmujące organizowaniem aktywności rekreacyjnych powinny oferować swoje usługi wszystkim, nie dyskryminując przy tym osób niepełnosprawnych. Pociąga to za sobą, m.in. uwzględnianie informacji o dostępności w standardowej informacji turystycznej.

W przypadku sportu, twórcy Światowego Programu zauważają wzrost uznania znaczenia sportu osób niepełnosprawnych. Państwa Członkowskie powinny w związku z tym promować wszystkie formy aktywności sportowej osób niepełnosprawnych oraz tworzyć w tym celu odpowiednią infrastrukturę i zapewnić właściwą organizację tych aktywności.

Kolejnym dokumentem ONZ wspierającym ochronę praw kulturalnych osób niepełnosprawnych są Standardowe Zasady Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych. Wśród podstawowych obszarów działań nakierowanych na osiągnięcie równego uczestnictwa osób niepełnosprawnych w życiu społecznym wymieniono m.in. kulturę oraz rekreację i sport. Zgodnie z zasadą nr 2 z rozdziału II Państwa zapewnią, że osoby niepełnosprawne są objęte integracją włączającą oraz mogą uczestniczyć w życiu kulturalnym na zasadzie równości z innymi. W tym zakresie przedstawiono również zestaw rozwiązań szczegółowych m.in. umożliwianie osobom niepełnosprawnym wykorzystanie ich potencjału twórczego, artystycznego i intelektualnego, nie tylko dla ich własnej korzyści, ale też dla wzbogacenie społeczności, zarówno wiejskiej jak i miejskiej. Przykładem takiej działalności kulturalnej może być taniec, muzyka, literatura teatr, sztuka plastyczna, malarstwo i rzeźbiarstwo, a w krajach rozwijających nacisk powinien zostać położony na formy sztuki tradycyjnej

i współczesnej, zwłaszcza lalkarstwo, recytację i opowiadanie historii. Państwa powinny również wspierać podnoszenie dostępności do miejsc występów i usług kulturalnych, takich jak teatry, muzea, kina czy biblioteki dla osób niepełnosprawnych. Powinny także zostać podjęte prace nad rozwojem i wykorzystywaniem osiągnięć techniki w celu tworzenia wersji literatury, filmu i teatru w formacie dostępnym dla osób niepełnosprawnych.

Na polu sportu i rekreacji SZWSON wymagają od Państw podejmowania środków w celu zapewnienia, że osoby niepełnosprawne mają równe możliwości uprawiania rekreacji i sportu. Obejmuje to podnoszenie dostępu do miejsc związanych ze sportem i rekreacją, nakładanie na władze krajowe ds. turystyki i biura turystyczne, jak również na organizacje sportowe, obowiązku kierowania swojej działalności do wszystkich, w tym również osób niepełnosprawnych.

Próbie pogodzenia prawa osób niepełnosprawnych do dostępu do materiałów dostosowanych ze względu na konieczność ochrony praw autorskich stanowi Traktat z Marrakeszu³⁰. Proponowane w nim rozwiązania zostaną szerzej omówione w części III opracowania.³¹

2.3. PRAWA DO UDZIAŁU W ŻYCIU KULTURALNYM, REKREACJI, WYPOCZYNKU I SPORCIE W PRAWIE KRAJOWYM

1) „Prawo do udziału w życiu kulturalnym

W polskim porządku prawnym prawo każdego człowieka do udziału w życiu kulturalnym jest objęte ochroną na poziomie ustawy zasadniczej. Zgodnie z art. 6 ust. 1 Konstytucji RP, Rzeczypospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju, Rzeczypospolita udziela przy tym pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturowym. Wskazany przepis ma charakter normy programowej³². Pierwszy obowiązek wynikający z art. 6 Konstytucji RP, opiera się na związku tego przepisu z art. 5 Konstytucji PR, zgodnie z którym Rzeczypospolita strzeże m.in. dziedzictwa narodowego³³. W tym kontekście art.

³⁰ Wersja polska Traktatu dostępna na www.prawaautorskie.gov.pl

³¹ fragment opracowania: *Opracowanie regulacyjne w obszarze Konwencji z dnia 13 grudnia 2006 r. o Prawach Osób Niepełnosprawnych (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169): prawa do udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie (art. 30 Konwencji)*, red.: M. Matczak, T. Zalański, M. Romanowicz i in, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016.

³² Zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 11 maja 2005 r., sygn. K 18/04.

³³ Zob. M. Florczak-Wątor, *Art. 6. Zasada dostępu do dziedzictwa kulturowego*, [w:] L. Bosek, M. Safjan, *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1-86*, dostępne na www.legalis.pl, nb. 33.

6 Konstytucji RP obliguje władze państwowe do ochrony dziedzictwa kulturowego przed zniszczeniem i zapomnieniem, a jednocześnie do zapewnienia równego dostępu do niego wszystkim Polakom bez względu na kraj zamieszkania. Chociaż art. 6 Konstytucji RP nie ustanawia odrębnego prawa podmiotowego, ma istotne znaczenie również z jednostkowego punktu widzenia. Jak wskazuje M. Florczak-Wątor omawiany przepis wprowadza obowiązek upowszechniania i udostępnienia dóbr kultury na zasadzie równości. Ekspozowanie miałoby – zdaniem autorki – polegać na *ekspozowaniu dóbr kultury, ich prezentowaniu, a także informowaniu o nich*³⁴. Udostępnianie oznacza z kolei czynienie dóbr kultury dostępnymi i – co szczególnie ważne z punktu widzenia przedmiotu niniejszego opracowania – dostęp ten powinien być równy dla wszystkich. Zadanie władz państwowych miałoby polegać przy tym nie tyle na upowszechnianiu i udostępnianiu dóbr kultury, co raczej na stwarzaniu ku temu odpowiednich warunków. Takie rozumienie art. 6 Konstytucji RP pozostaje w ścisłym związku z wyrażaną w doktrynie teorią, że realizacja praw kultury wymaga świadomości społecznej w tym zakresie w myśl „zasady znajomości praw człowieka”³⁵. Ponadto, jak wskazuje L. Garlicki, omawiany artykuł ustawy zasadniczej nie ustanawia prawa podmiotowego do *mecenatu państwa*, a jedynie ogólny obowiązek państwa w ww. zakresie przedmiotowym³⁶.

Drugim przepisem Konstytucji odnoszącym się bezpośrednio do życia kulturalnego – i jak wskazuje Trybunał Konstytucyjny uzupełniającym art. 6 Konstytucji RP³⁷ – jest art. 73 Konstytucji RP, zgodnie z którym każdemu zapewnia się wolność twórczości artystycznej, badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników, wolność nauczania, a także wolność korzystania z dóbr kultury.

Jak wskazuje doktryna, przepis proklamuje kilka oddzielnych wolności, związanych ze sobą swym twórczym charakterem³⁸:

- wolność artystyczną,
- wolność nauki,
- wolność korzystania z dóbr kultury.

Podobnie jak w przypadku EKPC, wolności te związane są ściśle ze swobodą wypowiedzi, wyrażoną w art. 54 Konstytucji RP, i stanowią jej szczególne postaci³⁹.

³⁴ *Ibid.*, nb. 34.

³⁵ Zob. T. Jasudowicz, *Zasady ogólne prawa międzynarodowego praw człowieka* [w:] *Prawa człowieka i ich ochrona*, Toruń, 2010 [za:] M. Wólkowska, *Prawo kulturalne...*, op.cit., s. 83.

³⁶ Zob. L. Garlicki, *op.cit.*, s. 4.

³⁷ Zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 8 października 2007 r., sygn. K 20/07.

³⁸ Zob. M. Jabłoński, *Wolności z art. 73 Konstytucji*, [w:] *Prawa i obowiązki obywatelskie w Konstytucji RP*, B. Banaszak, A. Preisner [red.] [za:] L. Garlicki, *op.cit.*, s. 2.

Kluczowe z punktu widzenia celów niniejszego opracowania wolności twórczości artystycznych i korzystania z dóbr kultury wymagają szersze analizy:

- (1) Wolność twórczości artystycznej oznacza z jednej strony możliwość *tworzenia dzieł wszelkiego rodzaju*, z drugiej zaś możliwość publicznego prezentowania tych dzieł⁴⁰. Należy przy tym zauważyć, że wolność ta nie wiąże się z pozytywnymi obowiązkami państwa i podlega ograniczeniom zgodnie z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP.
- (2) Podobne spostrzeżenia można odnieść do wolności dostępu do dóbr kultury. Jak zauważa L. Garlicki, treść tej wolności koresponduje z wynikającą z art. 54 Konstytucji RP wolnością pozyskiwania informacji. W związku z tym należy stwierdzić, że również w tym wypadku obowiązki państwa mają głównie charakter negatywny. W konsekwencji wolność ta nie może być podstawą domagania się swobodnego dostępu do każdego dobra kultury⁴¹. Wolność korzystania z dóbr kultury może podlegać ograniczeniom na podstawie art. 31 ust. 3 Konstytucji, przy spełnieniu wymagań testu proporcjonalności.

Prawo do udziału w życiu kulturalnym jest również przedmiotem regulacji na szczeblu ustawowym oraz rozporządzeń wykonawczych. Jednym z głównych aktów prawnych w tym zakresie jest ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności artystycznej, określająca sposób funkcjonowania i finansowania instytucji kultury oraz organizowania imprez artystycznych i rozrywkowych. Poza tym wskazać można na szereg innych aktów prawnych regulujących kwestię udziału w życiu kulturalnym takich jak:

- ustawa o muzeach,
- ustawa o bibliotekach,
- ustawa o kinematografii,
- ustawa o bezpieczeństwie imprez masowych.

2) Prawa do udziału w rekreacji, wypoczynku i sporcie

Polska ustawa zasadnicza nie wyraża w sposób bezpośredni określonych w art. 30 KPCON praw do wypoczynku i rekreacji. Elementów prawa do wypoczynku można doszukiwać się w art. 66 ust. 2 Konstytucji RP, zgodnie z którym każdy ma prawo do określonych w ustawie dni wolnych od pracy i corocznych płatnych urlopów. Z rekreacją – a dokładnie turystyką – związany jest też art. 52 Konstytucji RP, gwarantujący każdemu wolność przemieszczania się. Większość regulacji dotyczących tego wymiaru życia zajmuje

³⁹ Zob. L. Garlicki, *op.cit.*, s. 2.

⁴⁰ *Ibid.*, s. 3.

⁴¹ Zob. M. Florczak-Wątor, *op.cit.*, nb. 35.

miejsce na poziomie ustawowym. Wśród ustaw poruszających problematykę wypoczynku i rekreacji należy wskazać przede wszystkim:

- ustawę o usługach turystycznych,
- ustawę o Polskiej Organizacji Turystycznej.

Polska ustawa zasadniczo wymienia wśród praw ekonomicznych, społecznych i kulturalnych gwarancje związane ze sportem. Zgodnie z art. 68 ust. 5 Konstytucji RP *władze publiczne popierają rozwój kultury fizycznej, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży*. W związku z umieszczeniem przytoczonej regulacji w przepisie art. 68 Konstytucji RP należy uznać, że obowiązek wspierania kultury fizycznej jest przejawem prawa do ochrony zdrowia. Przepis ten ma charakter normy programowej i określa pewien cel, który władze mają obowiązek realizować, jeśli tylko pozwala na to sytuacja finansowa państwa. Nie oznacza to jednak, że ustawodawca może zupełnie zrezygnować z realizacji konstytucyjnej gwarancji, powołując się na jedynie *programowy* charakter ww. normy. Może bowiem dojść do sytuacji, gdy naruszenie normy tego typu będzie godziło w samą istotę danego prawa. Należy tym samym stwierdzić, że norma programowa – poza wytycznymi dla władz państwowych – wyznacza również pewne minimum praw, które władze nie mogą przekroczyć⁴². W związku z tym wydaje się, że stały rozwój naszego państwa powinien zostać odzwierciedlony w aktywności publicznej w zakresie kultury fizycznej, a także realizacji norm programowych dotyczących kultury i dziedzictwa narodowego.

3) Prawa osób niepełnosprawnych do udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie w prawie krajowym

Przepisy ustawy zasadniczej wyrażające prawa kulturalne nie odnoszą się bezpośrednio do osób niepełnosprawnych. Z ogólnej zasady równości (art. 32 Konstytucji RP) oraz szczególnych gwarancji z art. 6 Konstytucji RP wynika jednak, że prawa te dotyczą w równym stopniu osób niepełnosprawnych.

Uwagi poczynione w kontekście konstytucyjnego obowiązku władz publicznych do popierania rozwoju kultury fizycznej należy z całą mocą odnieść do sytuacji osób niepełnosprawnych. Należy w tym miejscu przypomnieć, że wspomniana gwarancja jest przejawem prawa do zdrowia. W związku z tym osoby niepełnosprawne – jako osoby dotknięte różnymi problemami zdrowotnymi – mają w tym zakresie szczególne uprawnienie, zwłaszcza zaś niepełnosprawne dzieci i młodzież. Tworząc rozwiązania ustawowe w tym względzie państwo powinno uwzględniać szczególne potrzeby osób niepełnosprawnych

⁴² Zob. L. Garlicki, *op.cit.*, s. 6.

i wziąć pod uwagę szczególne korzyści jakie niesie ze sobą rozwój kultury fizycznej wśród osób niepełnosprawnych. W pewnym stopniu powyższą problematykę reguluje ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej. Należy jednak pamiętać, że akt ten traktuje aktywność fizyczną i kulturalną osób niepełnosprawnych bardziej jako formę rehabilitacji niż pełnego uczestnictwa w życiu społecznym. Jak zostanie szerzej wyjaśnione w dalszych rozdziałach, ustawy tej nie można traktować jako pełnej realizacji praw z art. 30 KPON. W polskim systemie prawnym brak jest aktów rangi ustawowej odnoszących się wyłącznie do aktywności fizycznej osób niepełnosprawnych. Należy jednak zauważyć, że zarówno ustawa o sporcie, jak i ustawa o systemie oświaty przewiduje pewne środki skierowane do niepełnosprawnych sportowców – zarówno dorosłych profesjonalistów jak i dzieci w szkole. W zakresie prawa osób niepełnosprawnych do udziału w życiu kulturalnym – poza aktami wymienionymi w rozdziale 4 niniejszej części opracowania – należy wspomnieć o ustawie o języku migowym, której głównym celem jest ułatwienie osobom doświadczającym trudności w komunikowaniu się kontaktu z administracją publiczną.”⁴³

2.4. REGULACJA ART. 30 KPON NA TLE POWYŻSZYCH UNORMOWAŃ

„W świetle powyższych rozważań należy stwierdzić, że *KPON* zawiera znaczne uzupełnienie dotychczasowych standardów ochrony praw osób niepełnosprawnych w obszarze kultury, sportu, wypoczynku i rekreacji. Ustęp 1 art. 30 *KPON* dotyczy przede wszystkim dostępności do materiałów, wydarzeń i miejsc związanych z życiem kulturalnym. W tym aspekcie jest to wyraz ogólnej zasady dostępności wyrażonej w art. 3 lit. (f) *KPON*⁴⁴. Zgodnie z powyższym przepisem prawa, Państwa Strony uznają prawo osób niepełnosprawnych do udziału w życiu kulturalnym, przyjmując jednocześnie obowiązek podjęcia odpowiednich środków w celu zapewnienia dostępu do materiałów, programów i wydarzeń oraz miejsc związanych z aktywnością kulturową.

W zakresie materiałów i wydarzeń *KPON* precyzuje, że osoby niepełnosprawne powinny mieć dostęp do materiałów w dziedzinie kultury w dostępnych dla nich formatach oraz do programów telewizyjnych, filmów, teatru i innego rodzaju działalności kulturalnej,

⁴³ fragment opracowania: *Opracowanie regulacyjne w obszarze Konwencji z dnia 13 grudnia 2006 r. o Prawach Osób Niepełnosprawnych (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169): prawa do udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie (art. 30 Konwencji)*, red.: M. Matczak, T. Zalasinski, M. Romanowicz i in, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016.

⁴⁴ Zob. M. Schulze, *Understanding The UN Convention On The Rights Of People With Disabilities*, dostępne na <http://www.handicap-international.fr/fileadmin/documents/publications/HICRPD Manual.pdf>

również w dostępnych dla nich formatach. Konieczność zapewnienia dostępności miejsc i materiałów był podnoszony w wielu dokumentach międzynarodowych, *Konwencja* wyróżnia się jednak na ich tle kompleksowym ujęciem zagadnienia. Wyrażony w niej obowiązek państw stron ma charakter obowiązku poszanowania – poprzez uznanie prawa osób niepełnosprawnych do udziału w życiu kulturalnym – ale również obowiązku realizacji w zakresie udostępniania materiałów, programów i wydarzeń oraz miejsc. Wynikający z omawianego przepisu *KPON* obowiązek realizacji wymaga od Państw Stron podjęcia odpowiednich środków. Należy przy tym zaznaczyć, że ust. 1 – jak zresztą cały art. 30 – ma charakter normy programowej, której wprowadzenie w życie następuje stopniowo. Wynikający z omawianego przepisu obowiązek podejmowanie odpowiednich środków oznacza zatem obowiązek tworzenia skutecznych rozwiązań, mogących rzeczywiście zwiększać dostępność, przy uwzględnieniu możliwości Państwa i dostępnych środków, zwłaszcza finansowych.

Zgodnie z ust. 2 art. 30 *KPON* Państwa Strony podejmują *odpowiednie środki* w celu zapewnienia, że osoby niepełnosprawne będą miały *możliwości rozwoju i wykorzystywania potencjału twórczego, artystycznego i intelektualnego*, nie tylko *dla własnej korzyści*, ale także *dla wzbogacenia społeczeństwa*. Przepis ten wyraźnie koresponduje z przedstawionymi wyżej aktami i dokumentami międzynarodowymi o charakterze „miękkiego”. Państwa Strony mają obowiązek stworzyć rozwiązania faktyczne i prawne, których rezultatem byłoby powstanie kompleksowego systemu rozwijania zdolności i potencjału osób niepełnosprawnych na wskazanych polach. Należy przy tym zwrócić uwagę, że art. 30 ust. 2 *KPON* nie przewiduje rozwiązań nakierowanych na wykorzystywanie potencjału jedynie przez dzieci i młodzież, ale dotyczy wszystkich osób niepełnosprawnych. W konsekwencji system wsparcia powinien przewidywać rozwiązania dostosowane do osób niepełnosprawnych w każdym wieku – od lat szkolnych pod dorosłość i wejście na rynek pracy. Podobnie jak obowiązek wyrażony w art. 30 ust. 1 *KPON*, obowiązek wynikający z omawianego ust. 2 tego przepisu *KPON* ma charakter normy programowej i jego realizacja następuje stopniowo.

Państwa Strony – jak stanowi ust. 3 art. 30 *KPON* – podejmą również *odpowiednie środki*, zgodne z prawem międzynarodowym, w celu zapewnienia, że *przepisy chroniące prawa autorskie nie będą stanowiły nieuzasadnionej lub dyskryminującej bariery dla osób niepełnosprawnych w dostępie do materiałów w dziedzinie kultury*. Obowiązek wynikający z cytowanego przepisu prawa – również mający charakter obowiązku realizacji – nakazuje podejmowanie przez Państwa Strony środków dążących do pogodzenia względów na ochronę

praw autorskich z koniecznością zapewniania osobom niepełnosprawnym dostępu do materiałów kulturowych. *Konwencja* nie określa wyraźnie gdzie powinna przebiegać granica pomiędzy dwiema konkurującymi wartościami. Należy jednak zauważyć, że konieczność ochrony praw autorskich, jako owoców pracy twórcy, również należy do praw człowieka i podlega ochronie na podstawie międzynarodowych aktów praw człowieka. W związku z tym podejmowane środki powinny ingerować w prawa autorskie w sposób możliwie najmniej dotkliwy, dążąc jednak do wyeliminowania tych sytuacji, w których stanowią one nieuzasadnioną lub dyskryminacyjną barierę w dostępie do materiałów kulturalnych dla osób niepełnosprawnych. Jako przykład takich rozwiązań należy wskazać wymieniony wyżej Traktat z Marrakeszu w sprawie ułatwienia dostępu do opublikowanych utworów drukowanych osobom niewidomym i słabo widzącym oraz osobom niepełnosprawnym uniemożliwiający zapoznanie się z drukiem.

Zgodnie z ust. 4 art. 30 *KPON osoby niepełnosprawne będą uprawnione, na zasadzie równości z innymi osobami, co do uznania ich szczególnej tożsamości kulturowej i językowej w tym języków migowych i kultury osób niesłyszących, a także do uzyskania wsparcia w tym zakresie*. Zacytowany ustęp art. 30 *KPON* ma na polu praw kulturalnych osób niepełnosprawnych szczególne znaczenie. Państwa Strony uznają w nim kulturową odrębność różnych grup osób niepełnosprawnych – w tym m.in. osób niesłyszących – i zobowiązują się do wspierania ich w zakresie zachowania tożsamości kulturowej. Obowiązki Państw Stron wyrażone w art. 30 ust. 4 *KPON* mają zatem charakter trzywymiarowy i nakazują:

- poszanowanie odrębności kulturowej i językowej grup osób niepełnosprawnych,
- ochronę ww. odrębność przed ingerencją stron trzecich,
- wspieranie grupy osób niepełnosprawnych odznaczających się odrębnością kulturową i językową, w szczególności dotyczy to tożsamości kulturowej i językowej osób z niepełnosprawnością słuchu, wzroku, głuchoniewidomych oraz osób z niepełnosprawnością intelektualną.

Warto podkreślić, że omawiany przepis – choć dotyczy wszystkich osób niepełnosprawnych – odnosi się bezpośrednio do osób niesłyszących i języka migowego. Osoby z tym typem niepełnosprawności tworzą często własną kulturę tzw. kulturę osób z niepełnosprawnością słuchu. Kultura ta posługuje się własnym językiem – odrębnym od języka polskiego osób słyszących – i jak każda inna wytwarza swoje własne wartości i zwyczaje. Po stronie Państw Stron szczególnego znaczenia nabiera obowiązek wspierania osób niepełnosprawnych w zakresie tych elementów kultury. Przyjmowane w ramach

realizacji *Konwencji* rozwiązania będą musiały uwzględniać, na zasadzie równości, organizacje, stowarzyszenia i instytucje kulturalne osób niepełnosprawnych przy wszelkiego rodzaju dotacjach, dostępie do infrastruktury *etc.* Ewentualna specyfika tych organizacji w postaci wąskiego grona adresatów ich działalności kulturowe nie może być przesłanką limitującą wsparcie państwowe względem wsparcia udzielanego organizacjom kulturowym, adresującym swój program do ogółu społeczeństwa.

Przepis art. 30 ust. 5 *KPON* wprowadza szereg obowiązków Państw Stron o charakterze realizacji mających na celu poprawienie dostępności działalności na polu wypoczynku, rekreacji i sportu dla osób niepełnosprawnych. W polskim systemie prawnym jest to pierwsza bezpośrednia werbalizacja praw osób niepełnosprawnych w ww. obszarach życia społecznego. Zgodnie z omawianych przepisem *KPON*, Państw Stron mają obowiązek podejmować odpowiednie środki w celu zachęcania osób niepełnosprawnych do udziału w rekreacji oraz wspierania tych osób przy organizacji i rozwoju działalności sportowej. Ponadto, Państwa Strony powinny zapewnić osobom niepełnosprawnym dostęp do miejsc uprawiania sportu, rekreacji i turystyki oraz do usług świadczonych przez organizatorów działalności w zakresie rekreacji, turystyki, wypoczynku i sportu. Kolejnym obowiązkiem Państwa wynikającym z ust. 5 art. 30 *KPON* jest zapewnienie dzieciom niepełnosprawnym dostępu do udziału w zabawie rekreacji i wypoczynku oraz działalności sportowej włączając taką działalność w ramy obowiązku szkolnego.

Podsumowując, należy stwierdzić, że w art. 30 *KPON* zawarto szereg szczegółowych rozwiązań, nakładających na Państwa Strony liczne obowiązki głównie o charakterze obowiązku realizacji. Normy wyrażone w tym przepisie mają przy tym charakter **zasad polityki państwa**, których wprowadzenie jest *rozłożone w czasie i nie rodzi po stronie adresatów ww. praw roszczenia o ich realizację*. Pełne wdrożenie *KPON* będzie wymagało przeglądu całości materii ustawowej i rozporządzeń wykonawczych regulujących przedstawioną powyżej problematykę pod kątem realizacji tych obowiązków. W związku z charakterem tych obowiązków potencjalne bariery mogą mieć charakter przede wszystkim luk prawnych lub niewłaściwego stosowania prawa. **Na negatywną ocenę regulacji w tym zakresie, łagodzącego wpływu nie będzie miał programowy charakter wyrażonych w omawianym przepisie art. 30 *KPON* norm prawnych, bowiem co prawda na podstawie normy programowej nie można wywieść uprawnienia przekładającego się na roszczenie wobec Państwa, jednakże norma programowa wyrażając zasadę polityki państwa pozwala zidentyfikować obowiązek ciążyący na organach władzy publicznej.** Realizacja opisanych wyżej obowiązków Państwa w sferze kultury, wypoczynku, sportu i rekreacji może

być rozłożona w czasie, ale działania w tym względzie muszą być podejmowane systematycznie i konsekwentnie.”⁴⁵

⁴⁵ fragment opracowania: *Opracowanie regulacyjne w obszarze Konwencji z dnia 13 grudnia 2006 r. o Prawach Osób Niepełnosprawnych (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169): prawa do udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie (art. 30 Konwencji)*, red.: M. Matczak, T. Zalański, M. Romanowicz i in, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016.

3. PRAWNE UWARUNKOWANIA KORZYSTANIA PRZEZ OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNE Z PRAWA DO UDZIAŁU W ŻYCIU KULTURALNYM, REKREACJI, WYPOCZYNKU I SPORCIE

3.1. DIAGNOZA SYTUACJI I IDENTYFIKACJA BARIER⁴⁶

Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych jest dokumentem ustanawiającym zobowiązanie Państw Stron do poszanowania, ochrony i realizacji praw osób niepełnosprawnych. Nie ustanawia nowych praw skierowanych do osób niepełnosprawnych, ponieważ mają one prawa takie same jak osoby bez niepełnosprawności. Przyjęte w *KPON* postanowienia stanowią odpowiedź na zjawisko dyskryminacji osób niepełnosprawnych i naruszania ich praw w wielu sferach życia – prywatnego, zawodowego, społecznego i politycznego. Ważne miejsce w *Konwencji* zajmują zagadnienia związane z ochroną praw osób niepełnosprawnych do udziału w kulturze, rekreacji i wypoczynku oraz w sporcie, zawarte w art. 30 *KPON*.

„Już krótka analiza przepisów prawa międzynarodowego i krajowego pozwala zauważyć, że każde z określonych w art. 30 *KPON* praw ma dwa wymiary. Tak jak wolność wypowiedzi oznacza prawo do przekazywania i odbierania informacji, tak prawo do udziału w życiu kulturalnym oznacza zarówno możliwość udziału w spektaklu jako widz, ale też jako uczestnik. Podobnie w przypadku sportu – konwencyjne prawo obejmuje dostęp do obiektu sportowego jako kibic, ale też jako sportowiec. Dzięki temu realizowane są przedstawione wyżej postulaty wynikające z zasady godności, a zwłaszcza ten nakazujący umożliwienie osobie ludzkiej aktywnego uczestnictwa w każdej sferze życia, w tym wypadku w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie.

Z prawem każdego człowieka do uczestnictwa w wyżej wspomnianych sferach życia, sprzężony jest obowiązek państwa do tworzenia odpowiednich warunków jego realizacji. Ma to szczególne znaczenie w przypadku osób niepełnosprawnych, które mogą spotykać się w tym zakresie z różnego rodzaju barierami natury faktycznej i prawnej.

Omawiane prawa należą do tzw. praw człowieka II i III generacji⁴⁷. Jako takie mają one w znacznej części charakter norm programowych, wyznaczających cele i kierunki polityki

⁴⁶ *Opracowanie regulacyjne w obszarze Konwencji z dnia 13 grudnia 2006 r. o Prawach Osób Niepełnosprawnych (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169): prawa do udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie (art. 30 Konwencji)*, red.: M. Matczak, T. Zalaśkiński, M. Romanowicz i in, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016; Kwestionariusze opinii doradczej przygotowane do debaty doradczo – programowej w ramach realizacji projektu „Wdrażanie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych – wspólna sprawa”, Debata tematyczna: *Udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie (art.30)*, Termin: 15 Lipiec 2016 r.

państwa. W związku z tym z reguły nie zawierają gwarancji, na które jednostka mogłaby się powołać w sporach z państwem i są tym samym trudne do wyegzekwowania. Obowiązki państwa w tym względzie sprowadzają się w zasadzie do podejmowania starań w tym zakresie na tyle, na ile jest to możliwe⁴⁸. W związku z tym realizacja praw będących przedmiotem art. 30 *KPON* – jako norm programowych – wymagała w wielu przypadkach uwzględnienia sytuacji finansowej oraz poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego państwa⁴⁹.⁵⁰

Oznacza to, że główną siłą sprawczą poszanowania praw osób niepełnosprawnych zawartych w art. 30 *KPON* jest państwo, które za pomocą prawa kształtuje system obowiązujących społecznie norm i sankcji za ich naruszenie. W konsekwencji buduje również obowiązujący system wartości społecznych, które z czasem mogą zostać zinternalizowane, czyli uznane za własne. Taki proces powinien towarzyszyć wdrażaniu Konwencji, w tym również art. 30, poświęconego ochronie praw osób niepełnosprawnych do udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie.

Bariery prawne we wdrażaniu art. 30 *KPON* określone zostały na podstawie:

- **analizy jakościowej treści kwestionariuszy opinii doradczych**, wypełnionych przez uczestników debaty doradczo-programowej pn. *Udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie (Art.30)*, która odbyła się w Warszawie dnia 15 lipca 2016 roku,
- **analizy literatury przedmiotu** oraz w drodze odniesienia podnoszonych w niej problemów do tekstów aktów normatywnych (**metoda egzegetyczno-dogmatyczna**)

Z perspektywy oceny poszanowania, ochrony i realizacji przez Polskę praw osób niepełnosprawnych do udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie ważne jest poznanie przebiegu procesu wdrażania *Konwencji*. Uczestnicy debaty doradczo-

⁴⁷ Zgodnie z podziałem zaproponowanym w końcówce lat 70-tych przez Karela Vassaka prawa człowieka można podzielić na 3 generacje: prawa obywatelskie i polityczne (I generacja), prawa gospodarcze, społeczne i kulturalne (II generacja) oraz prawa mające charakter kolektywny, jak np. prawo do rozwoju ekonomicznego i społecznego, do środowiska naturalnego, do zasobów naturalnych *etc.* (III generacja).

⁴⁸ Zob. A. M. Kosińska, *Kulturalne prawa człowieka. Regulacje normatywne i ich realizacja*, Lublin, 2014, s. 77.

⁴⁹ Zob. L. Garlicki, *Komentarz do artykuł 73 Konstytucji RP*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, L. Garlicki [red.], Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa, 2003, s. 4-7.

⁵⁰ fragment opracowania: *Opracowanie regulacyjne w obszarze Konwencji z dnia 13 grudnia 2006 r. o Prawach Osób Niepełnosprawnych (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169): prawa do udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie (art. 30 Konwencji)*, red.: M. Matczak, T. Zalański, M. Romanowicz i in, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016.

programowej ocenili proces wdrażania *Konwencji* z różnych perspektyw. Na pozytywną ocenę wpłynęły opinie wskazujące na przyspieszenie zmian legislacyjnych, których konsekwencją był wzrost poziomu dostosowania architektury i przestrzeni oraz większa dostępność stron internetowych. Zmiany te spowodowały, że do osób niepełnosprawnych kierowana jest coraz szersza oferta w zakresie kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu. Możliwościom w zakresie ochrony i realizacji praw osób niepełnosprawnych, wynikającym z ratyfikowania *Konwencji* towarzyszył także wzrost aktywności organizacji pozarządowych, działających na rzecz osób niepełnosprawnych, w tym również w zakresie zwiększenia ich udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie. W wyniku omówionych zmian nastąpił wzrost aktywności osób niepełnosprawnych w tych obszarach. Pozytywne oceny wdrażania *Konwencji* o prawach osób niepełnosprawnych, nie świadczą jednak, że cel został osiągnięty. Działania prowadzone w okresie minionych 4 lat nie umożliwiły zniwelowania wielu barier i zapewnienia pełnego poszanowania, ochrony i realizacji praw osób niepełnosprawnych do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie. Tezę tą uzasadnia brak przełożenia wprowadzonych niektórych zmian prawnych na działania i rezultaty w życiu społecznym. Przyczyną może być brak kompleksowych rozwiązań systemowych. Dodatkowo, z uwagi na to, że w procesie zmian sama *Konwencja* nie była podstawą ideową podejmowanych działań, a działania włączające osoby niepełnosprawne do udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie były realizowane głównie przez organizacje pozarządowe – trudno jest w całości przypisać osiągnięcia ostatnich lat polityce Państwa (tab. 1).

Tabela 1. Ocena przebiegu procesu wdrażania *Konwencji* o prawach osób niepełnosprawnych w okresie minionych prawie 4 lat, tj. od momentu jej ratyfikacji w 2012 r., w zakresie tworzenia warunków dla udziału osób niepełnosprawnych, na zasadzie równości z innymi osobami, w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie

Opinie pozytywne	Opinie krytyczne
<ul style="list-style-type: none"> • zwiększona dostępność placówek kulturalnych, rekreacyjnych i sportowych dla osób niepełnosprawnych, co jest wynikiem zapisów w przepisach prawnych 	<ul style="list-style-type: none"> • niektóre zagadnienia udało się już wprowadzić do polskiego systemu prawnego, ale nie zawsze znajdują odbicie w rzeczywistości
<ul style="list-style-type: none"> • coraz szersza jest oferta dla osób niepełnosprawnych 	<ul style="list-style-type: none"> • sytuacja osób niepełnosprawnych zmienia się na lepsze, ale są to zmiany wprowadzane zbyt wolno i często są odpowiedzią na różne protesty społeczne
<ul style="list-style-type: none"> • ogólnie rzecz biorąc ratyfikowanie konwencji przyspieszyło w Polsce procesy legislacyjne 	<ul style="list-style-type: none"> • ciągle jest ogromna dysproporcja między osobami zamieszkującymi na wsi i w mieście
<ul style="list-style-type: none"> • zauważyć można coraz więcej wydarzeń kulturalnych, w których uwzględnia się potrzeby osób 	<ul style="list-style-type: none"> • wdrażanie KOPN idzie w naszym kraju dość "opornie", szczególnie w obszarze Internetu i mediów elektronicznych (TV).

Opinie pozytywne	Opinie krytyczne
<p>niepełnosprawnych</p> <ul style="list-style-type: none"> ukazywanie się coraz większej ilości nowości wydawniczych skierowanych do osób z niepełnosprawnością wzroku 	<ul style="list-style-type: none"> ratyfikowanie Konwencji nie miało znaczącego wpływu na postęp w tej dziedzinie. Jeśli dokonały się jakieś zmiany, to na zasadzie inicjatyw oddolnych oraz ogólnego wzrostu świadomości społeczeństwa. Sama konwencja nie była podstawą Ideową takich działań
<ul style="list-style-type: none"> aktywizacja różnych środowisk oraz organizacji pozarządowych, działających na rzecz osób niepełnosprawnych 	<ul style="list-style-type: none"> wdrażanie Konwencji przebiega w sposób opieszły
<ul style="list-style-type: none"> wzrost dostępności stron internetowych 	<ul style="list-style-type: none"> odbywa się powoli i napotyka na bariery związane z brakiem jednoznacznej wykładni prawa lub brak właściwych zapisów prawnych
<ul style="list-style-type: none"> w ciągu ostatnich lat dokonano się wiele pozytywnych zmian w zakresie aktywnego uczestnictwa w życiu społeczno-kulturalnym 	<ul style="list-style-type: none"> barierą są zbyt małe nakłady finansowe
	<ul style="list-style-type: none"> szybciej dostosowywane są obiekty użyteczności publicznej finansowane z budżetu państwa niż obiekty sektora prywatnego osoby niepełnosprawne nadal są postrzegane jako odbiorcy, rzadziej jako twórcy można zauważyć zwiększenie liczby działań we wszystkich wymienionych w art. 30 dziedzinach, przeznaczonych dla osób niepełnosprawnych i ich rodzin, jednak działania te mają charakter segregacyjny a nie integracyjny wdrażanie pozostaje po stronie organizacji pozarządowych, które w ramach ogłaszanych konkursów i realizację projektów umożliwiają osobom niepełnosprawnym udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie, brak jest natomiast rozwiązań systemowych

Źródło: Kwestionariusze opinii doradczej przygotowane do debaty doradczo – programowej w ramach realizacji projektu „Wdrażanie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych – wspólna sprawa”, Debata tematyczna: Udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie (art.30), Termin: 15 Lipiec 2016 r.

Podzielone opinie na temat oceny procesu wdrażania *Konwencji* wynikają z tego, że mimo wprowadzenia różnych zmian, osoby niepełnosprawne nadal napotykały na bariery w dostępie do kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu. Zmiany, określone mianem osiągnięć **dotyczyły przede wszystkim wzrostu liczby/poziomu dostępnych obiektów budowlanych, rozwiązań technicznych, technologicznych, komunikacyjnych oraz organizacyjnych, które spowodowały, że osoby niepełnosprawne zaczęły pojawiać się w przestrzeni publicznej i brać udział w wydarzeniach kulturalnych, rekreacyjnych i sportowych. Nie oznacza to jednak, że zapewnione im zostały warunki do pełnego poszanowania, ochrony i realizacji praw zawartych w art. 30 KPON.**

Brak celowych rozwiązań systemowych oraz "grantoza", w oparciu o którą funkcjonują organizacje pozarządowe spowodowały, że dużą część działań realizowanych w celu włączenia osób niepełnosprawnych do aktywności w obszarze kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu, często miały i mają charakter punktowy, który nie zapewnia trwałości. **Niedostateczny poziom i jakość konsultacji zmian wprowadzanych w branżach kultura, rekreacja, wypoczynek i sport z osobami niepełnosprawnymi i organizacjami je reprezentującymi mogą być przyczyną nierozwiązania wielu problemów takich jak:**

- często niewłaściwe dysponowanie środkami publicznymi,
- nierozpoznanie wszystkich potrzeb osób niepełnosprawnych i skupienie się głównie na dostępności architektonicznej oraz odbiorze oferty w branżach: kultura, rekreacja, wypoczynek i sport,
- niedostrzeganie potrzeby szczególnego rozpoznania potrzeb wg rodzajów niepełnosprawności, np. osób z naruszoną sprawnością wzroku czy też słuchu,
- niedostrzeganie trudności osób niepełnosprawnych w dostępie do informacji o dostępności dla wydarzeń kulturalnych, rekreacyjnych i sportowych,
- brak sankcji za niewprowadzanie ustanowionych w prawie dostosowań,
- brak wiedzy o potrzebach osób niepełnosprawnych wśród kadry zarządzającej personelu usług kulturalnych, rekreacyjnych, wypoczynkowych i sportowych, które prowadzą często do działań segregacyjnych a nie integracyjnych
- niedostrzeganie ograniczeń związanych z transportem (tab. 2).

Tabela 2. Osiągnięcia i niedostatki w zakresie tworzenia warunków dla pełnego i równego uczestniczenia osób niepełnosprawnych w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie

Osiągnięcia	Niedostatki
<ul style="list-style-type: none"> • systematycznie zwiększa się liczba osób niepełnosprawnych uprawiających sport, poprawiany jest również system finansowania 	<ul style="list-style-type: none"> • środki publiczne przeznaczone na zwiększanie aktywności osób niepełnosprawnych wciąż nie są wystarczająco dobrze dysponowane, mimo że dostrzega się poprawę w tym zakresie, to jeszcze nadal jest dużo do poprawienia.
<ul style="list-style-type: none"> • dostępność programów w co najmniej 10 % do odbioru z audiodeskrypcją i językiem migowym 	<ul style="list-style-type: none"> • tworzenie warunków do pełnego i równego uczestnictwa osób niepełnosprawnych w tych obszarach dotyczy przede wszystkim tylko dwóch aspektów: dostępności w sensie odbioru i dostępności architektonicznej obiektów
<ul style="list-style-type: none"> • coraz więcej obiektów dostępnych jest pod względem architektonicznym 	<ul style="list-style-type: none"> • tylko przepisy prawne, które nie tylko nakładająby pewne obowiązki, ale także wyznaczają kary za ich niestosowanie mogą sprawić, że sytuacja ulegnie zdecydowanej zmianie.
<ul style="list-style-type: none"> • jest możliwość wstępu osób 	<ul style="list-style-type: none"> • zbyt mało jest ośrodków kulturalnych dostępnych dla

Osiągnięcia	Niedostatki
niewidomych wraz z psami asystującymi do obiektów użyteczności publicznej	osób niepełnosprawnych, zwłaszcza dla osób niewidomych
<ul style="list-style-type: none"> instytucja asystenta osobistego 	<ul style="list-style-type: none"> przygotowanie audiodekrypcji do konkretnego wydarzenia i nieudostępnienie jej po jego zakończeniu
<ul style="list-style-type: none"> medaliści na igrzyskach paraolimpijskich otrzymują świadczenia olimpijskie na takich samych zasadach jak medaliści igrzysk olimpijskich bez niepełnosprawności 	<ul style="list-style-type: none"> brak konsultacji z przedstawicielami wszystkich rodzajów niepełnosprawności w zakresie dostosowania przestrzeni urbanistycznej
<ul style="list-style-type: none"> zmaterializował się długo lobbowany przez środowiska osób niepełnosprawnych zapis w umowach na dofinansowanie produkcji filmowych przez PISF (Polski Instytut Sztuki Filmowej). Wszystkie nowe produkcje filmowe dofinansowywane przez PISF muszą być teraz obowiązkowo dostosowane dla osób niewidomych (audiodeskrypcja) i głuchych (napisy) 	<ul style="list-style-type: none"> mała popularyzacja samej Konwencji
<ul style="list-style-type: none"> coraz więcej instytucji kultury posiada udogodnienia dla osób niepełnosprawnych, np. audiodeskrypcja, napisy, tłumacz języka migowego, miniatury ważnych zabytków 	<ul style="list-style-type: none"> brak koordynacji w działaniach na rzecz osób niepełnosprawnych oraz informacji o takich działaniach np. o tym czy spektakl jest z audiodeskrypcją, czy może w nim uczestniczyć osoba poruszająca się na wózku inwalidzkim
<ul style="list-style-type: none"> coraz więcej jest miejsc dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych, np. kin, teatrów itp. 	<ul style="list-style-type: none"> niedostateczna świadomość społeczeństwa, w tym osób pracujących z osobami niepełnosprawnymi na temat celu wykonanych dostosowań, posługiwania się nimi oraz jak właściwie pomagać osobom niepełnosprawnym, aby wspierać ich samodzielność i niezależność
<ul style="list-style-type: none"> coraz bardziej przyjazna obsługa 	<ul style="list-style-type: none"> takie zapisy (warunki) powinny być przyjęte przez polskie prawo
<ul style="list-style-type: none"> coraz więcej informacji na temat dostępności wydarzeń dla osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności 	<ul style="list-style-type: none"> na tym etapie wdrażania zbyt mało jest ośrodków dostępnych dla osób niepełnosprawnych
<ul style="list-style-type: none"> często zrównane gratyfikacje finansowe dla sportowców niepełnosprawnych za osiągnięte wyniki z gratyfikacjami sportowców bez niepełnosprawności 	<ul style="list-style-type: none"> zbyt mała jest ilość programów telewizyjnych z napisami dla osób niesłyszących
<ul style="list-style-type: none"> wzrost świadomości społecznej na temat potrzeb osób niepełnosprawnych 	<ul style="list-style-type: none"> zapomina się o osobach noszących aparaty słuchowe - brak pętli indukcyjnych
<ul style="list-style-type: none"> przystosowanie obiektów sportowych do potrzeb publiczności niepełnosprawnej 	<ul style="list-style-type: none"> dostępność jest cały czas czymś do zrealizowania, obecnie jest okazjonalna a nie masowa największą porażką jest telewizja, ponieważ w praktyce nie istnieje żadna oferta dla osób

Osiągnięcia	Niedostatki
	niewidomych, mimo że zwiększyły się możliwości wykorzystania zapisu cyfrowego
	• brak rozwiązań systemowych oraz "grantoza", w oparciu o którą funkcjonują organizacje pozarządowe
	• większość działań ma charakter zjawiskowy, który nie gwarantuje trwałości osiągniętych wyników, np. udźwiękowiona sygnalizacja skrzyżowań, informacja głosowa w środkach komunikacji miejskiej
	• niedostosowany transport, przede wszystkim autokarów wycieczkowych
	• obiekty sportowe często nie są przystosowane do potrzeb pracownika niepełnosprawnego
	• brak informacji o dostępności obiektów sportowych
	• brak przygotowania personelu usług sportowych
	• wyznaczanie w kinach miejsc dla osób ze szczególnie ograniczoną mobilnością (segregacja)
	• brak transportu, aby dostać się do obiektów
	• nie są zauważalne przystosowane plaże i baseny
	• niedostateczne dofinansowanie, np. w przypadku polskiej kadry paraolimpijskiej i nietransmitowanie paraolimpiady przez telewizję publiczną

Źródło: Kwestionariusze opinii doradczej przygotowane do debaty doradczo – programowej w ramach realizacji projektu „Wdrażanie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych – wspólna sprawa”, Debata tematyczna: Udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie (art.30), Termin: 15 Lipiec 2016 r.

Źródłem równości, niedyskryminacji w społeczeństwie są dwa uwarunkowania. Wynikają one po pierwsze z ogólnie obowiązujących wartości społecznych, po drugie z norm określonych przez przepisy prawa. W przypadku *Konwencji*, która ma rewolucyjny charakter, ponieważ przenosi ciężar odpowiedzialności za niepełnosprawność z bio-psycho-fizycznych czynników na sposób organizacji środowiska społecznego, zmiana norm prawnych i ich egzekwowanie ma bardzo istotne znaczenie i powinno być źródłem zmian zachodzących w powszechnie obowiązującym systemie wartości społecznych.

Ogólna ocena polskiego prawa w odniesieniu do zapisów *Konwencji* wskazuje, że co do zasady, zapewnia ono równość i niedyskryminację, również w obszarach, które towarzyszą realizacji **przez osoby niepełnosprawne prawa do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie**. W praktyce skuteczność prawa jest ograniczona z uwagi na częsty brak konsekwencji za jego niestosowanie oraz nie dostrzeganie potrzeby ustanowienia obowiązku wdrożenia wielu racjonalnych usprawnień, a przede wszystkim tych, które spełniają potrzeby osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności.

Należy w tym miejscu podkreślić, że samo **podejście do niepełnosprawności w aktach prawnych nie zachęca do zrozumienia i akceptacji potrzeb osób niepełnosprawnych, ponieważ zapisy dotyczące tej grupy określają najczęściej prawa, znacznie rzadziej natomiast obowiązki**. Często osoby niepełnosprawne traktowane są jako beneficjenci pomocy publicznej i odbiorcy działalności charytatywnej. Może to budzić niechęć społeczną przed wprowadzaniem racjonalnych usprawnień, zamiast wzrostu świadomości i postrzegania osób niepełnosprawnych jako grupy ważnych odbiorców/klientów/twórców branży kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu (tab. 3).

Tabela 3. Opinie na temat dostosowania do wymogów wdrażania *Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych* polskiego prawa w aktualnym kształcie w zakresie tworzenia korzystnych warunków dla udziału osób niepełnosprawnych w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie oraz propozycje jego dostosowania

Opinie pozytywne	Opinie krytyczne
<ul style="list-style-type: none"> • przepisy prawa są wystarczające, jedynie w niektórych przypadkach należy stworzyć narzędzia do ustawy, które jednoznacznie pozwolą z niej korzystać, np. ścieżkę postępowania 	<ul style="list-style-type: none"> • należy stworzyć jednolite prawodawstwo dotyczące orzecznictwa o niepełnosprawności w całej Unii Europejskiej oraz powinien zostać określony jednolity wzór legitymacji osoby niepełnosprawnej, honorowany przez wszystkie państwa członkowskie • prawo powinno też w większym stopniu zaangażować do konsultacji organizacje społeczne działające na rzecz osób niepełnosprawnych w celu opiniowania projektów aktów prawnych mających ułatwić osobom niepełnosprawnym funkcjonowanie w społeczeństwie • jest wiele korzystnych przepisów prawnych, jest tylko słaba ich wymagalność, brak konsekwencji za ich nierealizowanie • nie jest mi znany przykład takiego dostosowania • polskie prawo jest mało przyjazne dla osób niepełnosprawnych • powinno się również podkreślać nie tylko prawa osób niepełnosprawnych ale również obowiązki, ponieważ w przeciwnym wypadku podejmowane na rzecz osób niepełnosprawnych działania wynikać będą ze strachu przed kontrolą lub wyrażonym publicznie negatywnym komentarzem a nie z chęci poszerzenia grupy odbiorców • prawo nie jest w pełni dostosowane • prawo budowlane jest nieweryfikowalne • trudno powiedzieć, żeby jakiś przepis zamykał drogę do kariery lub odbioru kultury, jednak nie ma przepisów wspierających działalność kulturalną osób niepełnosprawnych • system dotacji kultury dyskryminuje działalność NGO-sów, skazując je na "projektowość" i "okazjonalność" • w prawie budowlanym należy zaostrzyć przepisy dotyczące dostępności dla osób niepełnosprawnych • polskie prawo daje możliwość ale nie widzi ogromu potrzeb

Opinie pozytywne	Opinie krytyczne
	<ul style="list-style-type: none"> • brak ustawy o osobach niepełnosprawnych, o której powołanie postulowało od dawna środowisko osób niepełnosprawnych • w polskim prawie mamy dość dobre rozwiązania, ale trudno mówić o wyrażonej w nim równości szczególnie w przypadku uczestnictwa osób niepełnosprawnych w kulturze, wypoczynku i sporcie

Źródło: Kwestionariusze opinii doradczej przygotowane do debaty doradczo – programowej w ramach realizacji projektu „Wdrażanie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych – wspólna sprawa”, Debata tematyczna: Udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie (art.30), Termin: 15 Lipiec 2016 r.

Ocena wywiązywania się przez polskie prawo z zaadresowanego do instytucji państwowych i sektora publicznego (m.in. urzędów, telewizji, teatrów, kin, bibliotek, zabytków, klubów sportowych, usług turystycznych) obowiązku równego traktowania osób niepełnosprawnych w kontekście ich udziału osób w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie wskazuje, że **pewna grupa społeczeństwa może dostrzegać przede wszystkim te zmiany, które dotyczą dostosowania przestrzeni fizycznej, a przede wszystkim budynków. Rodzić to może przekonanie, że ustanowienia prawne dotyczące racjonalnych usprawnień i uniwersalnego projektowania w budownictwie są odpowiedzią na kluczowe trudności w funkcjonowaniu osób niepełnosprawnych w społeczeństwie oraz poszanowania ich prawa do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie. W pewnym stopniu należy przychylić się do tego stanowiska, ponieważ niezależnie od rodzaju niepełnosprawności bardzo ważna jest dostępność przestrzeni fizycznej sektora publicznego.** Nie zapewnia to jednak osobom niepełnosprawnym możliwości realizacji posiadanych praw, w tym również w zakresie udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie. Bariery utrudniające im realizację tych praw związane są przede wszystkim z tym, że często zapewnione ustawowo prawa nie są egzekwowane i sankcjonowane za ich nieprzestrzeganie. **W praktyce kwestie samej dostępności architektonicznej nie są właściwie skoordynowane,** co powodować może często brak ich kompleksowości i komplementarności, czyli niską użyteczność z perspektywy pełnego korzystania z oferty w obszarze kultury, rekreacji, wypoczynku lub sportu lub aktywnego uczestniczenia w jej tworzeniu. Wiele trudności w korzystaniu z tych praw wynika z powodu braku unormowań prawnych dotyczących minimalnych standardów dostępności w komunikacji społecznej lub ich nieprecyzyjności. Wynika to przede wszystkim z bardzo niskiego poziomu wykorzystania audiodeskrypcji, tłumaczenia na język migowy, pętli indukcyjnych lub zamieszczania napisów w programach telewizyjnych, kinach czy też teatrach. Brak zapisów prawnych o konieczności zapewnienia dostępu do tłumaczy języka migowego powoduje, że osoby niepełnosprawne nie mogą uczestniczyć na równi z osobami

bez niepełnosprawności w wydarzeniach wielu jednostek kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu (dotyczy zarówno odbioru jak i możliwości tworzenia). **Rozwiązania prawne nie regulują również w sposób wyczerpujący kwestii związanych dostępnością transportu, szczególnie busów i autokarów. Brak dostępności do przystosowanego transportu do potrzeb różnych grup osób niepełnosprawnych stanowi istotną barierę w mobilności przestrzennej osób niepełnosprawnych**, która z kolei jest czynnikiem w głównej mierze warunkującym możliwość udziału w wydarzeniach i tworzeniu oferty w branży kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu (tab. 4).

Tabela 4. Opinie na temat wywiązywania się przez polskie prawo z zaadresowanego do instytucji państwowych i sektora publicznego (m.in. urzędy, telewizja, teatr, kina, biblioteki, zabytki, kluby sportowe, usługi turystyczne) obowiązku równego traktowania osób niepełnosprawnych w kontekście ich udziału osób w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie

Opinie pozytywne	Opinie krytyczne
<ul style="list-style-type: none"> • przepisy jasno określają jak nowe i remontowane obiekty mają być przystosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych, dzięki temu z roku na rok rośnie liczba obiektów użyteczności publicznej przystosowanych do osób niepełnosprawnych, co z pewnością wpływa na zwiększenie ich aktywności na polu kultury i sportu 	<ul style="list-style-type: none"> • jest wiele korzystnych przepisów prawnych, jest tylko słaba ich wymagalność, brak konsekwencji za ich nierealizowanie • nie ma jednej polityki w tym zakresie, są pewne regulacje, które nakładają wymóg dostępności, jednak poza dostępnością architektoniczną, która też nie jest zagwarantowana kompleksowo, trudno doszukać się jakichś norm bezwzględnych
<ul style="list-style-type: none"> • generalnie prawa osób niepełnosprawnych są przestrzegane, niemniej zdarzają się indywidualne sytuacje dyskryminacji np. przez urzędnika, co wynika bardziej z braku empatii niż luk prawnych 	<ul style="list-style-type: none"> • w bardzo małym stopniu • polskie prawo jest nieprecyzyjne i pozostawia możliwość dowolnej interpretacji
<ul style="list-style-type: none"> • stosunkowo dobrze 	<ul style="list-style-type: none"> • w stopniu niewystarczającym
	<ul style="list-style-type: none"> • słabo, z uwagi na brak dostępności do tłumaczy, audiodeskrypcji i napisów, nie wprowadzanie przez wszystkie instytucje udogodnień dla osób poruszających się na wózkach, brak napisów dla osób niesłyszących w kinach, za mało jest programów tłumaczonych na język migowy • nadal brak dostępu do transportu dalekobieżnego, co uniemożliwia korzystanie z kin, oferty klubów sportowych, wycieczek organizowanych przez biura podróży, szczególnie przez osoby niepełnosprawne mieszkające w małych miejscowościach

Opinie pozytywne	Opinie krytyczne
	<ul style="list-style-type: none"> • telewizja ma duży problem z interpretacją zapisu o konieczności dostosowania programu do potrzeb osób niepełnosprawnych w zakresie ustawowych 10% programów, który powinien być dostosowany z urzędu, umożliwia to nieprecyzyjny zapis, więc telewizje robią więcej tańszego dostosowania (napisy) a mniej droższego (audiodeskrypcja), poza tym programy z dostosowaniem pojawiają się najczęściej w środku nocy, nigdy w prime-time a Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji nie sprawdza tego i nie egzekwuje zapisów koncesyjnych.

Źródło: Kwestionariusze opinii doradczej przygotowane do debaty doradczo – programowej w ramach realizacji projektu „Wdrażanie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych – wspólna sprawa”, Debata tematyczna: Udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie (art.30), Termin: 15 Lipiec 2016 r.

Zgodnie ze stanowiskiem ekspertów, w przypadku oceny tworzenia prawnych warunków realizacji prawa do korzystania przez osoby niepełnosprawne lub tworzenia przez nie oferty podmiotów trzecich (m.in. usługowe firmy prywatne) działających w obszarze kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu, zasadniczo sytuacja nie jest w pełni zadowalająca. **Przepisy prawa nie dedykują do tych podmiotów regulacji pozwalających osobom niepełnosprawnym dochodzić swoich praw.** Z drugiej strony podmioty te nie są angażowane w wystarczającym stopniu do konsultacji, mają zatem mały udział w kształtowaniu polityki w zakresie usuwania barier, np. dostępności kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu. Należy jednak pamiętać, że w przypadku podmiotów prywatnych, ich działalność opiera się przede wszystkim na zasadach konkurencji rynkowej. **Nakładając obowiązek wprowadzenia racjonalnych usprawnień na podmioty prywatne, konieczne jest uwzględnienie aby nie pociągały one za sobą nadmiernych kosztów, które spowodować mogą utratę konkurencyjnej pozycji na rynku, a w konsekwencji nawet ich upadek.** Można jednak pobudzać aktywność podmiotów prywatnych stosując różnego rodzaju instrumenty zachęty, np. ulgi podatkowe lub dofinansowanie (tab. 5).

Tabela 5. Opinie na temat wywiązywania się przez polskie prawo z zaadresowanego do tzw. podmiotów trzecich (m.in. usługowe firmy prywatne) równego traktowania osób niepełnosprawnych w kontekście ich udziału osób w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie

Opinie pozytywne	Opinie krytyczne
<ul style="list-style-type: none"> • w średnim stopniu 	<ul style="list-style-type: none"> • Podmioty trzecie są zapraszane do konsultacji, jednak często odbywa się to w mniejszym wymiarze niż potrzeba, natomiast zwiększenie udziału podmiotów trzeciego sektora z pewnością doprowadzi do lepszej i bardziej efektywnej likwidacji barier
<ul style="list-style-type: none"> • widoczna jest poprawa 	<ul style="list-style-type: none"> • nie ma takich dedykowanych regulacji, można próbować dochodzić swoich praw na drodze sądowej z wykorzystaniem innych przepisów na przykład dotyczących działalności gospodarczej, czy też usługowej
<ul style="list-style-type: none"> • wywiązuje się 	<ul style="list-style-type: none"> • za zaleceniami równego traktowania nie stoją zachęty finansowe czy

Opinie pozytywne	Opinie krytyczne
w sposób zadowalający	<p>fiskalne dla biznesu</p> <ul style="list-style-type: none"> • brak jest możliwości egzekwowania czy też nałożenia obowiązku równego traktowania osób niepełnosprawnych przez sektor prywatny • brak instrumentów prawnych nakazujących małym prywatnym firmom dostosowanie np. budynku • brak kontroli nad realizacją tego prawa • polityka kulturalna w Polsce jest niejawna, o czym świadczy praca organizacji strażniczych • nie podjęto do tej pory dialogu w ramach działań ustawodawczych z twórcami będącymi osobami niepełnosprawnymi • brak odpowiednich instrumentów • brak dostępu do specjalistycznego transportu dalekobieżnego • nie wywiązuje się

Źródło: Kwestionariusze opinii doradczej przygotowane do debaty doradczo – programowej w ramach realizacji projektu „Wdrażanie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych – wspólna sprawa”, Debata tematyczna: Udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie (art.30), Termin: 15 Lipiec 2016 r.

Ocena wywiązywania się przez polskie prawo i politykę państwa z obowiązku podejmowania odpowiednich działań ustawodawczych, administracyjnych, budżetowych i innych na rzecz pełnej realizacji praw osób niepełnosprawnych w kontekście ich udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wskazuje że podejmowane są w tym zakresie działania legislacyjne oraz kierowane są na te cele środki budżetowe. Działania te nie są jednak wystarczające w odniesieniu do zobowiązań wynikających z art. 30 *KPON*, a zatem w stosunku do potrzeb osób niepełnosprawnych. Jak wynika z opinii ekspertów, **środki przeznaczane na realizację praw wynikających z art. 30 Konwencji często są dystrybuowane na niewłaściwe cele, których realizacja nie jest ewaluowana.** Opinie ekspertów na temat wielkości środków przeznaczanych na poszanowanie praw osób niepełnosprawnych do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie nie pozwalają na obiektywną ocenę, jednak **w kontekście sygnalizowanych potrzeb należy wziąć pod uwagę ich bardziej efektywne lokowanie lub zwiększenie nakładów.**

Negatywnie ocenianym zjawiskiem jest również przeznaczanie zbyt małych środków finansowych na wspieranie aktywności w obszarze kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu osób niepełnosprawnych mieszkających małych miastach i wsiach. **W przypadku osób zamieszkujących małe miejscowości istnieje duże zagrożenie dyskryminacją wieloraką w zakresie udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie, wynikającą z niepełnosprawności, miejsca zamieszkania, często płci, statusu na rynku pracy oraz związanej z nim niskiej pozycji społecznej i sytuacji ekonomicznej.**

Kolejną kwestią związaną z krytyczną oceną prawa i polityki państwa z perspektywy podejmowania odpowiednich działań ustawodawczych, administracyjnych, budżetowych i innych na rzecz pełnej realizacji praw osób niepełnosprawnych zawartych w art. 30 *KPON* jest **niezgodne z Konwencją podejście do kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu jako instrumentu rehabilitacji społecznej**, a nie prawa do realizacji potrzeb wyższych związanych z samorealizacją, rozwojem indywidualnym lub spełnianiem własnych ambicji artystycznych lub sportowych (tab. 6).

Tabela 6. Opinie na temat wywiązywania się przez polskie prawo i politykę państwa z obowiązku podejmowania odpowiednich działań ustawodawczych, administracyjnych, budżetowych i innych na rzecz pełnej realizacji praw osób niepełnosprawnych w kontekście ich udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie

Opinie pozytywne	Opinie krytyczne
<ul style="list-style-type: none"> • polskie prawo uwzględnia potrzeby i możliwości osób niepełnosprawnych w sposób zadowalający, np. przez przygotowanie kolejnych ustaw 	<ul style="list-style-type: none"> • kierowana jest stosunkowo duża część środków budżetowych i z funduszy celowych będących w dyspozycji rządu, jednak często problemem jest ich niewłaściwa dystrybucja i trudność w ewaluacji zakładanych celów
<ul style="list-style-type: none"> • wywiązuje się, np. przez sukcesywne dostosowania obiektów, realizację programów 	<ul style="list-style-type: none"> • przepisy artykułu 33 ustawy o prawie autorskim nie pozwalają aktualnie na opracowanie audiodeskrypcji czy tłumaczenia na język migowy bez zgody właściciela praw autorskich, co stanowi to poważny problem w dostępie osób niepełnosprawnych i wymaga to zmian
	<ul style="list-style-type: none"> • nie do końca jasny jest przepis ustawy o radiofonii i telewizji, z którego wynika 10% wymóg dostosowania programów do potrzeb osób niepełnosprawnych, nie wiadomo czy przepis ten należy odnosić do wszystkich technik jednocześnie (audiodeskrypcja, język migowy, napisy) czy łącznie, a jeśli łącznie to w jakiej proporcji • należy położyć większy nacisk na promocję działalności artystycznej i sportu osób niepełnosprawnych rozróżniając arteterapeutyczne i profesjonalne podejście do tych zagadnień • prowadzone są pewne działania na poziomie ustawodawczym, w znacznie mniejszym stopniu administracyjnym i budżetowym, natomiast działania ustawodawcze idą w złym kierunku, ponieważ podjęto prace nad zmianą ustawy o rehabilitacji społecznej i zawodowej nie zauważając zupełnie, że ujęcie rehabilitacyjne w świetle Konwencji jest pojęciem błędnym – dziś już archaicznym i brak jest prac nad ustawodawstwem antydyskryminacyjnym, które miałyby doprowadzić do wdrożenia Konwencji w oczekiwanym zakresie

Opinie pozytywne	Opinie krytyczne
	<ul style="list-style-type: none"> • działania są okrojone • działania ustawodawcze nie zawsze są korzystne dla osób niepełnosprawnych, gdyż często ich postulaty przegrywają z interesami innych grup społecznych • występują trudności z finansowaniem tego typu działań, szczególnie w małych miastach i wsiach, gdzie potencjalna grupa odbiorców jest niewielka • coraz więcej rozwiązań prawno-administracyjnych uwzględnia potrzeby osób niepełnosprawnych, jednak na te cele przeznaczonych jest zbyt mało środków • realizacja projektów artystycznych z udziałem osób niepełnosprawnych realizowana była ze środków polityki społecznej, a nie przeznaczonych na działania kulturalne • zbyt mała intensywność działań na rzecz osób niepełnosprawnych • polskie prawo i polityka nie wywiązują się z obowiązku pełnej realizacji tych praw przez osoby niepełnosprawne • więcej środków należy mądrze dedykować tym dziedzinom • zasadna jest integracja odwrotna, czyli dobieranie do grupy osób niepełnosprawnych uczestników bez niepełnosprawności • brak jest ustawy o osobach niepełnosprawnych, o której powstanie postulowało środowisko osób niepełnosprawnych • często rozwiązania w nowopowstałych obiektach kultury, sportu i rekreacji są fasadowe, np. strome podjazdy dla wózków

Źródło: Kwestionariusze opinii doradczej przygotowane do debaty doradczo – programowej w ramach realizacji projektu „Wdrażanie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych – wspólna sprawa”, Debata tematyczna: Udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie (art.30), Termin: 15 Lipiec 2016 r.

W Polsce występuje wiele trudności w tworzeniu warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych, utrudniających osobom niepełnosprawnym realizować prawo do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie. Zdaniem ekspertów **poprawie tej sytuacji służyć może włączenie osób niepełnosprawnych i organizacji działających na ich rzecz w procesy konsultacji oraz włączanie ich w gremia decyzyjne** działające w obszarze zmian legislacyjnych oraz planowanych zmian w zakresie zwiększenia dostępności (np. architektonicznej, komunikacyjnej, informacyjnej). Sprzyjać to może podniesieniu trafności i użyteczności podejmowanych decyzji oraz efektywnemu wydatkowaniu środków

publicznych, a w konsekwencji wzrostowi aktywności osób niepełnosprawnych w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie.

Zdaniem ekspertów, szczegółowe działania legislacyjne, organizacyjne i in., które powinny zostać podjęte, aby zapewnić osobom niepełnosprawnym realizację ich praw wynikających z art. 30 *Konwencji*, dotyczą kwestii związanych z dostępnością programów telewizyjnych, włączenia sportu osób niepełnosprawnych w główny nurt sportu, zachęt sprzyjających dostępności tłumacza języka migowego, asystenta, przewodnika, zakupu sprzętu specjalistycznego oraz dofinansowania indywidualnych wyjazdów osób niepełnosprawnych (tab. 7). Kwestie te powinny zostać poddane dyskusji w ramach konsultacji i gremiów decyzyjnych tworzonych przez różne grupy społeczne, tak aby podjęte decyzje i wydatkowane środki stanowiły trafną i użyteczną odpowiedź na potrzeby osób niepełnosprawnych oraz aby nie naruszały praw innych grup społecznych. Szczególne wątpliwości społeczne mogą pojawić się w przypadku propozycji dofinansowań do indywidualnych wyjazdów rekreacyjnych i wypoczynkowych osób niepełnosprawnych, w sytuacji gdy jak wynika z badań GUS⁵¹ w 2013 r. aktywni turystycznie byli członkowie tylko blisko **53% gospodarstw domowych**⁵², przy czym przyjęto, że gospodarstwo było aktywne turystycznie, jeśli w badanym okresie (1.10.2012 – 30.09.2013) przynajmniej jeden z członków gospodarstwa domowego uczestniczył w turystycznym wyjeździe za granicę lub w wyjeździe na terenie kraju obejmującym co najmniej 1 nocleg. Strukturę gospodarstw domowych wg. wielkości tworzyło 49,7% gospodarstw tworzonych przez 1 lub 2 członków oraz 51,3% gospodarstw domowych tworzonych przez 3 i więcej osób. Wyniki badania wykazały, że największym zainteresowaniem cieszyły się wyjazdy długookresowe w kraju, w których uczestniczyli członkowie **32% gospodarstw domowych** (spadek o blisko 2 p. proc. w porównaniu do poprzedniego badania). Na drugim miejscu znalazły się wyjazdy krótkookresowe w kraju, które odnotowano w ponad **27% gospodarstw** (spadek o blisko 4 p. proc.). Zdecydowanie mniej popularne były wyjazdy zagraniczne z noclegiem, aczkolwiek był to jedyny rodzaj wyjazdów, w których aktywność turystyczna gospodarstw wzrosła w porównaniu z okresem poprzedniego badania i wyniosła blisko **14%** (wzrost o prawie 2 p. proc.).⁵³

⁵¹ Na podstawie najaktualniejszych dostępnych danych.

⁵² Uwaga: podany jest odsetek gospodarstw domowych a nie ludności.

⁵³ Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2013 r., Główny Urząd Statystyczny, Departament Badań Społecznych i Warunków Życia, Warszawa 2014, s. 42.

Zaprezentowane dane świadczą o tym, że aktywność turystyczna gospodarstw domowych była stosunkowo niska, a z uwagi na ich strukturę wielkości wg liczby członków można założyć, że aktywność ludności Polski w tym obszarze jest bardzo niska.

Zgodnie z przeprowadzoną analizą należy przyjąć, że **Państwo zobowiązane jest do zintensyfikowania działań w celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym wszelkich możliwych warunków do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie na równi z osobami bez niepełnosprawności przede wszystkim w zakresie dostępności architektonicznej, transportowej, komunikacyjnej oraz informacyjnej. Kwestie dostępności środków finansowych na indywidualne wyjazdy powinny być rozwiązane z zastosowaniem instrumentów wsparcia przewidzianych w art. 27 „Praca i zatrudnienie” oraz art. 28 „Odpowiednie warunki życia i ochrona socjalna”.**

Tabela 7. Opinie na temat działań (legislacyjnych, organizacyjnych i innych), które powinny zostać podjęte, aby zapewnić osobom niepełnosprawnym realizację ich praw wynikających z *Konwencji* w kontekście ich udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie

Wyszczególnienie

- osoby niepełnosprawne powinny mieć większy wpływ na prace legislacyjne, powinno się w miarę możliwości zwiększać udział osób niepełnosprawnych w gremiach decyzyjnych, powoływać rady konsultacyjne złożone z praktyków, a jeśli to niemożliwe, to do konsultacji powinny być zapraszane organizacje działające na rzecz osób niepełnosprawnych
- programy rządowe powinny być konsultowane z potencjalnymi organizacjami-beneficjentami aby wypracować jak najbardziej efektywny model. Nawet projekty architektoniczne mogłyby być konsultowane. Dzięki temu możliwe byłoby wprowadzanie nawet drobnych zmian, które mogłyby usprawnić funkcjonowanie osób niepełnosprawnych
- nie ma takich możliwości
- sport osób niepełnosprawnych powinien być włączony w główny nurt życia sportowego a poszczególne związki sportowe powinny otworzyć się na sport osób niepełnosprawnych - podobnie w życiu kulturalnym, rekreacji
- potrzebne jest ujednoczenie przepisów o likwidacji barier, na jakie napotykają osoby niepełnosprawne z uwzględnieniem wszystkich rodzajów niepełnosprawności
- należy określić procentowy udział programów, filmów i innych wydarzeń z audiodeskrypcją w stosunku do całości programów emitowanych w telewizji publicznej
- potrzebne są rozwiązania dotyczące dostosowania programów telewizyjnych do potrzeb osób z dysfunkcją wzroku
- należy włączyć do dyskusji publicznej osoby niepełnosprawne
- można wprowadzić ulgi i odpisy podatkowe na tłumacza języka migowego, asystenta, przewodnika, zakup sprzętu specjalistycznego na dogodne raty
- dobrym rozwiązaniem byłoby dofinansowanie wyjazdów turystycznych dla osób niepełnosprawnych indywidualnych, a nie tylko w ramach turnusów rehabilitacyjnych
- przygotowanie projektu i przyjęcie ustawy o osobach niepełnosprawnych
- lobbing lokalny, wykonywany przez osoby fascynackie, np. Szalony Wózkowicz w Warszawie,

Wyszczególnienie

czy też dr hab. Marek Wysocki z Politechniki Gdańskiej – specjalista od projektowania uniwersalnego

Źródło: Kwestionariusze opinii doradczej przygotowane do debaty doradczo – programowej w ramach realizacji projektu „Wdrażanie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych – wspólna sprawa”, Debata tematyczna: Udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie (art.30), Termin: 15 Lipiec 2016 r.

Kolejnym obszarem oceny systemu prawa jest jego użyteczność i skuteczność z perspektywy dochodzenia przez osoby niepełnosprawne swoich praw do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie. Jak wynika z opinii eksperckich zasadniczo prawo zapewnia taką możliwość, jednak w przypadku osób niepełnosprawnych barierą są przede wszystkim długotrwałe i skomplikowane procedury oraz brak wiedzy osób niepełnosprawnych zarówno o posiadanych prawach jak i o możliwości ich egzekwowania. Często barierą jest brak profesjonalnego wsparcia (tab. 8).

Z uwagi na powyższe, realizacja przez Państwo zobowiązania, wynikającego z obowiązku zapewnienia warunków prawnych umożliwiających osobom niepełnosprawnym dochodzenie praw w kontekście ich udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie powinny również obejmować **działania dotyczące edukacji osób niepełnosprawnych na temat posiadanych praw oraz możliwości ich egzekwowania**. Zasadnym jest również **zapewnienie dostępności do fachowej pomocy prawnej**.

Obszar dyskryminacji i dochodzenia praw jest bardzo delikatną płaszczyzną, w ramach której niezbędna jest pełna obiektywność, uwzględniająca z jednej strony bardzo trudną sytuację osób niepełnosprawnych, z drugiej natomiast możliwość wystąpienia pewnych sytuacji, które z powodu braku dostępności nie mogą zostać uznane za dyskryminację. Dotyczy to przede wszystkim tych dostosowań w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie, które z racji poziomu rozwoju technicznego i technologicznego oraz nadmiernych kosztów nie mogą być wprowadzone.

Takie rozwiązania funkcjonują w wielu krajach⁵⁴. Przykładem może być austriacka ustawa antydyskryminacyjna The Federal Disability Equality Act⁵⁵, w której zapisy, nie odnoszą się bezpośrednio do racjonalnych usprawnień, odmowy racjonalnego usprawnienia jako formy dyskryminacji, jednak uwzględniają obowiązek racjonalnych usprawnień i badania występujących problemów dyskryminacji z powodu tych barier. Ocena konieczności usunięcia barier istniejących z przyczyny braku racjonalnych usprawnień opiera

⁵⁴ Kawa J., Raźniewski P., Tomczyk U., *Analiza dokumentów międzynarodowych dotycząca procesu wdrażania Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych oraz identyfikacji barier w tym procesie*, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016, s. 94, 173.

⁵⁵ Study on challenges and good practices in the implementation of the UN Convention on..., op. cit., s. 57-58.

się na analizie, czy ich usunięcie spowodowałoby nadmierne obciążenie, a jeżeli bariery nie mogą być usunięte z powodu nieracjonalnie wysokich kosztów, ustawa określa obowiązek zastosowania możliwego rozwiązania, które w jak największym stopniu zbliży do równego traktowania.

Szerszy zakres ochrony praw osób niepełnosprawnych zapewnia obowiązująca w Australii Ustawa w sprawie Dyskryminacji Osób Niepełnosprawnych (The Australian Disability Discrimination)⁵⁶ z 1992 r. Zgodnie z Ustawą, zarówno pracodawcy prywatni, władze oświatowe jak i inne jednostki zobowiązane są do wprowadzania usprawnień, chyba że zmiany te powodować będą nadmierne obciążenia. Aby określić, co stanowi nadmierne obciążenia należy rozważyć wszystkie istotne okoliczności danej sprawy, biorąc pod uwagę m.in. charakter korzyści lub szkody, które mogą spowodować lub ponieść jakiegokolwiek osoby zainteresowane oraz sytuację finansową i szacowaną kwotę wydatków wymaganych do wykonania racjonalnego usprawnienia.

Podsumowując rozważania na temat tworzenia warunków prawnych do realizacji przez osoby niepełnosprawne praw określonych art. 30 *KPON* należy wziąć pod uwagę dotychczasową izolację tej grupy, ogromne jej oczekiwania w zakresie zmiany oraz fakt że nadal duże jeszcze zmian należy wprowadzić. Należy przy tym zachować pełną obiektywność i każdy przypadek braku racjonalnych usprawnień rozpatrywać indywidualnie. Zgodnie ze stanowiskiem eksperta debaty tematycznej poświęconej art. 30 *KPON*, warunki te są coraz bardziej korzystne, jednak należy wziąć pod uwagę, że zdarzają się niestety czasem sytuacje nadużywania przez osoby niepełnosprawne oskarżeń o dyskryminację:

„(...) niestety czasem musimy wziąć również pod uwagę to, że nie wszystkie miejsca mogą być dla nas dostępne np. ze względów bezpieczeństwa (...)” (tab.8)

Źródło: Kwestionariusz opinii doradczej przygotowany do debaty doradczo – programowej w ramach realizacji projektu „Wdrażanie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych – wspólna sprawa”, Debata tematyczna: Udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie (art.30), Termin: 15 Lipiec 2016 r.

Tabela 8. Ocena istniejących w Polsce warunków prawnych umożliwiających osobom niepełnosprawnym dochodzenie swoich praw w kontekście ich udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie

Opinie pozytywne	Opinie krytyczne
<ul style="list-style-type: none"> można określić jako dobre 	<ul style="list-style-type: none"> zastosowane instrumenty prawne są właściwe, jednak sam proces dochodzenia swoich praw jest długotrwały i skomplikowany, co w praktyce utrudnia sprawę, jednak dotyczy to ogółu, a nie tylko spraw osób niepełnosprawnych

⁵⁶ tamże, s. 64-66.

Opinie pozytywne	Opinie krytyczne
<ul style="list-style-type: none"> warunki są coraz bardziej korzystne, jednak dostrzega się, że instrumenty prawne są niestety nadużywane przez osoby niepełnosprawne i czasem ich oskarżenia o dyskryminację są przesadzone: <i>„(...) niestety czasem musimy wziąć również pod uwagę to, że nie wszystkie miejsca mogą być dla nas dostępne np. ze względów bezpieczeństwa (...)”</i> 	<ul style="list-style-type: none"> nie ma w tej chwili przepisów, które by ułatwiały dochodzenie swoich praw w tym zakresie, poza samą Konwencją w bardzo małym stopniu warunki prawne są takie same jak osób pełnosprawnych, jednak wiedza osób niepełnosprawnych w zakresie prawa i jego dochodzenia często jest niewystarczająca w niewielkim stopniu umożliwiają osobom niepełnosprawnym dochodzenia praw osoby niepełnosprawne często nie znają swoich praw, ponieważ czasami ciężko dotrzeć do takich zapisów osoby niepełnosprawne nie mają kompetencji pozwalających na reagowanie na sytuacje wykluczenia z aktywności i tworzenia kultury brakuje obowiązku dla wydawców przygotowywania książek w wersji audiobooków należy zagwarantować zwiększenie oferty podnoszącej sprawność fizyczną osób niepełnosprawnych warunki prawne może i są, pozostaje kwestia dostępu do asystenta, któremu można zaufać oraz dostępu do środków finansowych np. na zapłatę prawnikowi istnieje możliwość odwołania się do Rzecznika Praw Osób Niepełnosprawnych, jednak procedura z tym związana jest długotrwała nie są znane takie prawa ani przypadki osób, organizacji je egzekwujących mamy instrumenty prawne, ale słabo są one wykorzystywane, dlatego potrzebna jest i większa wiedza w tym zakresie wśród osób niepełnosprawnych i profesjonalne wsparcie (prawnicze) aby można było prawa te egzekwować

Źródło: Kwestionariusze opinii doradczej przygotowane do debaty doradczo – programowej w ramach realizacji projektu „Wdrażanie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych – wspólna sprawa”, Debata tematyczna: Udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie (art.30), Termin: 15 Lipiec 2016 r.

Jak wynika z analizy w Polsce podjęto szereg działań dedykowanych prawom osób niepełnosprawnych do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie. Nie pozwoliły one jednak wywiązać się w pełni ze zobowiązań zawartych w art. 30 KPON. Zdaniem grupy ekspertów, w okresie do 2025 r. należy podjąć szereg wyzwań i skupić się na wielu obszarach, które zapewnią osobom niepełnosprawnym:

a) dostępność:

- architektoniczną,
- transportową,

- komunikacyjną,
 - informacyjną
 - fachowej obsługi/współpracy;
- b) wsparcie:
- finansowe,
 - doradcze,
 - udziału w zawodowym sporcie i rekreacji oraz zawodowstwa w kulturze;
- c) wzmocnienie pozycji przez:
- programy edukacyjne
 - kampanie informacyjne,
 - dostosowanie przepisów, planów i finansowania, np. na rozwój usług asystencji osobistej,
 - bezpośrednie finansowe organizacji pozarządowych na zasadzie budżetowania i odejście od tak zwanej „grantozy” (tab. 9).

Tabela 9. Propozycje zagadnień, na jakich należałoby skoncentrować wysiłki związane z wdrażaniem *Konwencji* w okresie do 2025 r. w zakresie prawa osób niepełnosprawnych do udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie

Wyszczególnienie
• skonstruowanie efektywnych programów sprzyjających rozwojowi sportu osób niepełnosprawnych
• ujednolicenie orzecznictwa i wydawanych dokumentów potwierdzających niepełnosprawność na terenie państw członkowskich UE
• dalsza likwidacja barier architektonicznych w szczególności w instytucjach publicznych
• prawny obowiązek dostępności architektonicznej z uwzględnieniem uniwersalnego projektowania obiektów z karami jeśli nie jest realizowany
• prawny obowiązek powszechnej dostępności percepcyjnej do dóbr kultury z karami jeśli nie jest realizowany
• obowiązek szkolenia pracowników zajmujących się kulturą, rekreacją, wypoczynkiem i sportem do pracy z osobami niepełnosprawnymi
• dostępność stron internetowych jako bezwzględny wymóg nałożony na prowadzących strony
• wsparcie i promocja ciągłego i regularnego uczestnictwa osób niepełnosprawnych w sporcie rekreacyjnym i szkolenie trenerów do pracy z osobami niepełnosprawnymi oraz profesjonalnego wspierania artystów niewidomych
• dostępność wszystkich obiektów
• dostosowanie przepisów, planów i finansowania z uwzględnieniem potrzeb osób niepełnosprawnych - w tym rozwój usług społecznych, takich jak asystencja osobista
• wzmocnienie NGO-sów poprzez bezpośrednie wsparcie finansowe na zasadzie budżetowania w tym na administrację organizacji pozarządowych, odejście od tak zwanej „grantozy”

Wyszczególnienie

- podnoszenie świadomości społecznej
- likwidacja barier architektonicznych
- pomoc finansowa
- dostęp do książek, ze szczególnym uwzględnieniem nowości wydawniczych (w tym audiobooki)
- zmiana formuły dofinansowania wypoczynku i turnusów osób niepełnosprawnych
- edukacja osób niepełnosprawnych w zakresie nie tylko praw ale i obowiązków
- zwiększenie dostępności spektakli i seansów filmowych jako standardowej oferty, a nie "specjalnych pokazów"
- prowadzenie kampanii na rzecz zmiany wizerunku osób niepełnosprawnych w środkach masowego przekazu, który obecnie przedstawia osobę niepełnosprawną jako osobę cierpiącą i wymagającą litości lub bohatera ponieważ prowadzi "normalne życie"
- za priorytet w działaniach należy uznać rodzaje niepełnosprawności
- integracyjne szkolnictwo wyższe (szkoły teatralne, filmowe, plastyczne, wychowania fizycznego, turystyki)
- oparcie zawodowego uprawiania profesji (artysty, organizatora wycieczek, sportowca, trenera itd.) o zasady ekonomii społecznej, np. samopomoc, specjalizowanie się w określonych rolach, np. aktora niepełnosprawnego, prowadzenie wycieczek "na wózkach" przez przewodnika "na wózku"
- dostosowanie się do osób niepełnosprawnych np. przez dojazd ze spektaklem do DPS
- opracowanie sprawnego systemu komunikacji oraz szerokie i efektywne propagowanie informacji o dostępności danej usługi
- stałe konsultacje z liderami środowisk osób niepełnosprawnych
- rozwój self adwokatury
- edukacja zarządców obiektów z obszaru życia kulturalnego, rekreacji, wypoczynku i sportu w zakresie konsekwencji wynikających z różnych rodzajów niepełnosprawności
- wsparcie finansowe w zakresie dostosowania obiektów kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu
- zunifikowanie w całym kraju sygnalizacji dźwiękowej na skrzyżowaniach i informacji w pojazdach miejskich i międzymiastowych
- dostęp do leczenia i rehabilitacji, umożliwiający utrzymanie dobrej kondycji i udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie
- dalsze dostosowywanie obiektów
- dostęp do dostosowanego transportu typu: busy, autokary
- miękkie szkolenia dla pracowników i wolontariuszy rzeczonych sektorów dotyczące usług, informacji, podejścia do działań integracyjnych (przeciwdziałanie dyskryminacji)
- wspieranie zawodowego sportu i zawodowstwa w kulturze osób niepełnosprawnych
- realizowanie kampanii społecznych wolnych od stereotypów, dotyczących udziału i sukcesów osób niepełnosprawnych w sporcie i kulturze oraz wzmocnienie roli trzeciego sektora
- zwiększenie rent i zasiłków opiekuńczych i zapewnienie natychmiastowej, bezrefundacyjnej dostawy potrzebnego sprzętu wysokiej jakości i poprawa sytuacji przystosowanego, bezpłatnego transportu, dostępnego również na terenach wiejskich
- poprawianie dostępności: 1. Internetu, 2. mediów elektronicznych, kin i teatrów 3. wydarzeń sportowych i popkulturowych, 4. poprawa infrastruktury turystycznej i sportowej.

Źródło: Kwestionariusze opinii doradczej przygotowane do debaty doradczo – programowej w ramach realizacji projektu „Wdrażanie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych – wspólna sprawa”, Debata tematyczna: Udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie (art.30), Termin: 15 Lipiec 2016 r.

Obowiązek poszanowania, ochrony i realizacji praw osób niepełnosprawnych do udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie oznacza, że Państwa Strony tworzyć będą ku temu warunki prawne i pozaprawne przeciwdziałające zjawisku ich dyskryminacji. Na gruncie normatywnym, art. 30 *KPON* powiązany jest przede wszystkim z poddanymi analizie aktami normatywnymi:

- 1) „Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.), dalej jako „**Konstytucja RP**”;
- 2) Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, przyjęta przez Ogólne Zgromadzenie Organizacji Narodów Zjednoczonych w 1948 r., dalej jako „**Powszechna Deklaracja Praw Człowieka**” lub „**PDPC**”;
- 3) Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku 19 grudnia 1966 r. (t.j. Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167), dalej jako „**Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych**” lub „**MPPOP**”;
- 4) Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (t.j. Dz. U. 1977 r. Nr 38, poz. 169), dalej jako „**Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych**” lub „**MPPGSK**”;
- 5) Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 4 listopada 1950 r. (t.j. Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284), dalej jako „**Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności**” lub „**EKPC**”;
- 6) Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 215, poz. 1585), dalej jako „**Konwencja w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego**”;
- 7) Protokół Nr 1 i Nr 4 do Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzonego w Paryżu dnia 20 marca 1952 r. oraz sporządzonego w Strasburgu dnia 16 września 1963 r. (t.j. Dz. U. z 1995 r. Nr 36, poz. 175/1 ze zm.), dalej jako „**Protokół Nr 1 i Nr 4 do Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności**”;

- 8) Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej z dnia 30 marca 2010 r. (t.j. Dz. Urz. UE seria C Nr 83, str. 389), dalej jako „**Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej**” lub „**KPPUE**”;
- 9) Dyrektywa 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym (Dz. Urz. seria L nr 167, 22/06/2001);
- 10) z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2016 r.; poz. 2046), dalej jako „**ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej**”;
- 11) ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej. (t.j. Dz. U. z 2012 r. poz. 406 ze zm.), dalej jako „**ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej**” lub „**o.p.d.k.u.**”;
- 12) ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych. (t.j. Dz. U. z 2016 r., poz. 1870), dalej jako „**ustawa o finansach publicznych**” lub „**f.p.u.**”;
- 13) ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach. (t.j. Dz. U. z 2012 r. poz. 642 ze zm.) dalej jako „**ustawa o bibliotekach**” lub „**b.u.**”
- 14) ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach. (t.j. Dz. U. z 2012 r. poz. 987 ze zm.), dalej jako „**ustawa o muzeach**” lub „**m.u.**”;
- 15) ustawa z dnia 30 czerwca 2005 r. o kinematografii (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 438), dalej jako „**ustawa o kinematografii**” lub „**k.u.**”;
- 16) ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 639 ze zm.), dalej jako „**ustawa o radiofonii i telewizji**” lub „**r.t.u.**”;
- 17) ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane. (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 290 z ze zm.), dalej jako „**ustawa Prawo budowlane**” lub „**p.b.u.**”;
- 18) ustawa z dnia 20 marca 2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych. (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 2139), dalej jako „**ustawa o bezpieczeństwie imprez masowych**” lub „**b.i.m.u.**”;
- 19) ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 ze zm.), dalej jako „**ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami**” lub „**o.z.u.o.z.**”;
- 20) ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych. (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 666 ze zm.), dalej jako „**ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnym**” lub „**p.a.p.p.u.**”

- 21) ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 573 ze zm.), dalej jako „**ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych**” lub „**m.n.e.u.**”;
- 22) ustawa z dnia 19 sierpnia 2011 r. o języku migowym i innych środkach komunikowania się (t.j. Dz. U. Nr 209, poz. 1243 ze zm.), dalej jako „**ustawa o języku migowym**” lub „**j.m.u.**”;
- 23) ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (t.j. Dz. U. z 2016, poz. 1943 z późn. zm.), dalej jako „**ustawa o systemie oświaty**” lub „**s.o.u.**”;
- 24) ustawa z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie. (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 176), dalej jako „**ustawa o sporcie**” lub „**s.u.**”;
- 25) ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 198) dalej jako „**ustawa o dochodach samorządu terytorialnego**” lub „**d.j.s.t.u.**”;
- 26) ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 187), dalej jako „**ustawa o usługach turystycznych**” lub „**u.t.u.**”;
- 27) ustawa z dnia 25 czerwca 1999 r. o Polskiej Organizacji Turystycznej (Dz. U. Nr 62, poz. 689 ze zm.) dalej jako „**ustawa o Polskiej Organizacji Turystycznej**”;
- 28) rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 29 czerwca 2015 r. w sprawie Systemu Informacji o Nauce (t.j. Dz. U. poz. 944 ze zm.) dalej jako „**rozporządzenie MNSW w sprawie SIoN**”.
- 29) rozporządzenie Ministra Sportu i Turystyki z dnia 6 kwietnia 2009 r. w sprawie dofinansowania z budżetu państwa zadań związanych z budową i remontami obiektów sportowych oraz rozwijaniem sportu (t.j. Dz. U. Nr 56, poz. 463), dalej jako „**rozporządzenie MSiT w sprawie dofinansowania z budżetu państwa zadań związanych z budową i remontami obiektów sportowych oraz rozwijaniem sportu**”;
- 30) rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 lipca 2015 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz. U. z 2015 r., poz. 1113), dalej jako „**rozporządzenie MEN w sprawie warunków kształcenia, wychowania i opieki**”;
- 31) rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 września 2005 r. w sprawie zakresu zadań objętych mecenatem państwa, szczegółowego trybu składania wniosków o udzielenie

dotacji oraz trybu przekazywania i rozliczania udzielonych dotacji (t.j. Dz. U. Nr 177, poz. 1474 ze zm.) dalej jako „**rozporządzenie MK o mecenacie państwa**”;

- 32) rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 27 października 2005 r. w sprawie przyznania przez Polski Instytut Sztuki Filmowej dofinansowania przedsięwzięć z zakresu sztuki filmowej (Dz. U. Nr 219, poz. 1870); dalej w skrócie „**rozporządzenie MK w sprawie przyznania przez Polski PISF dofinansowania przedsięwzięć z zakresu sztuki filmowej**”⁵⁷.

W analizie barier utrudniających osobom niepełnosprawnym realizację prawa do udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie „uwzględniono także nieobowiązujący jeszcze akt prawa międzynarodowego publicznego - podpisany przez Rzeczpospolitą Polską, lecz jeszcze nieratyfikowany - tj. Traktat z Marrakeszu w sprawie ułatwienia dostępu do opublikowanych utworów drukowanych osobom niewidomym i słabowidzącym oraz osobom niepełnosprawnym uniemożliwiającyymi zapoznawanie się z drukiem, przyjęty podczas Konferencji Dyplomatycznej Światowej Organizacji Własności Intelektualnej 28 czerwca 2013 r., dalej jako: „**Traktat z Marrakeszu**”.

Analiza obszaru normatywnego art. 30 *KPON* objęła także następujące akty prawa „miękkiego” (*soft law*) i dokumenty programowe lub statutowe:

- 1) Globalny Kodeks Etyki w Turystyce, przyjęty przez Światową Organizację Turystyki na Zgromadzeniu Ogólnym w Santiago, Chile, 1 października 1999 r., dalej jako „**Globalny Kodeks Etyki w Turystyce**” lub „**GKET**”;
- 2) Karta Olimpijska, przyjęta przez Międzynarodowy Komitet Olimpijski, dalej jako „**Karta Olimpijska**”;
- 3) Konstytucja organizacji wyspecjalizowanej ONZ UNESCO, podpisana 16 listopada 1945 r. w Londynie, dalej jako „**Konstytucja UNESCO**”;
- 4) Deklaracja Praw Osób Głuchych i Niewidomych, przyjęta na Światowej Konferencji o Wsparciu dla Osób Głuchych i Niewidomych, 16 września 1977 r., Nowy Jork, Stany Zjednoczone, dalej jako „**Deklaracja Praw Osób Głuchych i Niewidomych**” lub „**DPOGN**”;
- 5) Światowy Program Działań na rzecz Osób Niepełnosprawnych, przyjęty rezolucją Zgromadzenie Ogólnego ONZ z 3 grudnia 1976 r., dalej jako „**Światowy Program Działań na rzecz Osób Niepełnosprawnych**” lub „**Światowy Program**”;

⁵⁷ fragment opracowania: *Opracowanie regulacyjne w obszarze Konwencji z dnia 13 grudnia 2006 r. o Prawach Osób Niepełnosprawnych (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169): prawa do udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie (art. 30 Konwencji)*, red.: M. Matczak, T. Zalański, M. Romanowicz i in, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016.

- 1) Standardowe Zasady Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych, przyjęte przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w dniu 20 grudnia 1993 r., dalej jako „**Standardowe Zasady Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych**” lub „**SZWSON**”.⁵⁸

Do barier prawnych wdrażania art. 30 KPON zaliczono:

1. „BARIERY ZWIĄZANE Z ROZWOJEM POTENCJAŁU TWÓRCZEGO, ARTYSTYCZNEGO I INTELEKTUALNEGO (ART. 30 UST. 2 KPON)

Prawo do wykorzystywanie potencjału twórczego, artystycznego i intelektualnego, wyrażone w art. 30 ust. 2 KPON i będące aspektem aktywnym prawa do kultury (tworzenie) w przeciwieństwie do aspektu pasywnego (odbiór kultury), wchodzi także w zakres *prawa do edukacji*. Jak wskazano w art. 24 ust.1 KPON w celu realizacji powyższego prawa Państwa Strony zapewniają włączający system kształcenia umożliwiający integrację na wszystkich poziomach edukacji i w kształceniu ustawicznym, zmierzający do m.in. pełnego rozwoju potencjału oraz poczucia godności i własnej wartości oraz rozwijania przez osoby niepełnosprawne ich osobowości, talentów, i kreatywności, a także zdolności umysłowych i fizycznych, przy pełnym wykorzystaniu ich możliwości. Art. 30 ust. 2 KPON nakazuje podjęcie również odpowiednich środków specjalnych, które rozszerzałyby zakres prawa do edukacji na polu związanym z kulturą i sztuką.

Wykonanie obowiązku państwa polegającego na umożliwieniu osobom niepełnosprawnym wykorzystywania potencjału na wskazanych polach powinno być rozpatrywane w kontekście systemowym, wraz z prawami przedstawionymi w punkcie 2 niniejszej części opracowania. Należy zauważyć, że zarówno udostępnianie materiałów w formatach dostosowanych, jak i zapewnianie warunków dla rozwoju i wykorzystywania potencjału twórczego, artystycznego i intelektualnego, może odbywać się za pomocą tych samych form prawnych i organizacyjnych – takich jak instytucje kultury i organizacje pozarządowe.

2. BARIERY ZWIĄZANE Z DOSTĘPNOŚCIĄ MATERIAŁÓW KULTURY W FORMATACH DOSTOSOWANYCH (ART. 30 UST. 1 KPON)

W świetle *KPON* rolą państwa w aspekcie pasywnym prawa do kultury jest przede wszystkim zapewnienie osobom niepełnosprawnym dostępu do różnego rodzaju materiałów

⁵⁸ fragment opracowania: *Opracowanie regulacyjne w obszarze Konwencji z dnia 13 grudnia 2006 r. o Prawach Osób Niepełnosprawnych (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169): prawa do udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie (art. 30 Konwencji)*, red.: M. Matczak, T. Zalański, M. Romanowicz i in, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016.

kulturalnych w odpowiednich dla nich formatach. Współczesna technika daje możliwość szerokiego wyboru formatów dostępnych dla osób niepełnosprawnych dla wszystkich wskazanych grup materiałów. Materiały kultury mogą być udostępniane osobom niepełnosprawnym za pomocą alfabetu Braille’a, audiodeskrypcji, transkrypcji i napisów oraz innych formatów dostosowanych (np. infografik). Należy jednocześnie zauważyć, że obowiązek zwiększenia dostępności do dóbr kultury obejmuje również tworzenie formatów dostosowanych dla osób z niepełnosprawnościami innymi niż zmysłowa, np. dla osób niepełnosprawnych intelektualnie. W tym wypadku przykładem dostosowań będą np. zrozumiałe opisy w książkach lub pomoc specjalnie przeszkolonych przewodników w muzeach. Należy w tym miejscu podkreślić, że w niniejszym opracowaniu, ilekroć mowa o zwiększaniu dostępu do dóbr kultury dla osób niepełnosprawnych, należy przez to rozumieć opisane wyżej działania skierowane zarówno do osób niepełnosprawnych zmysłowo, jak i tych niepełnosprawnych intelektualnie.

W celu sprawdzenia stopnia realizacji obowiązków konwencyjnych w ww. zakresie należy przeanalizować, czy ustawodawca, tworząc prawny system ochrony kultury, uwzględnił w nim *odpowiednie środki*, o których mowa w art. 30 ust. 1 *KPON*. Punktem odniesienia dla analizy prawnej nie będzie zatem pewien pożądany stan rzeczy, w który osoby niepełnosprawne miałyby pełny dostęp do dóbr kultury, a raczej pewien system instrumentów prawnych (*odpowiednie środki*), który wspiera stopniowe osiągnięcie tego stanu.

2.1. Brak uwzględnienia potrzeby podnoszenia dostępności w sposobie organizacji i finansowania instytucji kultury

Głównym aktem prawnym regulującym kwestię organizacji i finansowania instytucji kultury jest ustawa o organizowaniu i finansowaniu instytucji kultury. Procedurę i warunki udzielania dotacji celowych na realizację zadań państwowych w zakresie kultury, określa rozporządzenie MK o mecenacie państwa. Paragraf 1 tego rozporządzenia określa zadania objęte mecenatem państwa zwane *programami*. Znajdują się wśród nich:

- podtrzymywanie i rozpowszechnianie tradycji narodowej i państwowej;
- upowszechnianie i promocję twórczości artystycznej;
- upowszechnianie i promocję czytelnictwa;
- promocja kultury polskiej za granicą;
- zachowanie, waloryzację i ochronę dziedzictwa kulturowego, w tym ochronę polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą;
- budowa i modernizację infrastruktury kulturalnej;

- tworzenie warunków do ekspozycji, zakupów i upowszechniania sztuki współczesnej;
- zachowanie i upowszechnianie tradycji regionalnej i kultury ludowej;
- tworzenie i wdrażanie systemów informatycznych w sferze kultury;
- edukacja kulturalną społeczeństwa.

Należy w tym miejscu **zauważyć**, że żaden ze wskazanych programów nie dotyczy realizacji konwencyjnego prawa do dostępu do materiałów dostosowanych. Problemu tego nie porusza również żaden inny przepis rozporządzenia. W związku z tym należy stwierdzić, że regulacje sposobu finansowania instytucji kultury nie wprowadzają *odpowiednich środków*, o których mowa w art. 30 ust. 1 lit. a/ *KPON*.

Oznacza to brak powiązania finansowania instytucji kultury i innych podmiotów prowadzących działalność kulturalną wykonujących zadania mecenatu państwowego z podejmowaniem starań w zakresie udostępniania materiałów kulturalnych w formatach dostosowanych.

2.1.1. Biblioteki

Ustawa o bibliotekach nie zawiera rozwiązań nakierowanych bezpośrednio na zwiększanie dostępności do materiałów kulturalnych dla osób niepełnosprawnych. Podnoszenie dostępności nie jest wymienione ani wśród podstawowych zadań wszystkich bibliotek (art. 4), ani wśród zadań bibliotek publicznych (art. 18-20a), bibliotek naukowych (art. 21), czy Biblioteki Narodowej (art. 17). Materiały w formatach dostosowanych nie są również wymienione wśród *materiałów bibliotecznych* określonych w art. 5 b.u.

Pewne rozwiązania mogące prowadzić do zwiększenia dostępności materiałów w formatach dostosowanych zostały określone w rozporządzeniach wydanych na podstawie ustawy. W załączniku nr 1 do rozporządzenia MNSW w sprawie SIOŃ określono zakres informacji, jakie podlegają zamieszczeniu w Systemie. Zgodnie z punktem d/ załącznika w Systemie gromadzi się informacje o dostosowaniu biblioteki naukowej do potrzeb dwóch grup osób niepełnosprawnych – osób na wózkach inwalidzkich oraz osób niewidzących lub słabowidzących. Poza wskazanymi regulacjami, w przepisach rozporządzeń dotyczących bibliotek brak jest środków pozwalających na zwiększenie dostępności.

Oznacza to, że brak jest rozwiązań prawnych obligujących podmioty prowadzące biblioteki do uwzględniania procesu zwiększania dostępności materiałów kultury w celach statutowych oraz w polityce finansowej bibliotek.

2.1.2. Muzea

Działalność prowadzona przez muzea jest regulowana przez ustawę o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej oraz ustawę o muzeach. Zgodnie z art. 1 ustawy o muzeach, jednym z celów ich działania jest informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów. Należy tym samym stwierdzić, że muzeum należy do instytucji, w których dochodzi do realizacji prawa człowieka – dostępu do dóbr kultury. W ustawie o muzeach nie przewidziano jednak żadnych rozwiązań nakierowanych bezpośrednio na podnoszenie dostępności muzealiów dla osób niepełnoprawnych.

Sposób tworzenia i organizowanie muzeów jest analogiczny do tych dotyczących innych instytucji publicznych. Najważniejszą czynnością prawnymi w tym zakresie jest nadanie muzeum statutu. Podobnie jak w przypadku bibliotek, wśród obowiązkowych elementów treści statutu nie zostało wymienione dążenie do podnoszenia dostępności materiałów kultury dla osób niepełnosprawnych.

Przeprowadzona analiza wykazała brak rozwiązań prawnych obligujących podmioty prowadzące muzea do uwzględniania procesu zwiększania dostępności materiałów kultury w celach statutowych oraz w polityce finansowej muzeów.

2.1.3. Teatry i kina

Kina i teatry stanowią instytucje kultury w rozumieniu ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej. Nie są przy tym regulowane odrębnymi ustawami.

2.2. Brak dostatecznych rozwiązań w zakresie zachęcania do tworzenia filmów w formatach dostosowanych

Dla zwiększania dostępności filmów w formacie dostosowanym dla osób niepełnosprawnych istotne znaczenia ma wspieranie osób zaangażowanych w działalność kinematograficzną. W Polsce problematyka kinematografii i wsparcia państwa dla twórców filmowych została uregulowana w ustawie o kinematografii oraz w rozporządzeniach wydanych na jej podstawie. Wsparcie finansowe państwa przy tworzeniu filmów następuje poprzez dofinansowanie przedsięwzięć z zakresu przygotowania projektów filmowych, produkcji filmów, dystrybucji filmów i rozpowszechniania filmów, promocji polskiej twórczości filmowej i upowszechniania kultury filmowej, w formie dotacji lub w niektórych przypadkach również w formie pożyczki lub poręczenia (art. 23 ust. 1 k.u.). Zgodnie z art. 22

k.u. dofinansowanie jest udzielane przez Polski Instytut Sztuki Filmowej (dalej: PISF), w oparciu o następujące kryteria:

- walory artystyczne, poznawcze i etyczne;
- znaczenie dla kultury narodowej oraz umacnianie tradycji polskiej i języka ojczystego;
- wzbogacenie europejskiej różnorodności kulturalnej;
- przewidywane skutki planowanego przedsięwzięcia;
- warunki ekonomiczno-finansowe realizacji.

Dofinansowanie jest dokonywane w formie czynności cywilnoprawnej, zawieranej pomiędzy reprezentowanym przez Dyrektora PISF, a podmiotem kierującym dofinansowywanym przedsięwzięciem. Szczegółowe warunki przyznania dofinansowania zostały określone w rozporządzeniu MK w sprawie przyznania przez Polski PISF dofinansowania przedsięwzięć z zakresu sztuki filmowej. Wspomniane rozporządzenie precyzuje m.in. kryteria przyznania dofinansowania wskazane w art. 22 ust. 3 ustawy o kinematografii. Wśród tych szczegółowych kryteriów – obejmujących m.in. umocnienie wspólnych wartości kultury europejskiej oraz rozpoznawanie nowych obszarów tematycznych oraz aktualnych problemów społecznych – brak jest jakichkolwiek odniesień do dostosowania formatu, w którym wydawany jest film, dla osób niepełnosprawnych. O ile zatem przedsięwzięcie z zakresu kinematografii mogłoby zostać dofinansowane np. z tego powodu, że ma ukazywać problemy osób niepełnosprawnych jako aktualnych problemów społecznych, tak fakt, że producent przewidział wydanie filmu w formacie dostosowanym jest w takiej sytuacji irrelevantne.

W związku z powyższym należy stwierdzić, że ustawa o kinematografii nie określa żadnych środków zwiększających dostęp do filmów w formatach dostosowanych, lub stymulujących twórcach filmowych do podejmowania działań w tym zakresie.

2.3. Zjawisko obchodzenia obowiązku emisji programów w formatach dostosowanych

W zakresie dostępu do programów telewizyjnych w formatach dostępnych dla osób niepełnosprawnych, najważniejsze obecnie obowiązujące rozwiązanie zostało przewidziane w art. 18a ustawy o radiofonii i telewizji. Zgodnie z nim nadawcy programów telewizyjnych są obowiązani do zapewniania dostępności programów dla osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu wzroku oraz osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu słuchu, przez wprowadzanie odpowiednich udogodnień: audiodeskrypcji, napisów dla niesłyszących oraz tłumaczeń na język migowy, tak aby co najmniej 10% kwartalnego

czasu nadawania programu, z wyłączeniem reklam i telesprzedaży, posiadało takie udogodnienia. Powyższe rozwiązanie nie pozwala na realizację postanowień art. 30 KPON. Po pierwsze, 10% stanowi niezwykle małą część czasu antenowego. Emisja jedynie co dziesiątego programu w formacie dostosowanym do potrzeb osób niepełnosprawnych nie pozwala nawet na częściowe uczestnictwo tych osób w kulturze i stanowi ich dyskryminację. Ponadto, wymagane w przepisie 10% kwartalnego czasu nadawania programu, mające w założeniu stanowić absolutne minimum, bywa traktowane przez nadawców jako poziom wystarczający. Co więcej, przepis art. 18a ustawy o radiofonii o telewizji dopuszcza obchodzenie zawartego w nim obowiązku np. poprzez emitowanie programów w formie dostosowanej w godzinach nocnych. Biorąc pod uwagę przedstawione wyżej uwarunkowania należy stwierdzić, że limit czasu antenowego przeznaczanego na emisję programów dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych powinien wynosić przynajmniej 50%, przy czym programy te powinny być emitowane w paśmie dziennym.

Obecna regulacja dotycząca minimalnego czasu antenowego poświęconego na programy w formatach dostosowanych jest wadliwa; przewiduje bowiem zbyt mały udział emisji w formatach dostosowanych oraz pozwala na obchodzenie już istniejących ustawowych obowiązków poprzez np. emisję programów w formie dostosowanej głównie w porach nocnych.

3. DOSTĘPNOŚĆ MATERIAŁÓW KULTURY A PRAWA AUTORSKIE: POTRZEBA WPROWADZENIA SYSTEMU UDOSTĘPNIANIA (ART. 30 UST. 3 KPON)

Prawa autorskie, jako efekt pracy twórcy, podlegają ochronie na podstawie prawa międzynarodowego i krajowego. Prawa autorskie są postrzegane jako przejaw prawa własności i jako takie są objęte gwarancjami z art. 64 Konstytucji RP. Ich ochrona jest zatem realizacją jednego z podstawowych praw człowieka, ma poza tym istotne znaczenie z punktu widzenia rozwoju nauki, kultury i sztuki. Z drugiej strony może się zdarzyć, że wykonywanie praw autorskich będzie wykluczało możliwość opracowywania materiałów w formatach dostępnych dla osób niepełnosprawnych. Realizacja art. 30 ust. 3 KPON wymaga zatem od Państw Stron dokonania ważenia względów dostępności z koniecznością ochrony praw autorskich.

Próba pogodzenia ww. dwóch konkurujących ze sobą praw człowieka jest wspomniany w części I opracowania Traktat z Marrakeszu. Wydaje się, że przyjęcie założeń tego Traktatu – przy uwzględnieniu polskiej specyfiki – pozwoli na pełne wykonanie obowiązków przewidzianych w KPON. Przyjęcie takiego rozwiązania byłoby o tyle wskazane, że Polska

jest stroną Traktatu – choć w momencie prowadzenia analizy nie doszło jeszcze do jego ratyfikacji.

Zgodnie z ust. 1 lit. a/ art. 4 Strony Traktatu wprowadzą w krajowej regulacji prawa autorskiego ograniczenia lub wyłączenia prawa do reprodukowania, dystrybucji, publicznego udostępniania, określanych zgodnie z Traktatem o Prawach Autorskich WIPO (WCT) w celu ułatwienia osobom uprawnionym dostępu do dzieł w formatach dostosowanych. W tym samym celu Strony mogą wprowadzić ograniczenia również w prawie do publicznego wykonywania utworu. Podejmowane przez Strony Traktatu środki muszą przy tym pozwalać na dokonanie zmian wymaganych dla uczynienia dzieł dostępnych w formatach dostosowanych.

W następnych przepisach zaproponowano konkretne rozwiązania, mające realizować wytyczne wskazane w art. 4 ust. 1 lit. a/ Traktatu z Marrakeszu. Należy jednak zauważyć, że rozwiązania te to jedynie propozycje i Strony mogą realizować cele ww. Traktatu również za pomocą innych środków. Pierwsze rozwiązanie zakłada powołanie upoważnionych organów, które będą mogły – bez konieczności uzyskiwania zgody podmiotu uprawnionego z tytułu praw autorskich – tworzyć formaty dostosowane, uzyskiwać owe formaty od innych upoważnionych organów oraz udostępniać je osobom uprawnionym wszelkimi środkami, wliczając w to nieodpłatne wypożyczenie i komunikację elektroniczną poprzez podejmowanie natychmiastowych środków w tym zakresie. Kompetencje upoważnionych organów nie są jednak bezwzględne i dla ich realizacji muszą spełniać następujące warunki:

- upoważniony organ powinien posiadać oparty na podstawie prawnej dostęp do dzieła lub jego kopii;
- dzieło jest udostępniane w formacie dostosowanym, a wszelkie jego zmiany nie mogą przekraczać zakresu w jakim jest to konieczne dla stworzenia formatu;
- formaty dostosowane są udostępniane jedynie osobom uprawnionym;
- udostępniane formatów nie następuje w celu osiągnięcia zysku.

Odrębne prawa przyznano samym osobom uprawnionym. Osoba uprawniona może m.in. działając samodzielnie lub za pośrednictwem, tworzyć kopię dostosowanego formatu na użytek osobisty.

Traktat przewiduje szereg innych rozwiązań szczegółowych, takich jak ułatwienia w międzynarodowej wymianie formatów dostosowanych pomiędzy upoważnionymi organami.

Należy stwierdzić, że kontekście dostosowania regulacji dotyczących prawa autorskiego do potrzeb osób niepełnosprawnych, pewne działania zostały już podjęte. Kluczowe znaczenie w tym zakresie ma art. 33¹ ustawy o prawie autorskim, zgodnie z którym wolno

korzystać z już rozpowszechnionych utworów dla dobra osób niepełnosprawnych, jeżeli to korzystanie odnosi się bezpośrednio do ich upośledzenia, nie ma zarobkowego charakteru i jest podejmowane w rozmiarze wynikającym z natury upośledzenia⁵⁹. Zakresu podmiotowego uprawnienia określonego w omawianej regulacji nie należy ograniczać do osób niepełnosprawnych⁶⁰. Powyższe przepisy prawa dopuszczają korzystanie z rozpowszechnionych utworów przez każdego, przy czym celem takiego korzystania musi być dobro osób niepełnosprawnych. Ostatecznym celem korzystania z utworów powinno być umożliwienie osobom niepełnosprawnym korzystania z utworów poprzez tworzenie formatów dostosowanych. Ponadto, zgodnie z ww. przepisem prawnym korzystanie z utworu musi następować w celach niekomercyjnych i być podejmowane w rozmiarze wynikającym z natury upośledzenia.

Sam fakt wprowadzania w ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych regulacji odnoszącej się do osób niepełnosprawnych należy ocenić pozytywnie. Jego zastosowanie w praktyce może budzić jednak pewne wątpliwości. Jednym z zauważonych przez doktrynę mankamentów ww. przepisu prawnego jest to, że nie pozwala on na ominięcie pewnych *technicznych środków ochrony utworów* w celu udostępniania utworów osobom niepełnosprawnym⁶¹. Wskazuje się również na niekonsekwentną użytą w przepisie terminologię – mowa jest z jednej strony o naturze upośledzenia, z drugiej zaś o dobru osób niepełnosprawnych. Inna wątpliwość terminologiczna dotyczy odniesienia się przez twórców omawianej regulacji do *rozmiaru* zamiast do *sposobu korzystania*, co miałyby być – zdaniem doktryny – w tym miejscu bardziej odpowiednie⁶². Kolejne zarzuty pod adresem omawianego przepisu przedstawił Rzecznik Praw Obywatelskich w sprawozdaniu z realizacji przez Polskę przepisów *KPON* – ww. przepis prawny w wielu przypadkach nie pozwala osobom niepełnosprawnym na korzystanie z utworów w praktyce, np. jest barierą w opracowaniu audiodeskrypcji czy tłumaczenia na język migowy danego utworu, który jako utwór zależny będzie wykorzystywany i upowszechniany w stacjach telewizyjnych, a więc w celach

⁵⁹ Przepis art. 33¹ ww. ustawy został wprowadzony przed przyjęciem *KPON* w ramach implementacji dyrektywy 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym.

⁶⁰ Por. K. Gienas, *Art. 33¹*, [w:] *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, E. Ferenc-Szydełk [red.], Wyd. 3, Warszawa, 2016, nb. 6.

⁶¹ *Ibid.*

⁶² Por. M. Ożóg, *Stanowienie wyjątków od prawa autorskiego na rzecz osób niepełnosprawnych. Uwagi na tle art. 33¹ pr. aut.*, ZNUJ 2006, nr 93, s. 223-225, [za:] Urbański, Andrzej. *Art. 33¹*. [w:] *Prawo autorskie. Komentarz do wybranych przepisów*. Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, 2014.

komercyjnych; takie wykorzystanie bez zgody właściciela praw autorskich jest niedozwolone⁶³.

Zgodnie z przeprowadzoną analizą nieprecyzyjna regulacja dotycząca dostępu do utworów przez osoby niepełnosprawne nie pozwala na pełną realizację prawa wyrażonego w art. 30 ust. 1 i 2 KPON, w szczególności nie pozwala na wykorzystywanie dostosowanych utworów w celach komercyjnych. Co więcej, brakuje również rozwiązań systemowych takich jak te przedstawione w Traktacie z Marrakeszu.

4. BARIERY ZWIĄZANE Z DOSTĘPEM DO MIEJSC KULTURY LUB USŁUG Z NIĄ ZWIĄZANYCH (ART. 30 UST. 1 KPON)

Bariery w realizacji praw określonych w art. 30 ust. 1 lit. c/ *KPON* związane są z ograniczeniami dostępności miejsc działalności kulturalnej. Będą to zatem przede wszystkim bariery o charakterze architektonicznym. Analiza prawa polskiego pod kątem barier o charakterze architektonicznym została dokonana w opracowaniu dotyczącym art. 9 *KPON*, którego przedmiotem jest warunek dostępności. Należy stwierdzić, że realizacja ogólnego warunku dostępności z art. 9 *KPON* pozwoli w znacznej mierze zrealizować również prawa osób niepełnosprawnych w zakresie dostępu do miejsc kultury i usług z nią związanych. Miejsca te w znacznej części przypadków stanowią bowiem budynki w znaczeniu z art. 9 ust. 1 lit. a/ *KPON*. Szczegółowe znaczenie art. 30 ust. 1 lit. c/ *KPON* należy zatem sprowadzić do zapewniania osobom niepełnosprawnym dostępu do miejsc związanych z realizacją prawa dostępu do kultury, tj. miejsc działalności kulturalnej lub usług z nią związanych. Pierwszym nasuwającym się zagadnieniem związanym z realizacją tego prawa są bariery o charakterze architektonicznym. W tym zakresie dalsza analiza będzie wymagała uwzględnienia wniosków opracowania regulacyjnego dotyczącego art. 9 *KPON* i sprawdzenia, czy kategoria *obiektów kulturalnych* wymaga oddzielnych rekomendacji.

Innym istotnym problemem w zakresie rozwiązań architektonicznych w obszarze art. 30 ust. 1 lit. c/ *KPON* jest wążenie względu na ochronę zabytków i dziedzictwa kulturowego z koniecznością zapewniania dostępu osobom niepełnosprawnym. Dostępność w rozumieniu ww. przepisu *KPON* powinna być jednak rozumiana również na płaszczyźnie związanej z wydarzeniami artystycznymi. Przyjęcie takiego podejścia nakazuje zbadać, czy przepisy o organizowaniu wydarzeń i imprez kulturalnych uwzględniają szczególne potrzeby osób niepełnosprawnych.

⁶³ Por. *Realizacja przez Polskę zobowiązań wynikających z Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych. Sprawozdanie Rzecznika Praw Obywatelskich 2012-2014*, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa, 2015, s. 108.

4.1. Brak odpowiedniego uwzględnienia w przepisach dostępności architektonicznej miejsc kultury i usług z nią związanych

Rekomendacje przedstawione w opracowaniu regulacyjnym art. 9 KPON pozwalają na zapewnienie dostępności również do miejsc działalności kulturalnej, o których mowa w art. 30 ust. 1 lit. c/ KPON. Należy jednak zwrócić uwagę, że dla uniknięcia wszelkiej wątpliwości, wskazane byłoby zawarcie podobnego do powyższego wyliczenia lub definicji legalnej również w ustawie Prawo budowlane.

Inaczej przedstawia się sprawa miejsc usług związanych z działalnością kulturalną, takich jak np. kawiarnia przy teatrze, czy sklepik muzealny. Nie jest bowiem jasne, czy tego typu miejsca stanowią obiekty użyteczności publicznej w rozumieniu art. 20a ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej. W przypadku kawiarni znajdującej się w tym samym budynku co teatr, możliwa jest argumentacja, że stanowi ona element *budynku przeznaczonego na potrzeby kultury*. Jednak w przypadku, kiedy kawiarnia ta nie stanowi jedności architektonicznej z teatrem, nie jest jednoznaczne, czy można ją uznać za element otoczenia teatru. W związku z tym może powstać sytuacja, że nawet jeśli teatr czy muzeum zostały zaprojektowane zgodnie z przepisami prawa budowlanego dotyczącymi obiektów budowlanych (użyteczności publicznej), rozwiązania dostosowawcze nie obejmą związanych z nimi kawiarni, sklepów lub innych miejsc świadczenia usług związanych z działalnością kulturową.

Przeprowadzona analiza wykazała brak definicji legalnej „*obektu użyteczności publicznej*” w ustawie Prawo budowlane, co może prowadzić do wyłączenia niektórych miejsc działalności kulturalnej lub usług z nią związanych z jej zakresu. Zgodnie z przepisami ustawy Prawo budowlane obiekty użyteczności publicznej muszą być dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych poruszających się na wózkach, wyłączenie zatem z tej kategorii obiektów miejsc działalności kulturalnej i usług z nią związanych zwalnia projektantów i wykonawców tych ostatnich z obowiązku dostosowania.

4.2. Brak rozwiązań podnoszących dostępność do imprez i wydarzeń artystycznych

Problematyka organizacji imprez kulturalnych została uregulowana przede wszystkim w ustawie o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej. Zgodnie z art. 34 o.p.d.k.u., imprezy artystyczne lub rozrywkowe organizowane w ramach działalności kulturalnej przez podmioty prowadzące taką działalność i odbywające się poza stałą siedzibą albo w sposób objazdowy – wymagają zawiadomienia organu gminy właściwej ze względu na miejsce imprezy. Zawiadomienie to powinno zawierać informacje o podmiocie

organizującym imprezę, o jej rodzaju i charakterze, miejscu, dacie, czasie trwania, przewidywanej liczbie uczestników, a także określać planowane środki służące zapewnieniu bezpieczeństwa (art. 34 ust. 2 o.p.d.k.u.). Pomieszczenia, obiekty lub miejsca, w których odbywają się imprezy, a także używane przy lub w trakcie nich urządzenia techniczne powinny odpowiadać wymaganiom przewidzianym w prawie (art. 34 ust. 3 o.p.d.k.u.).

Obowiązki organizatora imprezy masowej w zakresie bezpieczeństwa określa natomiast ustawa o bezpieczeństwie imprez masowych. Wśród podstawowych obowiązków organizatora znajduje się zapewnienie (art. 6 ust. 2 b.i.m.u.):

- spełnienia wymogów określonych, w szczególności, w przepisach prawa budowlanego, w przepisach sanitarnych i przepisach dotyczących ochrony przeciwpożarowej;
- udziału służb porządkowych, służb informacyjnych oraz kierującego tymi służbami kierownika do spraw bezpieczeństwa;
- pomocy medyczną;
- zaplecza higieniczno-sanitarne;
- wyznaczenia dróg ewakuacyjnych oraz dróg umożliwiających dojazd pojazdom służb ratowniczych i Policji;
- warunków do zorganizowania łączności pomiędzy podmiotami biorącymi udział w zabezpieczeniu imprezy masowej;
- sprzętu ratowniczego i gaśniczego oraz środków gaśniczych niezbędnych do zabezpieczenia imprezy masowej w zakresie działań ratowniczo-gaśniczych;
- wydzielonych pomieszczeń dla służb kierujących zabezpieczeniem imprezy masowej.

Oceniając przedstawione przepisy prawa należy stwierdzić, że nie wprowadzają one w sposób wyraźny obowiązku zapewnienia dostępności imprezy masowej dla osób niepełnosprawnych. Obowiązek ten nie wynika również z żadnego z innych zadań organizatora imprezy artystycznej. W tej sytuacji należy stwierdzić istnienie luki prawnej w powyższym zakresie przedmiotowym.

4.3. Brak rozwiązań podnoszących dostępność zabytków i miejsc ważnych dla kultury narodowej

Zgodnie z art. 30 ust. 1 lit. c/ *KPON* osoby niepełnosprawne mają prawo do dostępu do zabytków i miejsc ważnych dla kultury narodowej. Należy jednak zauważyć, że, jak stanowi przepis *Konwencji*, dostęp ten jest zapewniany „w miarę możliwości”. Może się bowiem

zdarzyć, że dwie niezwykle ważne wartości – ochrona dziedzictwa narodowego i prawo osób niepełnosprawnych do korzystania z nich – będą się wzajemnie ograniczać. W takiej sytuacji należy pamiętać, że punktem wyjścia powinna być zasada dostępności i dopiero w sytuacji, gdy pełny dostęp jakiejś grupy osób niepełnosprawnych wymagałby bezpośredniego naruszenia ochrony konkretnego zabytku, dopuszczalne byłoby ograniczenie realizacji tej zasady. Tego typu restrykcje powinny mieć jednak charakter *ultima ratio* i być uzasadnione brakiem możliwości dostosowania zabytku bez jego naruszenia, a nie jedynie związanymi z tym trudnościami finansowymi.

Podstawowym aktem prawnym na polu ochrony zabytków jest ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa o ochronie zabytków nie porusza problematyki dostępności zabytków dla osób niepełnosprawnych. Jak jednak stanowi art. 2 o.z.o.z.u., ustawa ta nie narusza w szczególności przepisów o muzeach, o bibliotekach, o języku polskim, Prawa ochrony środowiska, o ochronie przyrody, o gospodarce nieruchomościami, o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Prawa budowlanego, o ochronie danych osobowych i o ochronie informacji niejawnych. Rozwiązania z innych ustaw ułatwiające dostęp do różnych kategorii obiektów budowlanych lub naturalnych – będących jednocześnie zabytkami – mogą służyć realizacji praw wyrażonego w art. 30 ust. 1 *KPON*. Należy jednak rozważyć, czy również na gruncie samej ustawy o ochronie zabytków można zaproponować pewne rekomendacje, mogące dodatkowo poprawić poziom realizacji konwencyjnego prawa.

Analiza przepisów prawnych prowadzi do wniosku, że w tym celu należałoby wprowadzić pewne modyfikacje w zakresie dwóch rozwiązań ustawowych – procedury wpisu zabytku do rejestru i zagospodarowania zabytku na cele użytkowe. Zgodnie z art. 9 ust. 1 o.z.o.z.u., wpis zabytku nieruchomego do rejestru zabytków następuje na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu lub na wniosek właściciela lub użytkownika wieczystego, na którym zabytek się znajduje. Zagospodarowanie zabytku nieruchomego na cele użytkowe wpisanego do rejestru wymaga od jego właściciela lub posiadacza spełnienia określonych wymagań. Musi on posiadać:

- dokumentację konserwatorską określającą stan zachowania zabytku nieruchomego i możliwość jego adaptacji, z uwzględnieniem historycznej funkcji i wartości tego zabytku;
- uzgodniony z wojewódzkim konserwatorem zabytków program prac konserwatorskich przy zabytku nieruchomym, określający zakres i sposób ich prowadzenia oraz wskazujący niezbędne do zastosowania materiały i technologie;

- uzgodnionego z wojewódzkim konserwatorem zabytków programu zagospodarowania zabytku nieruchomego wraz z otoczeniem oraz dalszego korzystania z tego zabytku, z uwzględnieniem wyeksponowania jego wartości.

Przeprowadzona analiza wykazała brak rozwiązań zwiększających dostępność zabytków dla osób niepełnosprawnych w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

5. PRAWO DO UZNANIA SZCZEGÓLNEJ TOŻSAMOŚCI KULTUROWEJ I JĘZYKOWEJ: STATUS MNIEJSZOŚCI KULTUROWEJ I JĘZYKOWEJ PRZYZNANY JEDYNIEM FRAGMENTARYCZNIE

Osoby niepełnosprawne, jak wszystkie inne grupy społeczne, mają prawo do tworzenia i przekazywania innym swoich własnych, odrębnych kultur i języków. Prawo to zostało zabezpieczone m.in. Konwencją w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego. Tworzenie się odrębnych kultur wśród grup osób niepełnosprawnych nie jest zjawiskiem nowym, ale dopiero ostatnio owe kultury zaczyna się traktować jako równe innym⁶⁴. Badania pokazują, że osoby Głuche tworzą kultury o podobnym stopniu odrębności jak np. Kaszubi, górale, czy Ślązacy⁶⁵. W celu nadania tym tendencjom wymiaru normatywnego, twórcy Konwencji wprowadzili art. 30 ust. 3, zgodnie z którym Państwa Strony mają obowiązek uznania szczególnej tożsamości kulturowej i językowej osób niepełnosprawnych, jak również wpierania osób niepełnosprawnych przy jego realizacji. W polskich prawie można doszukać się przejawów uznawania odrębności kultur osób niepełnosprawnych. W duże mierze są to jednak regulacje o wąskim zakresie i ograniczają się do uznania odrębności kultur osób niepełnosprawnych, nie podejmując – lub podejmując w niewielkim stopniu – działań wspierających ich rozwój.

W pewnym stopniu do realizacji praw konwencyjnych prowadzi ustawa o języku migowym i innych środkach porozumiewania się. Celem tej ustawy jest pomoc osobom uprawnionym, czyli doświadczającym trwale lub okresowo trudności w komunikowaniu się, w kontaktach z organami administracji publicznej, w finansowaniu kosztów kształcenia polskiego języka migowego i systemu językowo-migowego oraz innych sposobów komunikowania się. Jak wskazano w Raporcie Zespołu ds. g/Głuchych przy RPO powyższa ustawa nie przyczynia się do rozwiązania problemów związanych z edukacją i kulturą osób niepełnosprawnych, a w tym wypadku Głuchych⁶⁶. Należy tym samym stwierdzić, że ustawa

⁶⁴ Zob. np. uwagi odnośnie do kultury Głuchych w *Sytuacja osób głuchych w Polsce. Raport Zespołu ds. g/Głuchych przy Rzeczniku Praw Obywatelskich*, Warszawa, 2014, s. 137-138.

⁶⁵ *Ibid.*, s. 144.

⁶⁶ *Ibid.*, s. 153.

o języku migowym jest niewystarczającym środkiem do pełnej realizacji wymagań art. 30 ust. 3 Konwencji.

Bariery w zakresie uznania tożsamości kulturowej i językowej stwarza również ustawa o mniejszościach narodowych, etnicznych i języku regionalnych. Jak podkreślono w ww. Raporcie sformułowanie definicji mniejszości w ustawie nie pozwala na objęcie nią również Głuchych⁶⁷. Jednym z warunków zostania uznanym za mniejszość narodową lub etniczną jest bowiem okoliczność, że przodkowie danej mniejszości *zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat*, a mniejszość ta ma przy tym świadomość własnej historycznej wspólnoty (art. 2 ust. 1 i 3 ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych). Jak pokazują wskazane w Raporcie badania, Głusi w większości przypadków rodzą się w rodzinach osób pełnosprawnych, ustawowy warunek jest zatem niemożliwy do spełnienia. Stąd też Głusi – ani też żadna inna grupa osób niepełnosprawnych – nie zostali wymieni jako jedna z mniejszości w art. 2 ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych. Nie przysługują im tym samym określone w tej ustawie uprawnienia.

Przeprowadzona analiza wykazała, że status mniejszości kulturowej i językowej został przyznany osobom niepełnosprawnym jedynie fragmentarycznie poprzez wprowadzenie pewnych rozwiązań w ustawie o języku migowym. Szczególna tożsamość kulturowa osób niepełnosprawnych nie jest jednak uznawana na równi z innymi mniejszościami. Osoby niepełnosprawne nie dysponują bowiem ani statusem ani uprawnieniami mniejszości kulturowej.

6. BARIERY ZWIĄZANE Z REKREACJĄ, WYPOCZYNKIEM I SPORTEM

6.1. Brak wystarczających rozwiązań w zakresie organizacji i promowania aktywności fizycznej

Jak zostało wskazane, prawa człowieka – a szczególnie te II generacji – nabierają praktycznego znaczenia w sytuacji, gdy ludzie są ich świadomi. Stąd też kluczowym elementem realizacji Konwencji jest podnoszenie świadomości zarówno ogółu społeczeństwa, jak i samych osób niepełnosprawnych. Rola Państw Stron nie powinna sprowadzać się jedynie do organizowania przedsięwzięć w zakresie rekreacji wypoczynku i sportu, ale powinno obejmować również akcje promującą nowe rozwiązania tak, żeby maksymalizować ich skuteczność. Z drugiej strony, kolejnym krokiem ustawodawcy powinno być zapewnienie osobom niepełnosprawnym możliwości tworzenia organizacji sportowych oraz rozwoju

⁶⁷ *Ibid.*, s. 154.

działalności sportowej i rekreacyjnej uwzględniającej niepełnosprawność, a także możliwości udziału w takiej działalności, czemu powinno służyć zachęcania do zapewniania, na zasadzie równości z innymi osobami, odpowiedniego instruktażu, szkolenia i zasobów.

Podstawowym aktem prawnym w zakresie kultury fizycznej jest ustawa o sporcie. Ustawa ta przewiduje pewne rozwiązania ułatwiające osobom niepełnosprawnym uczestnictwo w aktywności fizycznej. Po pierwsze, wprowadzone zostały pewne ułatwienia przy tworzeniu polskiego związku sportowego dla sportu osób niepełnosprawnych. Wnioskodawca występując o zgodę ministra ds. kultury fizycznej na utworzenie nie musi przedstawiać zaświadczenia o przynależności do międzynarodowej federacji sportowej działającej w sporcie olimpijskim lub paraolimpijskim lub innej uznanej przez Międzynarodowy Komitet Olimpijski (art. 11 ust. 6 s.u.). W konsekwencji, ogólnopolskie organizacje sportowe osób niepełnosprawnych mogą działać bez przynależności do którejś ze wskazanych instytucji (art. 12 a s.u.). Po drugie, sport osób niepełnosprawnych – przynajmniej na poziomie prawnym – jest zrównywany ze sportem osób pełnosprawnych. Zgodnie z art. 36 s.u. reprezentantom Polski zakwalifikowanym na igrzyska paraolimpijskie lub zawody sportowe osób pełnosprawnych odbywające się przed 1992 r., będące odpowiednikiem igrzysk paraolimpijskich, zakwalifikowanym na igrzyska głuchych lub zawody sportowe odbywające się przed 2001 r., będące odpowiednikiem igrzysk głuchych, i które spełniły określone w art. 37 s.u. warunki (m.in. zdobyła co najmniej jeden medal) przysługują świadczenia pieniężne na takich samych zasadach jak osobom pełnosprawnym. Rozwiązania te – choć realizujące w pewnym stopniu wymagania Konwencji należy uznać za niewystarczające. Ułatwienia przy zakładaniu polskiego związku sportowego oraz świadczenia dla paraolimpijczyków dotyczą tylko najwyższego szczebla odpowiednio organizacji i wyczynów sportowych.

Jeśli chodzi o problem finansowania organizacji sportowych i zadań związanych z infrastrukturą sportową, należy zauważyć, że odbywa się ona na dwóch podstawowych poziomach – jednostek samorządu terytorialnego oraz klubów sportowych. Zgodnie z art. 42 ust. 2 ustawy o samorządzie terytorialnym jednostki samorządu terytorialnego mogą otrzymywać dotację z budżetu państwa na realizację zadań własnych związanych z budową i remontami obiektów sportowych oraz rozwijaniem sportu, w szczególności wśród dzieci i młodzieży a także sportu osób niepełnosprawnych. Zasady otrzymywania dotacji określa rozporządzenie MSiT w sprawie dofinansowania z budżetu państwa zadań związanych z budową i remontami obiektów sportowych oraz rozwijaniem sportu. W przepisie brak jest jednak bezpośredniego odniesienia do realizacji praw osób niepełnosprawnych. Zaleca się

wprowadzenie rozwiązań zakładających, że gdy przedsięwzięcie może dotyczyć również osób niepełnosprawnych, należy wskazać jak ich prawa będą realizowane.

Warunki i tryb przyznawania dotacji celowych dla klubów sportowych określa ustawa o sporcie. Zgodnie z art. 28 ust. 1 tej ustawy klub sportowy, działający na obszarze danej jednostki samorządu terytorialnego, nie działający w celu osiągnięcia zysku, może otrzymywać dotację celową z budżetu tej jednostki. Jak wskazuje art. 28 ust. 2 s.u., dotacja ma służyć realizacji celu publicznego wskazanego w uchwale jednostki samorządu terytorialnego i może być przeznaczona w szczególności na realizację programów szkolenia sportowego, zakup sprzętu sportowego, pokrycie kosztów organizowania zawodów sportowych lub uczestnictwa w tych zawodach, pokrycie kosztów korzystania z obiektów sportowych dla celów szkolenia sportowego, sfinansowanie stypendiów sportowych i wynagrodzenia kadry szkoleniowej. Ustawa wprowadza jednocześnie wymóg, by realizacja któregoś ze wspomnianych programów wpływała na poprawę warunków uprawiania sportu przez członków klubu sportowego, który otrzyma dotację, lub zwiększy dostępność społeczności lokalnej do działalności sportowej prowadzonej przez ten klub. Należy zauważyć, że żaden z warunków otrzymania dotacji nie porusza kwestii promocji sportu wśród osób niepełnosprawnych.

Dla promocji i organizacji sportu istotne znaczenie ma również delegacja ustawowa z art. 29 ustawy o sporcie. Przepis ten ustanawia kompetencje dla kilku ministrów do dofinansowywania kultury fizycznej. Minister właściwy ds. kultury fizycznej może dofinansowywać uprawianie lub finansowanie sportu oraz jego promocje (art. 29 ust. 1 s.u.). Może on również dofinansowywać Centralny Ośrodek Sportu w zakresie m.in. przygotowania kardy do udziału w igrzyskach olimpijskich, igrzyskach głuchych, mistrzostwach świata lub Europy. Z kolei minister właściwy do spraw oświaty i wychowania oraz minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego mogą wspierać, w tym finansowo, rozwój sportu odpowiednio w środowisku szkolnym i akademickim. Należy stwierdzić, że omawiany przepis nie dotyczy bezpośrednio sytuacji osób niepełnosprawnych, z wyjątkiem członków kadry na igrzyska olimpijskie czy igrzyska głuchych.

Kolejnym aktem prawnym jest ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Ustawa wprowadza dwa rodzaje aktywności dedykowanych dla osób niepełnosprawnych – uczestnictwo w tzw. warsztatach i turnusach (art. 10 wspomnianej ustawy). Zgodnie z ustawą, warsztat terapii zajęciowej oznacza „wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo placówkę stwarzającą osobom niepełnosprawnym niezdolnym do podjęcia pracy możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie

pozyskania lub przywracania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia”. W ramach warsztatów nie są bezpośrednio realizowane cele związane z włączeniem osób niepełnosprawnych w kulturę, rekreację i wypoczynek. Natomiast cele takie realizowane mogą być przez turnusy rehabilitacyjne, które stanowią zorganizowaną formę aktywnej rehabilitacji połączonej z elementami wypoczynku. Głównym ich celem jest ogólna poprawa psychofizycznej sprawności oraz rozwijanie umiejętności społecznych uczestników, między innymi przez nawiązywanie i rozwijanie kontaktów społecznych, realizację i rozwijanie zainteresowań, a także przez udział w innych zajęciach przewidzianych programem turnusu. W programie turnusu określone są rodzaj i cele turnusu oraz formy rehabilitacji odpowiednie do rodzajów schorzeń osób niepełnosprawnych, ponadto rodzaje zajęć kulturalno-oświatowych i sportowo-rekreacyjnych oraz innych zajęć wynikających ze specjalistycznego rodzaju turnusu, z uwzględnieniem zajęć indywidualnych i grupowych.

Organizacja turnusów może być traktowana jako forma zachęty dla osób niepełnosprawnych do uczestniczenia w rekreacji i wypoczynku. Należy jednak zaznaczyć, że charakter turnusów – jako aktywności dedykowanej wyłącznie do osób niepełnosprawnych nie może zostać uznany za środek włączający i przez to realizujący w sposób modelowy wymogi KPON.

Przedstawione akty prawne wprowadzają w pewnym stopniu rozwiązania nakierowane na (a) zachęcanie osób niepełnosprawnych do aktywności sportowej i rekreacyjnej oraz (b) wspieranie tych osób przy ich organizacji. Dotyczą one jednak głównie sportowców na poziomie profesjonalnym. System promocji sportu wśród osób niepełnosprawnych powinien rozwijać się przede wszystkim na poziomie upowszechniania ogólnospołecznego. W tym celu należy w większym stopniu uwzględniać inicjatywy dotyczące osób niepełnosprawnych przy dofinansowywaniu kultury fizycznej.

6.2. Brak regulacji zapewniających dostosowanie miejsc uprawiania sportu, turystyki i rekreacji

W zakresie dostępu do miejsc uprawiania sportu, turystyki i rekreacji należy zwrócić uwagę, że wszystkie te miejsca mogą stanowić obiekty użyteczności publicznej. W związku z tym wprowadzenie zmian, o których mowa powyżej w rozdziale 4.1 niniejszej części opracowania i opracowaniu dotyczących art. 9 KPON, pozwoli na zapewnienie dostępu do miejsc uprawiania sportu, turystyki i rekreacji.

6.3. Brak wystarczających rozwiązań w zakresie przygotowania i oferowania usług turystycznych

W zakresie rekreacji i wypoczynku jednym z podstawowych aktów prawnych jest ustawa o usługach turystycznych. Ustawa zawiera tylko jedno bezpośrednio odniesienie do osób niepełnosprawnych – zgodnie z art. 44 ust. 1 pkt 4 u.t.u., w obiektach hotelarskich w widocznym miejscu należy umieścić informację o przystosowaniu obiektu do obsługi osób niepełnosprawnych. Ustawa pomija całkowicie kwestię dostosowania usług oraz imprez turystycznych dla osób niepełnosprawnych.

Regulacje prawa krajowego dotyczące turystyki jedynie w ograniczonym zakresie odnoszą się do problemów osób niepełnosprawnych związanych z rekreacją i wypoczynkiem. Po pierwsze, informacje pisemne udostępniane przez organizatorów turystyki i pośredników turystycznych nie dostarczają odpowiedniej wiedzy o dostępności imprezy lub usługi turystycznej i miejsc, w których mają się one odbywać dla osób niepełnosprawnych. Taka sytuacja może zniechęcać osoby niepełnosprawne do korzystania z oferty turystycznej. Po drugie, brak jest gwarancji, że odpowiednia liczba imprez lub ofert oferowanych przez organizatorów będzie odpowiednio przystosowana dla osób niepełnosprawnych.

6.4. Brak odpowiednio wyszkolonego personelu prowadzącego imprezy turystyczne

6.5. Niedostateczne zapewnienie dzieciom niepełnosprawnym dostępu do włączającego udziału w zabawie, rekreacji, wypoczynku oraz działalności sportowej

Dzieci niepełnosprawne objęte są w KPON specjalną ochroną na mocy art. 7. Ochronę tę rozszerza art. 30 ust. 5 lit. e/ KPON, nakazujący Państwom Stronom zapewnienie dzieciom niepełnosprawnym dostępu, na zasadzie równości z innymi dziećmi, do udziału w zabawie, rekreacji i wypoczynku oraz działalności sportowej, włączając taką działalność w ramy systemu szkolnego. Przepis ten ma niezwykle istotne znaczenia dla realizacji zasady włączania osób niepełnosprawnych do społeczeństwa. Traktowanie dzieci niepełnosprawnych na równi z innymi dziećmi – również jeśli chodzi o stawiane przed nimi wymagania – jest konieczne dla pełnego wykorzystania potencjału dziecka, z którego mogłoby korzystać w przyszłości⁶⁸.

Podstawowymi dokumentami z zakresu wychowania i kultury fizycznej wśród dzieci niepełnosprawnych jest ustawa o systemie oświaty oraz rozporządzenie MEN w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki. Należy zauważyć, że polski system oświaty jest oparty na zasadzie powszechności i dostępności (art. 7 ust. 1 pkt 1 i 2 ww. ustawy). W związku z tym niepełnosprawne dziecko ma pełne prawo do uczęszczania

⁶⁸ Por. J. Zajączkowska, *Jak umożliwić dziecku z niepełnosprawnością ruchową udział w lekcjach wychowania fizycznego*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa, 2014.

do szkoły publicznej na równi z dziećmi pełnosprawnymi⁶⁹. Ustawodawca przewidział jednak również specjalne rozwiązania nakierowane na objęcie dzieci niepełnosprawnych szczególną pomocą. W tym celu prowadzi się tzw. kształcenie specjalne, które odbywa się w formie nauki odpowiednio w przedszkolach i szkołach ogólnodostępnych, przedszkolach i szkołach lub oddziałach integracyjnych, przedszkolach i szkołach lub oddziałach specjalnych, innych formach wychowania przedszkolnego i ośrodkach (art. 71b ust. 1 s.o.u.).

Szczegółowe zasady prowadzenia takiego kształcenia określa wspomniane rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej. Akt ten wprowadza szereg szczegółowych obowiązków w zakresie kształcenia specjalnego. Nakazuje np. przedszkolom, innym formom wychowania przedszkolnego, szkołom, oddziałom i ośrodkom zapewnienie warunków do nauki, sprzętu specjalistycznego i środków dydaktycznych, odpowiednich ze względu na indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne dzieci lub uczniów. Wydaje się, że zarówno ustawa jak i rozporządzenie regulują tę kwestię kompleksowo, wszelkie zatem bariery w tym zakresie mogą mieć pochodzenie pozaprawne lub stanowić przypadek jednej z barier zidentyfikowanych w opracowaniu regulacyjnym prawa do edukacji (art. 24 KPON).

Dokumentem, który wpływa na możliwość włączającego udziału dzieci niepełnosprawnych w rekreacji i wypoczynku jest Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 marca 2016 r. w sprawie wypoczynku dzieci i młodzieży (Dz.U. 2016 poz. 452). Zgodnie z Rozporządzeniem liczba uczestników wypoczynku pozostających pod opieką jednego wychowawcy wypoczynku nie może przekraczać 20 osób. W przypadku grupy z dziećmi do 10 roku życia oraz grupy mieszanej, w której są dzieci do 10 roku życia, liczba uczestników wypoczynku pozostających pod opieką jednego wychowawcy wypoczynku nie może przekraczać 15 osób. Podane wymagania w zakresie liczebności grup dzieci, z pewnymi zastrzeżeniami dotyczącymi wieku uczestników wydarzeń wypoczynkowych w znaczący sposób ograniczają możliwość udziału w nich dzieci niepełnosprawnych. Jak wynika z omawianego Rozporządzenia, dopuszcza się udział nie więcej niż 2 uczestników niepełnosprawnych lub przewlekle chorych w grupie pozostającej pod opieką jednego wychowawcy wypoczynku, o której mowa w ust. 1 i 2. W przypadku wypoczynku organizowanego wyłącznie dla dzieci niepełnosprawnych lub przewlekle chorych liczba uczestników wypoczynku w grupie pozostającej pod opieką jednego wychowawcy wypoczynku powinna być zgodna z liczbą dzieci w oddziale przedszkola specjalnego, oddziale specjalnym w przedszkolu ogólnodostępnym, oddziale szkoły

⁶⁹ *Ibid.*, s. 8.

specjalnej oraz oddziale specjalnym odpowiednio w szkole podstawowej ogólnodostępnej, gimnazjum ogólnodostępnym lub szkole ponadgimnazjalnej ogólnodostępnej, właściwej dla wieku tych uczestników, określonej w przepisach wydanych na podstawie art. 60 ust. 2 Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół (Dz.U. 2001 nr 61 poz. 624). Zawarte ograniczenia dotyczące liczebności dzieci niepełnosprawnych w grupie uczestników wycieczki mają na celu zapewnienie bezpieczeństwa wszystkim dzieciom, w tym również dzieciom niepełnosprawnym. .

Dodać należy, że w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 marca 2016 r. w sprawie wycieczki dzieci i młodzieży zaplanowano stosunkowo małą w odniesieniu do obszaru tematycznego liczbę godzin w ramach szkolenia kadry wychowawców wydarzeń wycieczkowych. W programie kursu na wychowawcę wycieczki zaplanowano jedynie 2 godziny wykładów i zajęć praktycznych w bloku szkoleniowym pn. „Organizacja wycieczki dzieci i młodzieży”, zawierających elementy psychologii rozwojowej i wychowawczej z uwzględnieniem potrzeb dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym wynikającymi z niepełnosprawności, niedostosowania społecznego i zagrożenia niedostosowaniem społecznym. Plan przygotowania kadry wydarzeń wycieczkowych ocenić należy jako niewystarczający z uwagi na niewyodrębnienie osobnego bloku tematycznego poświęconego potrzebom dzieci niepełnosprawnych z uwzględnieniem różnorodności ich potrzeb, wynikających z rodzaju niepełnosprawności oraz zbyt małą liczbę godzin poświęconą tej tematyce. Również w bloku szkoleniowym pn. „Ruch i rekreacja”, zagadnienia związane z organizacją zajęć dla dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym wynikającymi z niepełnosprawności, niedostosowania społecznego i zagrożenia niedostosowaniem społecznym stanowią jeden z sześciu obszarów tematycznych. Podkreślić należy, że na wszystkie sześć obszarów tematycznych zaplanowano jedynie 1 godzinę wykładu i 4 godziny zajęć praktycznych.⁷⁰

⁷⁰ fragment opracowania: *Opracowanie regulacyjne w obszarze Konwencji z dnia 13 grudnia 2006 r. o Prawach Osób Niepełnosprawnych (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169): prawa do udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wycieczki i sporcie (art. 30 Konwencji)*, red.: M. Matczak, T. Zalasinski, M. Romanowicz i in, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016.

3.2. PROPOZYCJA ZMIAN SŁUŻĄCYCH PRZEZWYCIĘŻENIU BARIER PRAWNYCH⁷¹

1. „BARIERY ZWIĄZANE Z ROZWOJEM POTENCJAŁU TWÓRCZEGO, ARTYSTYCZNEGO I INTELEKTUALNEGO (ART. 30 UST. 2 KPON)

- kierunek rekomendowanych zmian prawnych:

W celu realizacji prawa osób niepełnosprawnych do rozwoju i wykorzystywania potencjału należy skorzystać z rozwiązań zaproponowanych w niniejszym opracowaniu w przedmiocie instytucji kultury (pkt 2.1.5 Wspólna rekomendacja dla barier wskazanych w rozdziale 2.1 cz. III.) oraz z rozwiązań przedstawionych w opracowaniu dotyczących prawa do edukacji (art. 24 KPON).

2. BARIERY ZWIĄZANE Z DOSTĘPNOŚCIĄ MATERIAŁÓW KULTURY W FORMATACH DOSTOSOWANYCH (ART. 30 UST. 1 KPON)

2.1. Brak uwzględnienia potrzeby podnoszenia dostępności w sposobie organizacji i finansowania instytucji kultury

- kierunek rekomendowanych zmian prawnych:

Podnoszenie dostępności materiałów kulturalnych dla osób niepełnosprawnych może być osiągnięte poprzez system wspierania finansowego podmiotów chcących podjąć lub rozszerzyć działalność na tym polu. W związku z tym zalecane byłoby takie ukształtowanie systemu finansowania, który promowałby lub chociaż oferował dodatkowe wsparcie dla instytucji i organizacji podejmujących starania w zakresie podnoszenia dostępności materiałów w formatach dostosowanych. W tym celu należałoby wdrożyć następujące rozwiązania:

Modyfikacja zakresu zadań objętych mecenatem państwa – w tym zakresie działania mogłyby przybrać dwie formy:

- b) po pierwsze, dodanie do listy zadań z § 1 rozporządzenia MK o mecenacie państwa punktu o treści zbliżonej do następującej: „upowszechnianie kultury wśród osób niepełnosprawnych, w szczególności poprzez udostępnianie materiałów kulturalnych w formatach dostosowanych do potrzeb tych osób”;

⁷¹ *Opracowanie regulacyjne w obszarze Konwencji z dnia 13 grudnia 2006 r. o Prawach Osób Niepełnosprawnych (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169): prawa do udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie (art. 30 Konwencji), red.: M. Matczak, T. Zalaśkiński, M. Romanowicz i in, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016.*

- c) drugie rozwiązanie zakładałoby modyfikacje dotychczasowych zadań poprzez dodanie elementów odnoszących się sytuacji osób niepełnosprawnych; przykładowo - do punktu 3 § 1 rozporządzenia MK o mecenacie państwa (upowszechnianie i promocja czytelnictwa) można byłoby dodać treść zbliżoną do następującej: „...zwłaszcza wśród osób niepełnosprawnych poprzez udostępnianie materiałów w formatach dostosowanych do potrzeb tych osób”;
- d) wraz z dokonaniem ww. modyfikacji – bez względu na wybrany wariant – należałoby wprowadzić wymóg, aby we wniosku o dotację wnioskodawca wyraźnie odnosił się do tego, w jaki sposób następowałyby realizacja zadań w zakresie podnoszenia dostępności; odpowiednie zmiany powinny zostać dokonane również w zakresie oceny formalnej, rachunkowej i merytorycznej wniosku, zwłaszcza poprzez dostosowanie kryteriów wyboru dla poszczególnych programów.

Zob. pkt 2.1.4. *Wspólna rekomendacja dla barier wskazanych w pkt. 2.1.1. – 2.1.3.*

2.1.1. Biblioteki

- *kierunek rekomendowanych zmian prawnych:*

Zwiększanie dostępów do materiałów kulturalnych w formatach dostosowanych dla osób niepełnosprawnych powinno być dokonywane za pomocą rozwiązań „ramowych”, pozwalających poszczególnym bibliotekarzom na dostosowanie zgodne z ich specyfiką. Jednocześnie najskuteczniejszym rozwiązaniem byłoby przygotowanie rozwiązań systemowych, takich jak wskazano w pkt 2.1.4. *Wspólna rekomendacja dla barier wskazanych w pkt. 2.1.1. – 2.1.3.* Konieczne jest jednak również dokonanie szczegółowych zmian w poszczególnych aktach prawnych, dotyczących bibliotek, tj.:

- należy dodać w art. 4 ustawy o bibliotekach *gromadzenie materiałów w formatach dostępnych dla osób niepełnosprawnych jak jedno z podstawowych zadań bibliotek.* Rozważyć można wprowadzenie takiego zadania jedynie w odniesieniu do niektórych bibliotek publicznych;
- wśród przykładowych materiałów bibliotecznych z art. 5 ww. ustawy należy dodać również przykłady materiałów w formatach dostosowanych;
- należy wprowadzić obowiązek umieszczania w treści statutu, o którym mowa w art. 11 ustawy o bibliotekach, informacji o sposobie udostępniania przez bibliotekę materiałów w formatach dostosowanych.

2.1.2. Muzea

- *kierunek rekomendowanych zmian prawnych:*

Zasadnym jest wprowadzenie do regulacji statutowej muzeów elementów analogicznych jak w przypadku bibliotek.

zob. pkt 2.1.4. *Wspólna rekomendacja dla barier wskazanych w pkt. 2.1.1. – 2.1.3.*

2.1.3. Teatry i kina

Kina i teatry stanowią instytucje kultury w rozumieniu ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej. Nie są przy tym regulowane odrębnymi ustawami. W związku z tym należy w pełni odnieść do nich rekomendacje przedstawione w pkt 2.1.4. *Wspólna rekomendacja dla barier wskazanych w pkt. 2.1.1. – 2.1.3.*

2.1.4. Wspólna rekomendacja dla barier wskazanych w pkt. 2.1.1. – 2.1.3.:

- *kierunek rekomendowanych zmian prawnych:*

Realizacja postanowień art. 30 *KPON* wymaga wdrożenia rozwiązań, które pozwolą na zwiększanie dostępności materiałów kulturalnych oraz na wspieranie osób niepełnosprawnych w rozwijaniu potencjału twórczego, artystycznego i intelektualnego w ramach prowadzenia działalności kulturalnej. Rekomendowane rozwiązania powinny mieć charakter „ramowy”, tzn. z jednej strony obligować podmioty prowadzące działalność kulturalną do uwzględniania praw osób niepełnosprawnych i stosowania w tym celu odpowiednim środków, z drugiej zaś pozostawiać im pewien zakres swobody przy decydowaniu o szczegółowym kształcie praktykowanych rozwiązań i adekwatności dobieranych środków. **W związku z tym zmianie powinny ulec przepisy prawne określające obligatoryjne elementy statutów oraz polityk finansowych instytucji kultury** tak, aby powyższe dokumenty „organiczne” instytucji kultury odnosiły się do ww. praw osób niepełnosprawnych. Konieczne jest wprowadzenie zmian prawnych w ustawie o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej:

- a) art. 13 ust. 2 ww. ustawy dodać pkt 7 w brzmieniu zbliżonym do następującego:
„7) postanowienia w zakresie sposobu, w jaki instytucja wspiera dostępność materiałów kulturalnych w formatach dostosowanych do potrzeb i możliwości osób niepełnosprawnych oraz dostępność aktywności kulturalnych w formach dostosowanych dla osób niepełnosprawnych”;

- b) art. 13 ust. 2 ww. ustawy dodać pkt 7 w brzmieniu zbliżonym do następującego:
„8) postanowienia o obowiązującej w danej instytucji polityce finansowej podejmowane w ramach wykonania zadania określonego w pkt 7)”.

2.2. Brak dostatecznych rozwiązań w zakresie zachęcania do tworzenia filmów w formatach dostosowanych

- *kierunek rekomendowanych zmian prawnych:*

Wprowadzenie zmian w zakresie warunków i procedury przyznawania finansowania poprzez następujące środki:

- a) wprowadzenie wymogu, by występując o dofinansowanie wnioskodawca przedstawił w jaki sposób film będzie dostępny dla osób niepełnosprawnych;
- b) dodanie do kryteriów finansowania w ustawie i rozporządzeniu elementów związanych ze zwiększeniem dostępności filmów w formatach dostosowanych;
- c) wprowadzenie w art. 22 ust. 3 ustawy o kinematografii dodatkowego pkt. 6) w brzmieniu zbliżonym do następującego: *„6) opracowanie filmu [lub innego materiału stanowiącego efekt końcowy projektu] w formatach dostosowanych dla osób niepełnosprawnych”*,
- d) rozwinięcie powyższego kryterium w § 4 ww. rozporządzenia poprzez dodanie treści *„opracowanie formatu dla niewidomych w szczególności w formie audiodeskrypcji, opracowanie formatu dla osób głuchoniemych w szczególności przez tłumacza języka migowego lub w formie napisów”*;
- e) wprowadzenie dodatkowych zachęt do rozwijania formatów dostosowanych np. poprzez dodatkowe dofinansowanie przeznaczone wyłącznie na ten cel;
- f) ustawa o kinematografii powinna przewidywać, że jednym z obowiązków wnioskodawcy jest promowanie utworów w formatach dostosowanych poprzez reklamy skierowane do osób niepełnosprawnych.

2.3. Zjawisko obchodzenia obowiązku emisji programów w formatach dostosowanych

- *kierunek rekomendowanych zmian prawnych:*

Przepis art. 18a ustawy o radiofonii i telewizji należy znowelizować w ten sposób, aby z jednej strony motywować nadawców do przeznaczania więcej niż 50% kwartalnego czasu nadawania programu na emisje dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych, z drugiej zapewnić, aby serwisy informacyjne były przy najmniej w podstawowym zakresie dostępne komunikacyjnie dla osób niepełnosprawnych. W związku z tym zaleca się zmianę art. 18a ustawy o radiofonii i telewizji w następujący sposób:

- nadanie art. 18a ust. 1 następującego brzmienia:

1. Nadawcy programów telewizyjnych są obowiązani do zapewniania dostępności programów dla osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu wzroku oraz osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu słuchu, przez wprowadzanie odpowiednich udogodnień: audiodeskrypcji, napisów dla niesłyszących oraz tłumaczeń na język migowy, tak **aby co najmniej 50% kwartalnego czasu nadawania programu**, z wyłączeniem reklam i telesprzedaży, posiadało takie udogodnienia.

- dodanie ust. 1a i 2a w brzmieniu zbliżonym do następującego:

„1a. Programy posiadające udogodnienia, o których mowa w ust. 1, powinny być emitowane w całości w godzinach 5-24.

2a. Programy nadawane w formatach dostępnych dla osób niepełnosprawnych powinny obejmować przynajmniej trzy serwisy informacyjne dziennie”.

3. DOSTĘPNOŚĆ MATERIAŁÓW KULTURY A PRAWA AUTORSKIE: POTRZEBA WPROWADZENIA SYSTEMU UDOSTĘPNIANIA (ART. 30 UST. 3 KPON)

- kierunek rekomendowanych zmian prawnych:

Postulowane rozwiązania wymagają przyjęcie perspektywy systemowej. Jeden przepis w p.a.p.p.u. nie jest środkiem wystarczającym, zwłaszcza przy uwzględnieniu jego wyżej wskazanych mankamentów. Należy rozważyć wprowadzenie systemu upoważnionych organów, których głównym zadaniem byłoby tworzenie i udostępnianie utworów w formatach dostosowanych. Ewentualnie mógłby zostać stworzony system wspierania organizacji pożytku publicznego działających na tym polu. Przy tworzeniu tego systemu należy zwrócić szczególną uwagę na podkreślony przez Rzecznika Praw Obywatelskich fakt, że ograniczenia możliwości wykorzystywania opracowanych utworów w celach komercyjnych stanowi znaczną barierę dla osób niepełnosprawnych.

Wydaje się, że wprowadzenie systemu upoważnionych organów jednocześnie z pewnymi modyfikacjami obecnej regulacji ustawy o prawie autorskim jest w stanie doprowadzić do realizacji obowiązku z art. 30 ust. 3 KPON. Z jednej strony nadal będzie możliwe wykorzystywanie utworów dla dobra osób niepełnosprawnych w celach niezarobkowych na podstawie art. 33¹ ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, z drugiej zaś działalność upoważnionych organów sprawi, że potrzeba rozszerzenia zakresu dozwolonego użytku w celach zarobkowych zostanie ograniczona, co pozwoli respektować wartości chronione przez uprawnienia autorów (twórców).

W celu realizacji ww. rekomendacji należy wprowadzić następujące rozwiązania legislacyjne:

- a) znowelizować art. 33¹ ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, nadając mu treść zbliżoną do następującej: „Art. 33¹. *Wolno korzystać z już rozpowszechnionych utworów dla dobra osób niepełnosprawnych, jeżeli to korzystanie odnosi się bezpośrednio do ich niepełnosprawności, nie ma zarobkowego charakteru i jest podejmowane w sposób wynikający z natury niepełnosprawności*”.
- b) wprowadzić kompleksowy system upoważnionych organów zgodnie z rekomendacjami Traktatu z Marrakeszu.

4. BARIERY ZWIĄZANE Z DOSTĘPEM DO MIEJSC KULTURY LUB USŁUG Z NIĄ ZWIĄZANYCH (ART. 30 UST. 1 KPON)

4.1. Brak odpowiedniego uwzględnienia w przepisach dostępności architektonicznej miejsc kultury i usług z nią związanych

- kierunek rekomendowanych zmian prawnych:

Realizacja prawa dostępu osób niepełnosprawnych do miejsc działalności kulturalnej oraz usług z nią związanych powinna nastąpić poprzez następujące środki:

- a) przyjęcie rozwiązań w zakresie Prawa budowlanego wskazanych w opracowaniu dotyczącym art. 9 KPON, zwłaszcza w zakresie kompetencji organów nadzoru budowlanego;
- b) wprowadzenie definicji legalnej obiektu użyteczności publicznej (ewentualnie szerokiego wyliczenia na wzór ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej), obejmującej miejsca działalności kulturalnej oraz usług z nią związanych; rekomendowana zmiana powinna polegać na wprowadzeniu art. 3 pkt 21 ustawy Prawo budowlane treści o brzmieniu zbliżonym do następującego: „21) *Obiekt użyteczności publicznej – obiekt budowlany i jego otoczenie, przeznaczone na potrzeby [...] działalności kulturalnej oraz usług z nią związanych, [...]*”.

4.2. Brak rozwiązań podnoszących dostępność do imprez i wydarzeń artystycznych

- kierunek rekomendowanych zmian prawnych:

Należy wprowadzić przepisy nakazujące uwzględniać przy organizacji imprezy artystyczno-rozrywkowej kwestię dostępności danego wydarzenia dla osób niepełnosprawnych. Realizacja prawa osób niepełnosprawnych do dostępu do miejsc

organizacji takich imprez powinna uwzględniać konieczność zapewnienia bezpieczeństwa wszystkim uczestnikom wydarzenia. Zalecane jest przyjęcie następujących rozwiązań prawnych:

- a) zmiana legislacyjna art. 34 ust. 2 ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej w sposób zmierzający do nadania treści zbliżonej do następującej: „Art. 32 ust. 2. Zawiadomienie powinno zawierać następujące dane: [...] 5) określenie planowanych działań w zakresie udostępnienia imprezy dla osób niepełnosprawnych.
- b) zmiana legislacyjna art. 6 ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych w sposób zmierzający do nadania treści zbliżonej do następującej: „Art. 6. Organizator zapewnia: [...] 9) udostępnienie, o ile nie prowadzi do to spadku bezpieczeństwa imprezy lub nie wiąże się z nadmiernymi trudnościami, imprezy masowej dla osób niepełnosprawnych, w szczególności poprzez zapewnienie odpowiednich sektorów dla publiczności i kanałów komunikacyjnych”.

4.3. Brak rozwiązań podnoszących dostępność zabytków i miejsc ważnych dla kultury narodowej

- kierunek rekomendowanych zmian prawnych:

Gospodarowanie zabytkami wiąże się z licznymi obowiązkami właściciela lub posiadacza oraz ze stałym nadzorem konserwatora zabytków. Podmioty te powinny współpracować z jednej strony w celu umożliwienia zgodnego z potrzebami gospodarki wykorzystania zabytku, a z drugiej w celu jego ochrony jako elementu dziedzictwa narodowego. Wymaga to uwzględniania szeregu określonych w ustawie czynników – stanu zachowania zabytku, możliwości jego adaptacji, historycznej funkcji i wartości. Wydaje się, że skutecznym rozwiązaniem byłoby dokonanie interwencji ustawodawczej właśnie w obrębie ww. regulacji, która służyłaby realizacji prawa wyrażonego w art. 30 ust. 1 KPON. Konserwator zabytków, w momencie prowadzenia postępowania w przedmiocie wpisu zabytku do rejestru powinien sprawdzać również możliwość dostosowania zabytku do potrzeb osób niepełnosprawnych i uwzględnić to w dokumentacji dotyczącej tego zabytku. W konsekwencji wytyczne określone przez konserwatora w tym zakresie powinny być uwzględniane w programie prac konserwatorskich.

Powyższa rekomendacja powinna przełożyć się na zmianę następujących przepisów prawa:

- a) w art. 25 ust. 1 ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami należy zmienić pkt 1 nadając mu treść zbliżoną do następującej: „1) dokumentacji konserwatorskiej określającej stan zachowania zabytku nieruchomego i możliwości jego adaptacji, z uwzględnieniem historycznej funkcji i wartości tego zabytku, jak również możliwości jego dostosowania do potrzeb osób niepełnosprawnych”;
- b) w art. 25 ww. ustawy należy dodać ust. 3 w brzmieniu zbliżonym do następującego: „3. W programie prac konserwatorskich należy uwzględnić, czy i w jakim zakresie możliwie jest dostosowanie zabytków do potrzeb osób niepełnosprawnych”.

5. PRAWO DO UZNANIA SZCZEGÓLNEJ TOŻSAMOŚCI KULTUROWEJ I JĘZYKOWEJ: STATUS MNIEJSZOŚCI KULTUROWEJ I JĘZYKOWEJ PRZYZNANY JEDYNIEM FRAGMENTARYCZNIE

- kierunek rekomendowanych zmian prawnych:

Rozwiązania prawotwórcze powinny zakładać modyfikację definicji legalnej mniejszości w ustawie o mniejszościach narodowych i etnicznych poprzez dodanie trzeciej kategorii mniejszości – kulturowej – która obejmowałaby kultury osób niepełnosprawnych.

6. BARIERY ZWIĄZANE Z REKREACJĄ, WYPOCZYNKIEM I SPORTEM

6.1. Brak wystarczających rozwiązań w zakresie organizacji i promowania aktywności fizycznej

- kierunek rekomendowanych zmian prawnych:

Pierwszym potencjalnym rozwiązaniem byłoby wprowadzenie do warunków i procedury otrzymywania dotacji celowych na zadania związane ze sportem przez jednostki samorządu terytorialnego oraz kluby sportowe następujących zmian legislacyjnych:

- w art. 28 ustawy o sporcie dodać ust. 3 w brzmieniu zbliżonym do następującego: „3. Dotacja o której mowa w ust. 1 może zostać przyznana również na wspieranie działalności sportowej wśród osób niepełnosprawnych, zwłaszcza poprzez zachęcanie tych osób do uprawiania sportu, pomoc tym osobom przy organizowaniu i prowadzeniu działalności sportowej, oraz dostosowanie obiektów sportowych do potrzeb tych osób”;
- wprowadzenie wymagań co do treści statutu klubu sportowego - w art. 4 ww. ustawy dodać ust. 5¹ w brzmieniu zbliżonym do następującego: „5¹. Statut klubu sportowego

powinien określać jakie środki będą podejmowane w celu zwiększania dostępności działalności sportowej prowadzonej przez klub dla osób niepełnosprawnych”.

6.2. Brak regulacji zapewniających dostosowanie miejsc uprawiania sportu, turystyki i rekreacji

- kierunek rekomendowanych zmian prawnych:

Zasadnym jest doprecyzowanie pojęcia *obiektu użyteczności publicznej* w ustawie Prawo budowlane tak, aby uwzględniało wszystkie obiekty związane ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem oraz realizacja rekomendacji, o których mowa w opracowaniu dotyczących art. 9 KPON.

6.3. Brak wystarczających rozwiązań w zakresie przygotowania i oferowania usług turystycznych

- kierunek rekomendowanych zmian prawnych:

Należy nałożyć na podmioty organizujące imprezy turystyczne lub usługi turystyczne obowiązki nakierowane na zapewnienie osobom niepełnosprawnym właściwej opieki w czasie imprezy lub wyjazdu oraz informacji o dostępności miejsc związanych z imprezą lub wyjazdem. W związku z tym obowiązkowym elementem komunikatów pisemnych, w których organizator turystyki lub pośrednik turystyczny oferuje klientom swoje usługi, powinny być informacje o przystosowaniu proponowanej imprezy lub usługi do potrzeb osób niepełnosprawnych.

Jednocześnie powinien zostać wprowadzony minimalny poziom ofert usług lub imprez turystycznych z zapewnieniem dostępności dla osób niepełnosprawnych. Nie oznacza to jednak, że organizator turystyki powinien organizować imprezy lub usługi wyłącznie dla osób niepełnosprawnych. Warunek zapewnienia dostępności oznacza, że jeżeli imprezy lub usługi zostały wskazane w informacjach pisemnych, o których mowa w art. 12 ust. 1 u.t.u. jako przystosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych, to organizator lub pośrednik, który wydał informacje, powinien odpowiadać za odpowiednie przygotowanie usługi turystycznej (np. wycieczki). W związku z tym organizator powinien zbierać odpowiednie informacje o miejscach związanych z imprezą lub usługą oraz zapewnić odpowiedni personel (zob. niżej rozdział 6.4).

W celu realizacji powyższych rekomendacji, należy wprowadzić następujące zmiany w ustawie o usługach turystycznych:

- a) do art. 12 ust. 1 ww. ustawy dodać pkt 11 w brzmieniu zbliżonym do następującego:
„1. Organizator turystyki lub pośrednik turystyczny, który proponuje klientom imprezy turystyczne lub usługi turystyczne, udostępniając im odpowiednie informacje pisemne, a w szczególności broszury, foldery, katalogi, jest obowiązany wskazać w tych materiałach w sposób dokładny i zrozumiały: [...] 11) informacje, czy i w jakim zakresie oferowana impreza lub usługa jest przystosowana do potrzeb osób niepełnosprawnych.”;
- b) dodać art. 12¹ w brzmieniu zbliżonym do następującego: *„Art. 12¹. W ofercie organizatora turystyki co najmniej 10% proponowanych imprez turystycznych oraz 10% oferowanych usług turystycznych powinno być przystosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych”.*
- c) dodać art. 14¹ w brzmieniu zbliżonym do następującego: *„Art. 14¹. 1. W sytuacji, gdy w informacjach pisemnych o których mowa w art. 12 ust. 1 impreza turystyczna lub usługa turystyczna jest wskazana jako dostępna dla osób niepełnosprawnych, organizator turystyki lub pośrednik turystyczny, który proponuje klientom imprezy turystyczne lub usługi turystyczne, ma obowiązek sprawdzić, czy miejsca, w których dana impreza lub usługa się odbywa są dostosowane do potrzeb tej osoby. 2. Organizator lub pośrednik, o którym mowa w ust. 1 przedstawiają informacje o wynikach sprawdzenia zgodnie z art. 12 pkt 11. 3. Jeżeli wykonanie obowiązku z ust. 1 wiąże się dla organizatora lub pośrednika z dodatkowymi kosztami, wynikającymi z przepisów prawa i które zobowiązany jest ponieść na rzecz osoby trzeciej, może on obciążyć tymi kosztami osobę niepełnosprawną w wysokości nieprzekraczającej 50% tych kosztów”.*

6.4. Brak odpowiednio wykształconego personelu prowadzącego imprezy turystyczne

- kierunek rekomendowanych zmian prawnych:

Jak zostało wskazane w poprzednim rozdziale, jednym z obowiązków organizatora turystyki lub pośrednika turystycznego powinno być zapewnienie odpowiednio przeszkolonego personelu. Podmioty te powinny odpowiadać za to, żeby przewodnik turystyczny i pilot wycieczki, którzy obsługują imprezę turystyczną, w której uczestniczy przynajmniej jedna osoba niepełnosprawna, dysponowali odpowiednim przeszkoleniem w zakresie potrzeb osoby niepełnosprawnej.

6.5. Niedostateczne zapewnienie dzieciom niepełnosprawnym dostępu do włączającego udziału w zabawie, rekreacji, wypoczynku oraz działalności sportowej

- kierunek rekomendowanych zmian prawnych:

Należy zapewnić dzieciom niepełnosprawnym włączający udział w wypoczynku i rekreacji. W tym celu należy usunąć z aktów prawnych i rozporządzeń wszelkie zapisy ograniczające udział dzieci niepełnosprawnych w wydarzeniach rekreacyjnych i wypoczynkowych, takie jak np. ograniczenie liczby dzieci niepełnosprawnych w grupie pozostającej pod opieką jednego opiekuna. Należy również zapewnić, że opiekun wydarzenia wypoczynkowego będzie posiadał odpowiednie kwalifikacje do opieki nad dziećmi niepełnosprawnymi. W tym celu należy w programie kursu na wychowawcę wypoczynku zaplanować odrębny blok tematyczny, ze znacznie większą liczbą godzin niż dotychczas, poświęcony opiece nad dziećmi niepełnosprawnymi oraz organizacji wypoczynku uwzględniającej ich potrzeby.

Zbiorcza analiza wszystkich opisanych barier prawnych prowadzi do wniosku – możliwego do precyzyjnego sformułowania na obecnym etapie analizy prawniczej – że zmianie legislacyjnej powinny ulec przede wszystkim następujące akty normatywne:

1. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t.j. Dz. U. z 2012 r. poz. 406 ze zm.):
 - w zakresie w jakim nie przewiduje określania w statucie instytucji kultury, w częściach o celach statutowych oraz o polityce finansowej, środków wsparcia osób niepełnosprawnych w realizacji praw wynikających z art. 30 ust. 1 lit. a/ oraz ust. 2 KPON (art. 13 ust. 2 o.p.d.k.u.);
 - w zakresie w jakim w treści zawiadomienia o organizacji imprezy artystycznej nie nakazuje określania planowanych działań w zakresie udostępniania imprezy dla osób niepełnosprawnych (art. 34 ust. 2 o.p.d.k.u.).
2. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2012 r. poz. 642 ze zm.):
 - w zakresie w jakim nie przewiduje wśród zadań bibliotek gromadzenia materiałów w formatach dostosowanych dla osób niepełnosprawnych (art. 4 b.u.);
 - w zakresie w jakim wśród przykładowych materiałów bibliotecznych nie przewiduje materiałów w formatach dostosowanych;

- w zakresie w jakim nie przewiduje określania w statucie biblioteki, w częściach o celach statutowych oraz polityce finansowej, środków wsparcia osób niepełnosprawnych w realizacji praw wynikających z art. 30 ust. 1 lit. a/ i ust 2 KPON (art. 11 b.u.).
3. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j. Dz. U. z 2012 r. poz. 987 ze zm.):
- w zakresie w jakim nie przewiduje określania w statucie muzeum, w częściach o celach statutowych oraz polityce finansowej, środków wsparcia osób niepełnosprawnych w realizacji praw wynikających z art. 30 ust. 1 lit. a/ i ust 2 KPON (art. 6 m.u.).
4. Ustawa z dnia 30 czerwca 2005 r. o kinematografii (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 438):
- w zakresie w jakim w przepisach o warunkach i procedurze dofinansowania przedsięwzięć nie przewiduje promowania przedsięwzięć wspierających realizację praw z art. 30 ust. 1 lit. b/ KPON, wraz z:
 - rozporządzeniem Ministra Kultury z 27 października 2005 r. w sprawie przyznania przez Polski Instytut Sztuki Filmowej dofinansowania przedsięwzięć z zakresu sztuki filmowej.
5. Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 639 ze zm.):
- w zakresie w jakim w części o obowiązkowym minimum emisji programów w formatach dostosowanych nie wprowadzania obowiązku nadawania tych programów w paśmie dziennym, co gwarantowałby także dostępność przynajmniej trzech z głównych serwisów informacyjnych (art. 18a r.t.u.).
6. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane. (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 290 ze zm.):
- w zakresie w jakim nie przewiduje definicji obiektu użyteczności publicznej, uwzględniającej miejsca działalności kulturalnej oraz usług z nią związanych oraz miejsc uprawiania sportu, rekreacji i wypoczynku (art. 3 p.b.u.).
7. Ustawa z dnia 20 marca 2009 r. o bezpieczeństwie imprez masowych. (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 2139):
- w zakresie w jakim nie przewiduje obowiązku organizatora do udostępniania imprezy masowej dla osób niepełnosprawnych (art. 6 b.i.p.u.).
8. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 z późn. zm.):

- w zakresie w jakim nie przewiduje określania możliwości dostosowania zabytku do potrzeb osób niepełnosprawnych w dokumentacji konserwatorskiej oraz w programie prac konserwatorskich (art. 25 o.z.o.z.u.).
9. Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 666 ze zm.):
- poprzez doprecyzowanie warunków na jakich dozwolone jest korzystanie z utworów dla dobra osób niepełnosprawnych.
10. Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 573 ze zm.):
- w zakresie w jakim nie przewiduje nadania grupom osób niepełnosprawnych statusu mniejszości kulturowej.
11. Ustawa z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie. (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 176):
- w zakresie w jakim wśród przedmiotów dotacji na kluby sportowe nie przewiduje wspierania działalności sportowej wśród osób niepełnosprawnych (art. 28 s.u.);
 - w zakresie w jakim nie przewiduje obowiązku określania w treści statutu klubu sportowego środków podejmowanych w celu zwiększania działalności sportowej prowadzonej przez klub dla osób niepełnosprawnych.
12. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 187):
- w zakresie w jakim nie przewiduje obowiązków organizatora turystyki lub pośrednika turystycznego do informowania o dostępności danej usługi turystycznej dla osób niepełnosprawnych oraz świadczenia minimalnej liczby usług dostępnych;
 - w zakresie w jakim nie przewiduje obowiązku szkolenia personelu obsługującego imprezy lub usługi turystyczne w przedmiocie potrzeb turysty- osoby niepełnosprawnej.”⁷²

⁷² fragment opracowania: *Opracowanie regulacyjne w obszarze Konwencji z dnia 13 grudnia 2006 r. o Prawach Osób Niepełnosprawnych (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169): prawa do udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie (art. 30 Konwencji)*, red.: M. Matczak, T. Zalański, M. Romanowicz i in, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016.

4. POZAPRAWNE UWARUNKOWANIA KORZYSTANIA PRZEZ OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNE Z PRAWA DO UDZIAŁU W ŻYCIU KULTURALNYM, REKREACJI, WYPOCZYNKU I SPORCIE

4.1. UWARUNKOWANIA ADMINISTRACYJNE

4.1.1. DIAGNOZA SYTUACJI I IDENTYFIKACJA BARIER ADMINISTRACYJNYCH⁷³

Realizacja praw człowieka, w tym praw osób niepełnosprawnych, ściśle powiązana jest z zagadnieniem rozwoju społeczno-gospodarczego. Zjawisko zagrożenia wykluczeniem społecznym osób niepełnosprawnych, jego zasięg i skala, pozostaje w wyraźnym związku z polityką rządów i samorządów oraz realizowanymi przez nie planami i programami rozwoju. **Prawa człowieka powinny stanowić fundament planowania procesów rozwojowych, ponieważ rozwój jest ważnym sposobem urzeczywistniania praw człowieka.** Zgodnie ze stanowiskiem Organizacji Narodów Zjednoczonych:

- głównym celem programów i polityki rozwoju powinna być pełna realizacja praw człowieka,
- międzynarodowe zasady i standardy dotyczące praw człowieka powinny stanowić wytyczne dla wszelkiej współpracy na rzecz rozwoju i programowania we wszystkich dziedzinach (np. zdrowia i edukacji) oraz we wszystkich fazach procesu wdrażania programów rozwojowych (np. podczas diagnozowania, planowania, projektowania, wdrażania, monitorowania i ewaluacji),
- podejście do planowania procesów rozwojowych, oparte na prawach człowieka, powinno obejmować również precyzowanie i gwarantowanie praw osób niepełnosprawnych oraz określania zobowiązań państwa i innych podmiotów do realizacji tych praw. Dlatego organizacje osób niepełnosprawnych powinny uczestniczyć w procesie opracowywania krajowych programów rozwoju.⁷⁴

Tłem do oceny programów i polityki rozwoju w Polsce, w kontekście pełnej realizacji praw człowieka, w tym prawa osób niepełnosprawnych do udziału w kulturze, rekreacji,

⁷³ Analiza programów i polityk samorządowych w aspekcie sytuacji osób niepełnosprawnych, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016; Arczewska M., *Analiza strategii i programów rządowych w aspekcie sytuacji osób niepełnosprawnych*, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016; Kawa J., Raźniewski P., Tomczyk U., *Analiza dokumentów międzynarodowych dotycząca procesu wdrażania Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych oraz identyfikacji barier w tym procesie*, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016; Tomczyk U., *Materiały na tematyczną debatę doradczą-programową poświęconą wdrażaniu art. 30 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych w Polsce: Udział osób z niepełnosprawnością w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie*, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016.

⁷⁴ New York, United Nations, 2008.

wypoczynku i sporcie, jest przedstawiona poniżej charakterystyka sytuacji i zmian jakie nastąpiły w zakresie dostępności we wskazanych branżach.

KULTURA

Dostęp do szeroko pojętej kultury jest prawem każdego człowieka. Nie może być utrudniany przez rozwiązania systemowe państwa w zakresie architektury budownictwa, zagospodarowania przestrzennego, komunikacji, transportu oraz rozwiązań organizacyjnych i proceduralnych. W Polsce, w ostatnich latach podejmowano szereg działań, które zgodnie z postanowieniami *Konwencji o Prawach osób niepełnosprawnych*, miały na celu usunąć bariery dostępności dla osób niepełnosprawnych do dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.

Jak wynika z danych ze statystyki publicznej:

- W 2014 r. zmodernizowano 445 z 2295 budynków (tj. 19,4%) użytkowanych samodzielnie przez instytucje kultury. Przystosowanych zostało 54% wszystkich obiektów, jednak przystosowanie to w głównej mierze dotyczyło wejścia do budynku (97,4% ogółu przystosowanych obiektów), a udogodnienia wewnątrz budynku posiadało ponad 3/5 tych obiektów (59,8%).⁷⁵
- W 2014 r., w Polsce działało 339 galerii i salonów sztuki organizujących wystawy i ponad połowa z nich zapewniła niezbędne warunki do korzystania z tych obiektów przez osoby niepełnosprawne, w szczególności przez osoby poruszające się na wózkach inwalidzkich.⁷⁶
- W 2014 r. dostępnością dla osób niepełnosprawnych do kin charakteryzowało się 87,5% kin stałych, należących do Sieci Kin Studyjnych i Lokalnych (ogółem ponad 200 kin, w tym 169 do Sieci Polskich Kin Cyfrowych). Dostosowanie to dotyczyło jednak głównie wejścia do budynku. Niemal wszystkie kina, aż 97,8% deklarowało ułatwienia wejścia do budynku dla osób niepełnosprawnych, natomiast udogodnienia wewnątrz budynku posiadało 79,8% tych kin.⁷⁷

Zakres dostępnych danych o udziale osób niepełnosprawnych w kulturze jest bardzo ograniczony. Jak wynika z analiz przeprowadzonych w niniejszym Projekcie, obecnie źródłem danych jest wydawana co dwa lata publikacja „Diagnoza Społeczna”, pod red. Czapińskiego J., Panek T.⁷⁸, zawierająca następujący wskaźnik:

⁷⁵ *Kultura w 2014 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2015 r., s. 77.

⁷⁶ *Kultura w 2014 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2015 r., s. 87.

⁷⁷ *Kultura w 2014 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2015 r., s. 91.

⁷⁸ Górniak J., Perek-Białas J., Szwed J., *Wdrażanie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych – analiza danych statystycznych i badawczych dot. sytuacji i położenia osób niepełnosprawnych w Polsce*, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016, s. 143.

- Średnia liczba wizyt w minionym roku w: kinie, teatrze, na koncercie/w restauracji, kawiarni, pubie/na spotkaniu towarzyskim w przypadku osób niepełnosprawnych i bez niepełnosprawności.

Ocena rodzaju dostosowań dla osób niepełnosprawnych, wprowadzonych w placówkach kultury, pozostawia wiele wątpliwości na temat rozumienia potrzeb osób o różnych rodzajach niepełnosprawności. Zmiany, polegające głównie na dostosowaniu drzwi wejściowych oraz umożliwienie przemieszczanie się po tych placówkach osobom poruszającym się na wózkach inwalidzkich są bardzo ważne, jednak nadal wykluczają bardzo dużą grupę osób niepełnosprawnych np. z naruszoną sprawnością narządu wzroku lub słuchu. Osoby te chcąc uczestniczyć w kulturze napotykają na szereg barier związanych z potrzebami komunikacyjnymi. Zdaniem B. Gąciarz, ich włączenie zarówno w sferze edukacji jak i kultury wymaga: *„wprowadzania racjonalnych usprawnień, ułatwianie nauki alfabetu Braille’a, alternatywnego pisma, zapewnianie dostępności wspomagających i alternatywnych sposobów, środków i form komunikacji, a także nauki orientacji oraz umiejętności poruszania się, ułatwianie nauki języka migowego i popieranie tożsamości językowej społeczności osób głuchych. Analogiczne rozwiązania stosowane winny być w odniesieniu do korzystania z dóbr kultury i dostępu do wszelkich form działalności artystycznej, twórczości intelektualnej, do korzystania z wypoczynku i uprawiania sportu.”*⁷⁹

Trudności związane z udziałem osób niepełnosprawnych w wydarzeniach turystycznych, kulturalnych i sportowych w Polsce są dostrzegane i podnoszone na forum dyskusji publicznej. W dniu 5 listopada 2015 r. odbyła się Konferencja pn. *Turystyka, rekreacja, kultura – czy na pewno dla wszystkich?*⁸⁰, zorganizowana przez Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych i Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Konferencja poświęcona została kwestiom uczestnictwa osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności w życiu kulturalnym, rekreacji i turystyce. W prezentacji przygotowanej na konferencję pn. *„Wyzwania społeczne i prawne w zakresie dostępności do kultury i dziedzictwa narodowego”*⁸¹, dr hab. inż. arch. Marek Wysocki z Wydziału Architektury Politechniki Gdańskiej, podkreślił, że obecnie nadal istnieje wiele barier, które

⁷⁹ Gąciarz B., *Model społeczny niepełnosprawności jako podstawa zmian w polityce społecznej*, [w:] *Polscy Niepełnosprawni od kompleksowej diagnozy do nowego modelu polityki społecznej*, pod red. Gąciarz B., Rudnicki S., Wydawnictwa AGH, Kraków 2014, s. 34.

⁸⁰ <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/art,627,turystyka-rekreacja-kultura-czy-na-pewno-dla-wszystkich>

⁸¹ Wysocki M., *Wyzwania społeczne i prawne w zakresie dostępności do kultury i dziedzictwa narodowego*, prezentacja multimedialna przygotowana na konferencję pn. *Turystyka, rekreacja, kultura - czy na pewno dla wszystkich?*, zorganizowaną przez Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych i Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w dniu 5 listopada 2015 r., <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/art,627,turystyka-rekreacja-kultura-czy-na-pewno-dla-wszystkich>.

w istotny sposób ograniczają lub wręcz uniemożliwiają osobom niepełnosprawnym dostęp do środowiska fizycznego. Zdaniem M. Wysokiego, należy nakreślić plan udostępniania przestrzeni, zawierający takie elementy jak:

- dostępność architektoniczna obiektów, w tym dostępność głównego wejścia,
- dostępność usług świadczonych w obiektach,
- dostępność informacyjna w obiekcie, w tym dostępne strony internetowe, prezentacje multimedialne i wystawy.

Zaprezentowane przykłady rozwiązań, pozwalających osobom niepełnosprawnym z niepełnosprawnością inną niż ruchowa, korzystać z dóbr kultury i dziedzictwa narodowego, stanowić powinny punkt odniesienia w planowaniu dalszych racjonalnych usprawnień i dostosowania środowiska. Dobrą praktykę stanowić powinny np. repliki ważniejszych eksponatów muzealnych, które osoby z niepełnosprawnością narządu wzroku mogą poznać przez dotyk.

REKREACJA I WYPOCZYNEK

Rekreacja, zgodnie ze stanowiskiem W. Kurek i M. Mika oznacza wszystkie czynności podejmowane w celu regeneracji sił fizycznych i psychicznych, które przejawiają się w uczestniczeniu jednostki w rozrywkach kulturalnych, grach sportowych oraz różnych formach ruchu turystycznego, po godzinach zajęć służbowych lub szkolnych, poza obowiązkami społecznymi i normalnymi czynnościami domowymi.⁸² Pojęcie rekreacji i wypoczynku zyskuje obecnie dodatkowe znaczenie. Może być jednym z instrumentów rehabilitacji lub habilitacji zdrowotnej, społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych, ale przede wszystkim źródłem satysfakcji, radości z życia oraz możliwości nawiązania kontaktów międzyludzkich. Aktywizacja osób niepełnosprawnych w zakresie rekreacji nie powinna być realizowana w formie warsztatów i turnusów rehabilitacyjnych, ponieważ nie ma charakteru włączającego i nie zawsze pozwala na realizację indywidualnych zainteresowań i ambicji. Może izolować i tworzyć podział na rekreację i wypoczynek dla osób niepełnosprawnych i nie posiadających niepełnosprawności.

Należy podkreślić, że w zbiorach statystyki publicznej brak jest reprezentacyjnych oraz cyklicznie gromadzonych danych na temat form spędzania czasu wolnego przez osoby niepełnosprawne. Z badań przeprowadzonych w 2010 r. wśród osób niepełnosprawnych

⁸² Kurek W., Mika M., *Turystyka jako przedmiot badań naukowych* [w:] W. Kurek (red.), *Turystyka*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa 2007, s. 11-16, cyt. za: Zajadacz A., *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki Tom IV Czas wolny, turystyka i rekreacja osób niesłyszących w Polsce – zarys specyfiki problemu*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu seria *Turystyka i Rekreacja – Studia i Prace* Nr 4, Poznań 2010, s. 23.

zamieszkujących obszary wiejskie wynika, że główną formą wypoczynku w dni powszednie zarówno w przypadku kobiet jak i mężczyzn są spacery (65,7% kobiety, 56,7% mężczyźni). Znacznie rzadziej uczestniczą oni w zajęciach sportowo-rekreacyjnych (13,6% kobiety, 15,9% mężczyźni). Deklaracje uczestników badania świadczą o podobnej strukturze form spędzanego czasu wolnego przez kobiety i mężczyzn, jednak różni ich istotnie zakres przeznaczanego czasu. Kobiety więcej czasu poświęcają na czytanie i spacery, mężczyźni natomiast chętniej oglądają telewizję oraz słuchają radia i muzyki, czyli bierniej niż kobiety spędzają swój czas wolny.⁸³

Zakres dostępnych danych o udziale osób niepełnosprawnych w rekreacji i wypoczynku jest bardzo ograniczony. Jak wynika z analiz przeprowadzonych w niniejszym Projekcie, obecnie źródłem danych jest wydawana co dwa lata publikacja „Diagnoza Społeczna”, pod red. Czapińskiego J., Panek T.⁸⁴, zawierająca następujące wskaźniki:

- Odsetek osób niepełnosprawnych i bez niepełnosprawności, które są bardzo zadowolone lub zadowolone ze sposobu spędzania swojego czasu wolnego;
- Średnia liczba dni (w ciągu ostatnich 7 dni), kiedy respondenci chodzili szybko, uprawiali sport lub w inny sposób byli aktywni fizycznie przez 30 minut lub dłużej w porównaniu na osoby niepełnosprawne i bez niepełnosprawności.

Bardzo ograniczony zakres dostępnych danych o aktywności osób niepełnosprawnych w rekreacji i wypoczynku, nie pozwala określić liczby osób niepełnosprawnych, która odpoczywa poza miejscem swojego zamieszkania, poza specjalistycznymi ośrodkami w ogólnie dostępnych obiektach noclegowych. Zainteresowanie taką formą rekreacji w ostatnich latach stale jednak rośnie. Świadczy o tym następujący w latach 2009-2013 wzrost obiektów noclegowych, które wprowadziły zmiany zwiększające ich dostępność dla osób z niepełnosprawnością ruchową. W przeprowadzonym przez GUS badaniu obiektów noclegowych, zapytano o dostępność udogodnień na potrzeby osób z niepełnosprawnością ruchową z uwzględnieniem: pochylni wjazdowych, drzwi otwieranych automatycznie, wyposażenia w windę, odpowiednio przystosowanych pokoi lub łazienek oraz parkingów z wyznaczonymi miejscami dla osób niepełnosprawnych ruchowo. Zebrane w trakcie badania dane wskazały, że pochylnia wjazdowa znajdowała się w 2 200 obiektach (22,5%), drzwi otwierane automatycznie posiadało 1 001 jednostek (10,2%), windy przystosowane dla osób

⁸³ Bergier J., Tomczyszyn D., Romanowicz W., Wykorzystanie czasu wolnego osób niepełnosprawnych z obszarów wiejskich województwa lubelskiego, [w:] Zamojskie Studia i materiały Wyd XIV, zeszyt 1(35), Zamość 2012 r., s. 150.

⁸⁴ Górniak J., Perek-Biała J., Szwed J., *Wdrażanie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych – analiza danych statystycznych i badawczych dot. sytuacji i położenia osób niepełnosprawnych w Polsce*, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016, s. 143.

niepełnosprawnych ruchowo 1 380 (14,1%), przystosowane pokoje lub łazienki znajdowały się w 2 511 obiektach (25,7%), a 1 877 obiektów (19,3%) wykazało posiadanie parkingu z wyznaczonymi miejscami dla osób niepełnosprawnych ruchowo (tab. 10).⁸⁵

Tabela 10. Udogodnienia dla osób niepełnosprawnych ruchowo w obiektach hotelowych w 2009 r. i 2013 r.

Udogodnienia	2009 r.	2013 r.	2013 r.					
			dynamika ogółem 2009=100 %	ogółem	hotele	motele	pensjonaty	inne obiekty hotelowe
Obiekty hotelowe ogółem	2 836	3 485	122,9	3 485	2 107	116	307	955
w tym posiadające udogodnienia:								
Pochylnia wjazdowa	1 158	1 401	121,0	40,2	49,7	41,4	29,3	22,6
Drzwi otwierane automatycznie	506	751	148,4	21,5	21,8	12,1	7,8	4,4
Winda przystosowana dla osób niepełnosprawnych ruchowo	678	1 725	146,8	28,6	41,8	4,3	9,8	8,3
Pokoje/łazienki przystosowane dla osób niepełnosprawnych ruchowo	1 228	1 277	140,5	49,5	65,5	36,2	32,9	21,2
Parking z wyznaczonymi miejscami dla osób niepełnosprawnych ruchowo	x	995	x	36,6	48,9	26,7	23,5	15,0

Źródło: Turystyka w 2013 r., Główny Urząd Statystyczny, Departament Badań Społecznych i Warunków Życia we współpracy z Urzędem Statystycznym w Rzeszowie, Warszawa 2014, s. 39

Z prezentacji przygotowanej przez J. Śledzińską pn. *Turystyka i krajoznawstwo osób niepełnosprawnych w Polskim Towarzystwie Turystyczno-Krajoznawczym*⁸⁶ wynika, że w latach 2010-2014 wspólnie z PTTK, na turystyczne szlaki wyruszyły 100 534 osoby niepełnosprawne, co stanowi 2% wszystkich wędrujących. Pomimo dużej aktywności PTTK w podnoszeniu dostępności do rekreacji osób niepełnosprawnych, ogólna tendencja występująca w kraju wskazuje, że w zdecydowanej mierze przeważa turystyka uprawiana przez osoby bez niepełnosprawności, a rynek usług turystycznych, skierowany do osób niepełnosprawnych praktycznie nie istnieje i nadal przedstawiciele różnych środowisk podchodzą do tej kwestii niechętnie.

Organizowane przez PTTK sejmiki, seminaria, szkolenia, konferencje, a zwłaszcza imprezy turystyki aktywnej, przygotowywane z i dla osób niepełnosprawnych pozwoliły

⁸⁵ *Turystyka w 2013 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Departament Badań Społecznych i Warunków Życia we współpracy z Urzędem Statystycznym w Rzeszowie, Warszawa 2014, s. 38.

⁸⁶ Śledzińska J., *Turystyka i krajoznawstwo osób niepełnosprawnych w Polskim Towarzystwie Turystyczno-Krajoznawczym*, prezentacja multimedialna przygotowana na konferencję pn. *Turystyka, rekreacja, kultura - czy na pewno dla wszystkich?*, zorganizowaną przez Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych i Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w dniu 5 listopada 2015 r., <http://www.niepelnospawni.gov.pl/art,627,turystyka-rekreacja-kultura-czy-na-pewno-dla-wszystkich>.

organizatorom zaobserwować pewną tendencję. Zdaniem autorki przytoczonej prezentacji, aktywna turystyka i krajoznawstwo przynoszą wiele korzyści osobom niepełnosprawnym w postaci:

- poprawy kondycji zdrowotnej w przypadku osób z trwałymi uszczerbkami,
- rehabilitują tych, którzy są niepełnosprawni „przejściowo”,
- najbardziej zbliżają osoby niepełnosprawne do normalnego życia, do kontaktów z innymi.

Należy zgodzić się ze stanowiskiem J. Śledzińskiej, że dalszy rozwój turystyki dostępnej dla wszystkich powinien rozpocząć się od zmiany postaw osób odpowiedzialnych i zaangażowanych w rozwój turystyki. Nawiązując do jej opinii, należy przede wszystkim dokonać zmiany motywacji w zakresie uniwersalnego projektowania i racjonalnego usprawnienia infrastruktury, ponieważ jeżeli będą one tylko wynikiem regulacji prawnych lub zachęt finansowych nie będą tworzyć funkcjonalnego systemu pozwalającego osobom niepełnosprawnym, bez barier korzystać z aktywnej rekreacji.

SPORT

W rehabilitacji zdrowotnej, aktywność sportowa osób niepełnosprawnych ma najstarsze tradycje. Sport, był i jest nadal kluczowym instrumentem, wykorzystywanym szczególnie w rehabilitacji zdrowotnej, a w ostatnich dziesięcioleciach dostrzega się jego szczególne znaczenie w procesie włączania osób niepełnosprawnych w główny nurt życia społecznego. Zgodnie z ideą Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, udział w sporcie jest po prostu jednym z praw człowieka i tym kontekście należy odnieść jego rolę do potrzeby każdej osoby, nie zależnie od niepełnosprawności, do możliwości rozwoju zainteresować, samorealizacji oraz spełnienia indywidualnych ambicji.

Uprawianie sportu przez osoby niepełnosprawne, nierozzerwalnie związane jest z dostępnością do obiektów przystosowanych do ich potrzeb. W Polsce, co 4 lata gromadzone są dane na temat dostosowania obiektów sportowych do potrzeb użytkownika ich przez osoby niepełnosprawne.⁸⁷ Jak wynika z danych GUS, w 2014 r. największą dostępnością dla osób niepełnosprawnych charakteryzowały się hale sportowe wielofunkcyjne (74,78%), pływalnie kryte (71,79%) oraz hale sportowe o wym. od 36x19m do 44x22m (61,14%). Najniższy poziom dostosowania do potrzeb osób niepełnosprawnych wystąpił w przypadku boisk do gier małych (29,47%), stadionów rugby (25,00%), stadionów piłkarskich (23,32%) oraz boisk

⁸⁷ *Kultura fizyczna w Polsce w latach 2013 i 2014*, Główny Urząd Statystyczny – Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Departament Badań Społecznych i Warunków Życia, Warszawa – Rzeszów 2015, s. 13.

do gier wielkich (22,67%) (tab. 11).⁸⁸ Również pozostałe obiekty sportowe np. korty tenisowe, sale gimnastyczne, sale pomocnicze czy też stadiony wielofunkcyjne, dostępne były dla osób niepełnosprawnych na poziomie, który zapewne nie satysfakcjonuje samych zainteresowanych, a także gremium oceniającego wdrażanie postanowień zawartych w art. 30 *Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych*.

Tabela 11. Obiekty sportowe w Polsce według dostępności dla osób niepełnosprawnych w 2014 r.

Obiekt sportowy	Ogółem liczba	Dostosowane do ćwiczących osób niepełnosprawnych	
		liczba	udział w ogółem
Hale sportowe wielofunkcyjne o wym. 44x22m i większe	567	424	74,78
Pływalnie kryte	521	374	71,79
Hale sportowe o wym. od 36x19m do 44x22m	386	236	61,14
Stadiony lekkoatletyczne	52	29	55,77
Korty tenisowe	707	358	50,64
Stadiony wielofunkcyjne piłkarsko-lekkoatletyczne	541	250	46,21
Sale gimnastyczne o wym. od 24x12m do 36x19m	523	230	43,98
Boiska uniwersalne-wielozadaniowe	2704	1179	43,60
Sale pomocnicze o wym. poniżej 24x12m	584	210	35,96
Pływalnie otwarte	281	97	34,52
Stadiony wielofunkcyjne pozostałe	338	116	34,32
Stadiony żużlowe	18	6	33,33
Stadiony wielofunkcyjne piłkarsko-żużlowe	61	19	31,15
Boiska do gier małych	2643	779	29,47
Stadiony rugby	8	2	25,00
Stadiony piłkarskie	1368	319	23,32
Boiska do gier wielkich	6594	1495	22,67

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Rola sportu w życiu osób niepełnosprawnych nie ogranicza się jedynie do codziennej aktywności utrzymującej lub poprawiającej stan zdrowia. Sport może być również źródłem satysfakcji, sukcesu oraz spełnienia aspiracji życiowych osób niepełnosprawnych. Może być taką samą osobistą motywacją ich aktywności, jak w przypadku osób bez niepełnosprawności. Przykładem może być liczna, ponad 100 osobowa reprezentacja polskich zawodników sportowych na *XIV Igrzyskach Paraolimpijskich w Londynie w 2012 r.* Największe osiągnięcia polska reprezentacja uzyskała w zawodach lekkoatletycznych, zdobywając łącznie 18 medali, w tym 6 złotych. Znaczące sukcesy uzyskali również polscy kolarze, zdobywając na Olimpiadzie 6 medali, w tym 2 złote i 4 srebrne oraz sportowcy rywalizujący w tenisie stołowym, którzy zdobyli razem 5 medali, w tym 3 złote i 1 srebrny. Łącznie polska

⁸⁸ *Kultura fizyczna w Polsce w latach 2013 i 2014*, Główny Urząd Statystyczny – Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Departament Badań Społecznych i Warunków Życia, Warszawa – Rzeszów 2015, s. 35.

reprezentacja sportowa wywalczyła 36 medali – 14 złotych, 13 srebrnych i 9 brązowych. Brak osiągnięć w postaci medali, w przypadku polskich reprezentantów w takich dyscyplinach sportu jak: koszykówka, podnoszenie ciężarów, strzelectwo, tenis ziemny, wioślarstwo nie należy traktować jako porażkę, a jedynie motywację do dalszych treningów i kreowania silnej reprezentacji (tab. 12). W przypadku tych dyscyplin, mogą pojawić się jednak obiektywne bariery, ponieważ w Polsce niski jest poziom przystosowania do potrzeb osób niepełnosprawnych takich obiektów sportowych jak: korty tenisowe, stadiony wielofunkcyjne, sale gimnastyczne lub boiska uniwersalne/wielozadaniowe.

Tabela 12. Liczba zawodników oraz osiągnięcia polskiej reprezentacji na XIV Igrzyskach Paraolimpijskich w Londynie w 2012 roku.

Dyscyplina sportu	W osobach			Medale			Ogółem medale
	kobiety	mężczyźni	ogółem zawodników	złote	srebrne	brązowe	
Lekkoatletyka	11	20	31	6	7	5	18
Kolarstwo	2	4	6	2	4	-	6
Tenis stołowy	7	5	12	3	1	1	5
Pływanie	5	4	9	1	1	1	3
Szermierka	3	7	10	2	-	1	3
Łuczniczstwo	2	3	5	-	-	1	1
Koszykówka	-	12	12	-	-	-	-
Podnoszenie ciężarów	2	5	7	-	-	-	-
Strzelectwo	1	1	2	-	-	-	-
Tenis ziemny	-	4	4	-	-	-	-
Wioślarstwo	2	1	3	-	-	-	-
Razem	35	66	101	14	13	9	36

Źródło: <http://www.niepełnosprawni.gov.pl/p,87,kultura-turystyka-sport>

Zakres dostępnych danych o udziale osób niepełnosprawnych w sporcie jest bardzo ograniczony. Jak wynika z analiz przeprowadzonych w niniejszym Projekcie, obecnie źródłem danych jest wydawana co dwa lata publikacja „Diagnoza Społeczna”, pod red. Czapińskiego J., Panek T.⁸⁹, zawierająca następujący wskaźnik:

- Średnia liczba dni (w ciągu ostatnich 7 dni), kiedy respondenci chodzili szybko, uprawiali sport lub w inny sposób byli aktywni fizycznie przez 30 minut lub dłużej w porównaniu na osoby niepełnosprawne i bez niepełnosprawności.

Dostępny zakres informacji i danych statystycznych o udziale osób niepełnosprawnych w kulturze, rekreacji i wypoczynku nie pozwala na szczegółową diagnozę ich aktywności

⁸⁹ Górniak J., Perek-Białas J., Szwed J., *Wdrażanie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych – analiza danych statystycznych i badawczych dot. sytuacji i położenia osób niepełnosprawnych w Polsce*, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016, s. 143.

w tym zakresie. Również zbiór danych o dostępności obiektów kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu dla osób niepełnosprawnych, obciążony jest ograniczonym postrzeganiem potrzeb osób niepełnosprawnych, ponieważ głównie skupia się na informacjach dotyczących dostępności architektonicznej, np. podjazdów, drzwi wejściowych lub możliwości korzystania z wnętrza budynku przez osoby poruszające się na wózkach. Nie są dostępne dane o wprowadzonych rozwiązaniach, które pozwolą na udział w tych branżach (odbiór i tworzenie oferty) osób z innymi rodzajami niepełnosprawności, np. osobom z naruszoną sprawnością narządu wzroku lub słuchu. Oznacza to, że **niepełnosprawność w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie postrzegana jest z perspektywy naruszonej sprawności fizycznej.**

❖ *POLITYKA RZĄDOWA*

Funkcjonujące w rządowych dokumentach planistycznych i strategicznych rozwiązania wyznaczać powinny kierunki działań planowanych i realizowanych przez samorządy na poziomie regionalnym i lokalnym w zakresie poszanowania, ochrony i realizacji praw osób niepełnosprawnych do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie.

Jak wynika z przeglądu rządowych dokumentów, w Polsce z perspektywy wywiązania się ze zobowiązań wynikających z art. 30 KPON najistotniejsze znaczenie powinny mieć następujące dokumenty:

1) **STRATEGIA ROZWOJU KRAJU 2020. AKTYWNE SPOŁECZEŃSTWO, KONKURENCYJNA GOSPODARKA, SPRAWNE PAŃSTWO⁹⁰ (SRK)**

Strategia Rozwoju Kraju 2020, w swojej Wizji Polski 2020 trafnie zauważa, że „podniesienie konkurencyjności polskiej gospodarki i zapewnienie stabilnych podstaw długofalowego rozwoju kraju jest możliwe jedynie wówczas, gdy wszystkie obszary oraz wszystkie jednostki i grupy społeczne będą miały możliwość w nim uczestniczyć i czerpać z generowanych przez te przemiany korzyści.”⁹¹ Podjęte mają zostać m.in. działania w ramach polityk społecznych w aktywizacji, a dotyczących ubóstwa i wykluczenia społecznego. Z kolei zwiększenie spójności społecznej nastąpi w wyniku „efektywnego wykorzystywania potencjałów wszystkich osób z deficytami i dysfunkcjami utrudniającymi im samodzielne korzystanie z tych potencjałów.”⁹² Autorzy SRK wskazują tu dwa aspekty

⁹⁰ Uchwała nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 w sprawie przyjęcia *Strategii Rozwoju Kraju 2020* (M.P. z 2012 poz. 882)

⁹¹ SRK, *Wizja Polski 2020*, str. 25-26

⁹² SRK, *Wizja Polski 2020*, str. 27

działania. Przede wszystkim ma nastąpić likwidacja bądź minimalizacja przyczyn wykluczenia w wyniku stosowania odpowiednich instrumentów polityki społecznej. Natomiast, gdy okaże się to niemożliwe wówczas należy podjąć działania, aby przyczyny wykluczenia nie przeszkadzały w integracji ekonomicznej i społecznej.

Potencjał wdrażania art. 30 KPON stanowić może:

➤ *Obszar strategiczny III. Spójność społeczna i terytorialna cel 1 „Integracja społeczna”*

W obszarze tym ubóstwo zaliczono do podstawowych przyczyn i skutków wykluczenia społecznego, a rodziny osób niepełnosprawnych zaliczono do grup nim zagrożonych. Jako warunek włączenia społecznego wskazany został „rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu, co oznacza wspieranie gospodarki charakteryzującej się wysokim poziomem zatrudnienia i przedsiębiorczości oraz zapewniającej spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną.”⁹³ Podkreślono rolę kultury w walce z wykluczeniem społecznym, jako czynnika przeciwdziałającego marginalizacji z powodu niepełnosprawności.

W tej części SRK pojawia się, jako kolejny kierunek interwencji publicznej, „Zwiększenie aktywności osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym”. Przyjęto założenie prowadzenia polityki nastawionej na wzrost zatrudnienia, a także poprawy dostępu do podstawowych usług publicznych, szczególnie w obszarze wysokiej jakości edukacji. Podkreślono, że działania te muszą zostać uzupełnione ze zmianami w systemie edukacji nastawionymi na integrację osób niepełnosprawnych i mają zapobiegać problemowi ubóstwa. W tym celu przewidywane są również działania w postaci:

- lepsze przygotowanie środowiska lokalnego, urzędników i pracodawców do uczestnictwa osób niepełnosprawnych w życiu społeczno-gospodarczym,
- architektonicznego i urbanistycznego dostosowanie przestrzeni do potrzeb osób niepełnosprawnych, co jest ważne dla budowy więzi społecznych,
- wsparcie przez Państwo rozwoju ekonomii społecznej
- budowa infrastruktury pozwalającej osobom niepełnosprawnym na mobilność i obecność w przestrzeni publicznej,
- przygotowanie osób niepełnosprawnych do artykulacji swych oczekiwań,
- informowanie o uprawnieniach i obywatelskich obowiązkach,
- odpowiednią komunikację z otoczeniem i uczestnictwo w życiu społecznym lokalnego lub zawodowego środowiska.⁹⁴

⁹³ SRK, str.144

⁹⁴ SRK, str. 145-149

Dostrzeżenie w Strategii roli kultury w procesie integracji społeczno-zawodowej oraz potrzeby dostosowania środowiska społecznego do potrzeb osób niepełnosprawnych w kontekście ich udziału w edukacji stanowi ważny potencjał wdrażania art. 30 KPON, jednak brak uwzględnienia różnorodności osób niepełnosprawnych, a zatem uwzględnienia i wyróżnienia różnych grup osób niepełnosprawnych budzi zastrzeżenia, czy działania te będą uwzględniały potrzeby osób niepełnosprawnych np. z naruszoną sprawnością narządu wzroku, czy też słuchu. Dodatkowo, nie jest zgodne z Konwencją stosowanie określeń typu: „budowa infrastruktury pozwalającej osobom niepełnosprawnym...”, ponieważ może to wskazywać na likwidację barier z powodu niepełnosprawności, której przyczyny leżą po stronie sprawności człowieka. Zastosowanie określenia „budowa infrastruktury, która nie utrudni osobom niepełnosprawnym...”, wskazywać będzie, że bariery te wynikają ze sposobu organizacji środowiska społecznego. Kolejną kwestią jest nieuwzględnienie w Strategii pojęć: racjonalnych usprawnień i uniwersalnego projektowania w odniesieniu do dostosowania przestrzeni publicznej i budowy infrastruktury pozwalającej osobom niepełnosprawnym na mobilność i obecność w przestrzeni publicznej oraz w przypadku działań komunikacji z otoczeniem.

Jak wynika z analizy, w omawianym dokumencie bariery związane z wdrażaniem art. 30 KPON związane są przede wszystkim z:

1. NIESTOSOWANIEM POJĘCIA RÓŻNORODNOŚCI OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH I POWIĄZANYCH Z NIM POJĘĆ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI WYNIKAJĄCEJ Z NARUSZONEJ SPRAWNOŚCI FIZYCZNEJ, INTELEKTUALNEJ, PSYCHICZNEJ ORAZ NARZĄDÓW ZMYŚLÓW, NP. WZROKU LUB SŁUCHU

Brak uwzględnienia różnorodności osób niepełnosprawnych powoduje zagrożenie, że działania w zakresie poprawy dostępności architektonicznej, komunikacji i transportu, które są kluczowe z perspektywy integracji społecznej, a w tym udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie nie będą wyczerpywały zobowiązań wynikających z art. 30 KPON.

2. NIESTOSOWANIEM POJĘCIA RACJONALNEGO USPRAWNIENIA

W omawianym dokumencie nie zostało wprowadzone pojęcie racjonalnego usprawnienia, nie nakładającego nieproporcjonalnego lub nadmiernego obciążenia, jeśli jest to potrzebne w konkretnym przypadku, w celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym możliwości korzystania z wszelkich praw i podstawowych wolności oraz ich wykonywania na zasadzie równości z innymi osobami. Uwzględnienie tego pojęcia w dokumentach strategicznych i planistycznych jest kluczowe z uwagi na wywiązanie się przez Państwo ze zobowiązania wynikającego z art. 30 KPON do poszanowania, ochrony i realizacji praw osób

niepełnosprawnych, w tym również do zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępności kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu.

3. NIESTOSOWANIEM POJĘCIA UNIWERSALNEGO PROJEKTOWANIA

W omawianym dokumencie nie zostało wprowadzone pojęcie uniwersalnego projektowania produktów/środowiska/programów/usług w taki sposób, by były one użyteczne dla wszystkich, w możliwie największym stopniu, bez potrzeby adaptacji lub specjalistycznego projektowania. Pojęcie to jest kluczowym czynnikiem inkluzji społecznej, w tym również zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępności do kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu.

4. BRAKIEM PLANÓW DZIAŁAŃ SKIEROWANYCH NA PODNIESIENIE WIEDZY I ŚWIADOMOŚCI SPOŁECZNEJ NA TEMAT RACJONALNYCH USPRAWNIEŃ I UNIWERSALNEGO PROJEKTOWANIA

Planowaniu dostosowania produktów/środowiska/programów/usług, m.in. w obszarze kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu do potrzeb osób niepełnosprawnych powinny towarzyszyć działania podnoszące świadomość społeczną, że są one prowadzone nie tylko z uwagi na tą grupę społeczną, lecz wiele innych grup, np. osoby starsze, dzieci, kobiety w ciąży oraz matki z małymi dziećmi, a zatem są użyteczne dla wszystkich, w możliwie największym stopniu.

5. NIEUWZGLĘDNIENIE W ŹRÓDŁACH NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI PRZYCZYŃ LEŻĄCYCH PO STRONIE ORGANIZACJI ŻYCIA SPOŁECZNEGO (ŚRODOWISKA) I TYM SAMYM NAWIĄZYWANIE DO MEDYCZNEGO/CHARYTATYWNEGO MODELU NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI

Stosowane w dokumencie określenia wskazywać mogą na postrzeganie niepełnosprawności w sposób charakterystyczny dla modelu medycznego, który przyjmuje, że trudności osób niepełnosprawnych w aktywności społecznej i zawodowej wynikają z ich niepełnosprawności (fizycznej, psychicznej, umysłowej, sensorycznej), a nie z barier wynikających z organizacji środowiska społecznego.

6. BRAK SYSTEMU MONITOROWANIA ZAKŁADANYCH CELÓW I REZULTATÓW PLANOWANYCH DZIAŁAŃ ZWIĄZANYCH Z REALIZACJĄ POSTANOWIEŃ ART. 30 KPON

Brak systemu wskaźników pozwalających na obserwację, analizę i ocenę zaplanowanych działań na rzecz poszanowania, ochrony i realizacji praw osób niepełnosprawnych, uniemożliwia określenie czy i jakie nastąpiły zmiany, w tym m.in. w zakresie prawa osób niepełnosprawnych do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie. Dodatkowo, z uwagi na konieczność przedstawiania sprawozdań ze stanu wdrażania Konwencji Komitetowi KPON, nie jest możliwe obiektywne przedstawienie jak Państwo

wywiązuje się ze zobowiązania wynikającego z jej ratyfikacji, w tym również w zakresie postanowień zawartych w art. 30 KPON.

2) STRATEGIA ROZWOJU KAPITAŁU SPOŁECZNEGO 2020 (SRKS)

W *Strategii*, zagadnienia dotyczące włączenia osób niepełnosprawnych ujęte zostały w stosunkowo szerokim zakresie. Przyjęto, że w Polsce: *są określone grupy społeczne, wśród których wykluczenie społeczne jest częstszym zjawiskiem i najczęściej trwającym od kilku czy kilkunastu lat. Są to długotrwale bezrobotni, niepełnosprawni, mieszkańcy wsi, dzieci i kobiety. Niemożność uczestniczenia w życiu społecznym wiąże się z niemożnością uczestniczenia w edukacji, kulturze i w procesach społecznej komunikacji.*⁹⁵ Cele, priorytety i kierunki działań uwzględniają trudną sytuację osób niepełnosprawnych i konieczność ich integracji w sferze komunikacji, życia publicznego oraz wymiany wiedzy.

W obszarze drugim podniesiony został problem osób niepełnosprawnych w kontekście wykluczenia społecznego. Osoby niepełnosprawne zostały wyróżnione, jako jedna z grup społecznych, „wśród których wykluczenie społeczne jest częstszym zjawiskiem i najczęściej trwającym od kilku czy kilkunastu lat, a niemożność uczestniczenia w życiu społecznym wiąże się z niemożnością uczestniczenia w edukacji, kulturze i w procesach społecznej komunikacji”⁹⁶

Stosowanie w *Strategii* określenia „*Niemożność uczestniczenia w życiu społecznym wiąże się z niemożnością uczestniczenia w edukacji, kulturze i w procesach społecznej komunikacji*”, wskazywać może, że barierą pewne cechy danej osoby, aby mogła uczestniczyć w życiu społecznym. Tymczasem, **zgodnie z koncepcją Konwencji, podkreślić należy, że niemożność uczestniczenia osób niepełnosprawnych w życiu społecznym wynika z barier środowiskowych/społecznych, które utrudniają uczestniczenie w edukacji, kulturze i w procesach społecznej komunikacji.**

SRKS uwzględnia w realizacji wszystkich celów, priorytetów i kierunków działań zasady horyzontalne:

- „wzmacnianie spójności społecznej, więzi społecznych i solidarności społecznej,
- upowszechnianie otwartości, tolerancji i szacunku dla innych ludzi jako zasad współżycia społecznego,
- zwalczanie wszelkiej dyskryminacji ze względu na płeć, wiek, rasę, kolor skóry, pochodzenie etniczne lub społeczne, cechy genetyczne, język, religię lub przekonania,

⁹⁵ Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa, 26 marca 2013 r., s.18

⁹⁶ SKRS str. 18

poglądy polityczne lub inne poglądy, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie, niepełnosprawność lub orientację seksualną,

- wyrównywanie szans grup i środowisk wykluczonych społecznie lub zagrożonych społeczną, marginalizacją,
- partnerstwo i współdziałanie podmiotów sektora publicznego z obywatelami oraz ich reprezentantami, w szczególności organizacjami obywatelskimi,
- wzmacnianie wspólnot lokalnych przez wspieranie rozwoju ich podmiotowości, wzajemnej pomocy wspólnot lokalnych oraz wymiany usług lokalnych,
- innowacyjność, efektywne wykorzystanie nowych technologii w rozwoju społecznym”.

Z perspektywy wdrażania KPON podkreślono kluczową rolę zasady horyzontalnej, dotyczącej zwalczania wszelkiej dyskryminacji. Zakłada ona, że „wszelkie działania projektowe podejmowane na poziomie implementacji SRKS będą brały pod uwagę – przy ich planowaniu i realizacji – konieczność zapewnienia równego dostępu do usług, towarów i środowiska zabudowanego dla osób niepełnosprawnych.”⁹⁷ **Wyrażenie tej zasady jest jednak bardzo ogólne i brakuje w nim podstawowych pojęć (a tym samym zadań) powiązanych z przeciwdziałaniem dyskryminacji, takich jak:**

- a) różnorodność osób niepełnosprawnych, wynikająca z naruszonej sprawności fizycznej, intelektualnej, psychicznej oraz narządów zmysłów, np. wzroku lub słuchu,**
- b) racjonalne usprawnienia i uniwersalne projektowanie,**
- c) podniesienie wiedzy i świadomości społecznej na temat racjonalnych usprawnień i uniwersalnego projektowania,**
- d) podnoszenie wiedzy oraz świadomości społecznej i osób niepełnosprawnych w zakresie przysługujących osobom niepełnosprawnym praw wynikających m.in. z art. 30 KPON.**

W Priorytecie SKRS 3.1. Zwiększanie dostępności informacji i poprawa jakości komunikacji w sferze publicznej, w działaniu 3.1.2. Ochrona własności intelektualnej i stworzenie warunków umożliwiających eksploatację treści w ramach dozwolonego użytku przewidzianego przepisami prawa⁹⁸ jako istotne zostało dostrzeżone ryzyko wykluczenia cyfrowego, które powinno zostać zredukowane. Należy zatem stworzyć takie warunki prawne, organizacyjne i technologiczne, aby osoby niepełnosprawne otrzymały

⁹⁷ SRKS, rozdz. V Wizja i zasady rozwoju kapitału społecznego, str.38

⁹⁸ SKRS, str.56

jak najpełniejszy dostęp do zasobów kultury. Osoby niewidome, słabowidzące i z innego rodzaju niepełnosprawnościami narządu wzroku powinny mieć możliwość zapoznawania się z drukiem, ponieważ nowoczesne technologie stwarzają nowe możliwości udostępniania twórczości.

Ponadto Priorytet SKRS 3.2. Wspieranie mediów w kształtowaniu więzi społecznych, kulturowych i demokracji w działaniu 3.2.1. Zapewnienie powszechnego dostępu do usług medialnych zakłada:

- zapewnienie ogółowi obywateli dostępu do usług medialnych, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb osób niepełnosprawnych,
- zapewnienie, w szczególności niewidomym i słabowidzącym, dostępu do zasobów dziedzictwa kulturowego: wspieranie produkcji dźwiękowych wersji utworów literackich (tzw. audiobooków), utworów audiowizualnych, w tym w ramach programów digitalizacji, uwzględniających tzw. audiodeskrypcję (dodanie dodatkowych opisów werbalnych w przerwach między dialogami),
- wprowadzenie przez instytucje kultury systemu audiodeskrypcji na swoich stronach internetowych,
- wyposażenie bibliotek publicznych w oprogramowanie i sprzęt umożliwiający czytanie osobom słabowidzącym (lupy cyfrowe, powiększalniki tekstu),
- zwiększenie dostępności usług medialnych dla osób niesłyszących i słabosłyszących,
- zwiększenie obecności technologii wspomagających odbiór usług medialnych przez takie osoby, np. napisów oraz tłumaczeń na język migowy.⁹⁹

Wyżej wskazane działania realizacji strategii SRKS w wysokim stopniu korelują z KPON w szczególności w zakresie art. 9 (Dostępność), art. 19 (Prowadzenie życia samodzielnie i przy włączeniu w społeczeństwo), art. 21 (Wolność wypowiedzania się i wyrażania opinii oraz dostęp do informacji) oraz art. 30 (Udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie).

W SKRS wskazano organizacje pozarządowe, podmioty ekonomii społecznej oraz inne podmioty działające non-profit jako jedne z głównych podmiotów wspierających osiągnięcie celów, ponieważ:

- wpływają w istotny sposób na rozwój kapitału społecznego przez swoje własne działania w zakresie budowy społeczeństwa obywatelskiego oraz aktywizowania lokalnych środowisk,

⁹⁹ SRKS, str. 58

- biorą udział w procesach realizacji polityki rozwoju kapitału społecznego, przede wszystkim przez udział w konsultacjach dokumentów strategicznych i operacyjno-wdrożeniowych tworzonych na poziomie krajowym i regionalnym,
- kontrolują działania administracji przez dokonywanie oceny przebiegu procesów rozwojowych w ramach własnej działalności, wdrażanie działań/projektów wpisujących się w cele SRKS.

Z uwagi na swój charakter SRKS w sposób szeroki odnosi się do problematyki osób niepełnosprawnych. Zawarte w nim cele stanowią znaczący potencjał wdrażania Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, w tym również art.30 KPON.

Wysoko ocenioną użyteczność tego dokumentu obniża m.in. brak systemu monitorowania zakładanych celów. W Strategii nie zostały określone wskaźniki dla zaplanowanych działań, wskazana ich wartość bazowa, oczekiwany trend zmiany wraz z oczekiwaną wartością na koniec pomiaru, które powinny być wyznaczone dla każdego obszaru realizacji Strategii.

Jak wynika z analizy, w omawianym dokumencie bariery związane z wdrażaniem art. 30 KPON związane są przede wszystkim z:

1. NIESTOSOWANIEM POJĘCIA RÓŻNORODNOŚCI OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH I POWIĄZANYCH Z NIM POJĘĆ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI WYNIKAJĄCEJ Z NARUSZONEJ SPRAWNOŚCI FIZYCZNEJ, INTELEKTUALNEJ, PSYCHICZNEJ ORAZ NARZĄDÓW ZMYŚLÓW, NP. WZROKU LUB SŁUCHU

Brak uwzględnienia różnorodności osób niepełnosprawnych powoduje zagrożenie, że działania w zakresie poprawy dostępności architektonicznej, komunikacji i transportu, które są kluczowe z perspektywy integracji społecznej, a w tym udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie nie będą wyczerpywały zobowiązań wynikających z art. 30 KPON.

2. NIESTOSOWANIEM POJĘCIA RACJONALNEGO USPRAWNIENIA

W omawianym dokumencie nie zostało wprowadzone pojęcie racjonalnego usprawnienia, nie nakładającego nieproporcjonalnego lub nadmiernego obciążenia, jeśli jest to potrzebne w konkretnym przypadku, w celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym możliwości korzystania z wszelkich praw i podstawowych wolności oraz ich wykonywania na zasadzie równości z innymi osobami. Uwzględnienie tego pojęcia w dokumentach strategicznych i planistycznych jest kluczowe z uwagi na wywiązanie się przez Państwo ze zobowiązania wynikającego z art. 30 KPON do poszanowania, ochrony i realizacji praw osób niepełnosprawnych, w tym również do zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępności kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu.

3. NIESTOSOWANIEM POJĘCIA UNIWERSALNEGO PROJEKTOWANIA

W omawianym dokumencie nie zostało wprowadzone pojęcie uniwersalnego projektowania produktów/środowiska/programów/usług w taki sposób, by były one użyteczne dla wszystkich, w możliwie największym stopniu, bez potrzeby adaptacji lub specjalistycznego projektowania. Pojęcie to jest kluczowym czynnikiem inkluzji społecznej, w tym również zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępności do kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu.

4. BRAKIEM PLANÓW DZIAŁAŃ SKIEROWANYCH NA PODNIESIENIE WIEDZY I ŚWIADOMOŚCI SPOŁECZNEJ NA TEMAT RACJONALNYCH USPRAWNIEŃ I UNIWERSALNEGO PROJEKTOWANIA

Planowaniu dostosowania produktów/środowiska/programów/usług, m.in. w obszarze kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu do potrzeb osób niepełnosprawnych powinny towarzyszyć działania podnoszące świadomość społeczną, że są one prowadzone nie tylko z uwagi na tą grupę społeczną, lecz wiele innych grup, np. osoby starsze, dzieci, kobiety w ciąży oraz matki z małymi dziećmi, a zatem są użyteczne dla wszystkich, w możliwie największym stopniu.

5. NIEUWZGLĘDNIENIE W ŹRÓDŁACH NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI PRZYCZYŃ LEŻĄCYCH PO STRONIE ORGANIZACJI ŻYCIA SPOŁECZNEGO (ŚRODOWISKA) I TYM SAMYM NAWIĄZYWANIE DO MEDYCZNEGO/CHARYTATYWNEGO MODELU NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI

Stosowane w dokumencie określenia wskazywać mogą na postrzeganie niepełnosprawności w sposób charakterystyczny dla modelu medycznego, który przyjmuje, że trudności osób niepełnosprawnych w aktywności społecznej i zawodowej wynikają z ich niepełnosprawności (fizycznej, psychicznej, umysłowej, sensorycznej), a nie z barier wynikających z organizacji środowiska społecznego.

6. BRAK SYSTEMU MONITOROWANIA ZAKŁADANYCH CELÓW I REZULTATÓW PLANOWANYCH DZIAŁAŃ ZWIĄZANYCH Z REALIZACJĄ POSTANOWIEŃ ART. 30 KPON

Brak systemu wskaźników pozwalających na obserwację, analizę i ocenę zaplanowanych działań na rzecz poszanowania, ochrony i realizacji praw osób niepełnosprawnych, uniemożliwia określenie czy i jakie nastąpiły zmiany, w tym m.in. w zakresie prawa osób niepełnosprawnych do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie. Dodatkowo, z uwagi na konieczność przedstawiania sprawozdań ze stanu wdrażania Konwencji Komitetowi KPON, nie jest możliwe obiektywne przedstawienie jak Państwo wywiązuje się ze zobowiązania wynikającego z jej ratyfikacji, w tym również w zakresie postanowień zawartych w art. 30 KPON.

3) STRATEGIA ROZWOJU TRANSPORTU DO 2020 ROKU (Z PERSPEKTYWĄ DO 2030 ROKU)¹⁰⁰ (SRT)

W Strategii podkreślono, że „dobrze rozwinięta infrastruktura transportowa wzmacnia spójność społeczną, ekonomiczną i przestrzenną kraju oraz przyczynia się do wzmocnienia konkurencyjności polskiej gospodarki”.¹⁰¹ Jej głównym celem jest zwiększenie dostępności transportowej oraz poprawa bezpieczeństwa uczestników ruchu i efektywności sektora transportowego. Aby to osiągnąć należy stworzyć spójny, zrównoważonego i przyjazny użytkownikowi system transportowy w wymiarze krajowym, europejskim i globalnym.¹⁰²

Wizją SRT jest, aby przyszły polski transport był systemem spełniającym wymogi zrównoważonego rozwoju,¹⁰³ Mimo to w SRT, kluczowej z perspektywy wdrażania KPON w obszarze art.9 (Dostępność), art. 20 (Mobilność) oraz art. 30 (Udział w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie), **brakuje w niej faktycznego odniesienia do problematyki osób niepełnosprawnych, w tym wskaźników dotyczących realizacji działań.**

Jak wynika z analizy, w omawianym dokumencie bariery związane z wdrażaniem art. 30 KPON związane są przede wszystkim z:

1. NIEUWZGLĘDNIENIEM W PLANACH ROZWOJU/ZMIAN ZAGADNIENIŃ ZWIĄZANYCH Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ I KONIECZNOŚCIĄ UWZGLĘDNIENIA DZIAŁAŃ ZWIĄZANYCH Z:

- zróżnicowanymi potrzebami osób o różnych rodzajach niepełnosprawności (fizyczna, intelektualna, psychiczna, sensoryczna),
- racjonalnym usprawnieniem,
- uniwersalnym projektowaniem,
- podnoszeniem świadomości na temat wprowadzanych racjonalnych uprawnień i uniwersalnego projektowania.

6. BRAK SYSTEMU MONITOROWANIA ZAKŁADANYCH CELÓW I REZULTATÓW PLANOWANYCH DZIAŁAŃ ZWIĄZANYCH Z REALIZACJĄ POSTANOWIEŃ ART. 30 KPON

Brak systemu wskaźników pozwalających na obserwację, analizę i ocenę zaplanowanych działań na rzecz poszanowania, ochrony i realizacji praw osób niepełnosprawnych, uniemożliwia określenie czy i jakie nastąpiły zmiany, w tym m.in. w zakresie prawa osób niepełnosprawnych do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku

¹⁰⁰ Uchwała nr 6 Rady Ministrów z dnia 22 stycznia 2013 w sprawie Strategii Rozwoju Transportu do 2020 r. (z perspektywą do 2030 r.) (M.P. z 2013 poz. 75)

¹⁰¹ SRT, Wprowadzenie str. 5

¹⁰² SRT, Streszczenie SRT str.7

¹⁰³ SRT, Wizja i cele SRT, str.39

i sporcie. Dodatkowo, z uwagi na konieczność przedstawiania sprawozdań ze stanu wdrażania Konwencji Komitetowi KPON, nie jest możliwe obiektywne przedstawienie jak Państwo wywiązuje się ze zobowiązania wynikającego z jej ratyfikacji, w tym również w zakresie postanowień zawartych w art. 30 KPON.

4) KRAJOWA STRATEGIA ROZWOJU REGIONALNEGO – REGIONY, MIASTA, OBSZARY WIEJSKIE; STRATEGIA ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH, ROLNICTWA I RYBACTWA NA LATA 2012–2020¹⁰⁴ (KSRR)

Wyznaczony w KSRR cel główny uznaje „poprawę jakości życia na obszarach wiejskich oraz efektywne wykorzystanie ich zasobów i potencjałów, w tym rolnictwa i rybactwa, dla zrównoważonego rozwoju kraju.”¹⁰⁵ Wśród 5 wyznaczonych celów szczegółowych tylko w jednym z nich odnaleźć można bezpośrednie odniesienie do osób niepełnosprawnych: „Wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.” Podjęte mają zostać działania, które zapobiegać i ograniczać będą wykluczenie społeczne oraz aktywizować będą mieszkańców. Jako kierunki interwencji wskazano:

- rozwój i promocja ekonomii społecznej,
- wzmacnianie i rozwój kapitału społecznego,
- promocję i rozwój usług opiekuńczych nad osobami starszymi i niepełnosprawnymi.

Wprowadzanie wspomnianych wyżej kierunków interwencji koresponduje z zasadami ogólnymi przewidzianymi w *KPON*, w szczególności z zasadą równych szans, dostępności i niedyskryminacji. Nie zostały jednak zaplanowane działania, które powinny sprzyjać realizacji zobowiązania do ochrony praw osób niepełnosprawnych, wynikającego np. z art. 30 *KPON*.

Jak wynika z analizy, w omawianym dokumencie bariery związane z wdrażaniem art. 30 *KPON* związane są przede wszystkim z:

1. BRAKIEM PLANÓW DZIAŁAŃ DEDYKOWANYCH POSZANOWANIU, OCHRONIE I REALIZACJI PRAW OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH DO UDZIAŁU W KULTURZE, REKREACJI, WYPOCZYNKU I SPORCIE

Żaden z kierunków interwencji wskazanych w KSRR odnoszący się do osób niepełnosprawnych nie odnosi się bezpośrednio do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie, przez co nie zostały dedykowane właściwe instrumenty wsparcia do osób

¹⁰⁴ Uchwała nr 163 Rady Ministrów z dnia 25 kwietnia 2012 w sprawie przyjęcia „Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa” na lata 2012–2020 (Dz. U. z 2012 poz. 839)

¹⁰⁵ KSRR, „Główne założenia strategii, 2.1. Cel ogólny i wizja obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa str. 17

niepełnosprawnych, jak i całej ludności obszarów wiejskich, mających utrudniony dostęp do tych form aktywności społecznej.

6. BRAK SYSTEMU MONITOROWANIA ZAKŁADANYCH CELÓW I REZULTATÓW PLANOWANYCH DZIAŁAŃ ZWIĄZANYCH Z REALIZACJĄ POSTANOWIEŃ ART. 30 KPON

Brak systemu wskaźników pozwalających na obserwację, analizę i ocenę zaplanowanych działań na rzecz poszanowania, ochrony i realizacji praw osób niepełnosprawnych, uniemożliwia określenie czy i jakie nastąpiły zmiany, w tym m.in. w zakresie prawa osób niepełnosprawnych do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie. Dodatkowo, z uwagi na konieczność przedstawiania sprawozdań ze stanu wdrażania Konwencji Komitetowi KPON, nie jest możliwe obiektywne przedstawienie jak Państwo wywiązuje się ze zobowiązania wynikającego z jej ratyfikacji, w tym również w zakresie postanowień zawartych w art. 30 KPON.

5) STRATEGIA NA RZECZ ODPOWIEDZIALNEGO ROZWOJU¹⁰⁶

W Strategii, w wersji przekazanej do konsultacji, w żadnym miejscu nie powołano się bezpośrednio na wdrażanie *Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych*, pomimo to jest to bardzo ważny dokument sprzyjający procesowi jej wdrażania. Strategia jest aktualizacją średniookresowej strategii rozwoju kraju (tj. „Strategii Rozwoju Kraju 2020”, przyjętej uchwałą Rady Ministrów 25 września 2012 r.), zgodnie z wymogami ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. W Strategii zawarte są rekomendacje dla polityk publicznych. Stanowi ona podstawę dla aktualizacji obowiązujących dokumentów strategicznych (w tym strategii, polityk, programów) oraz weryfikacji pozostałych instrumentów wdrożeniowych.

Z perspektywy wdrażania art. 30 KPON, szczególne znaczenie ma wyznaczony w Strategii *Obszar - Kapitał ludzki i społeczny*. Zgodnie z przygotowaną do tego obszaru diagnozą, wysokie tempo rozwoju technologii powoduje, że proces uczenia się nie jest już związany wyłącznie z jednym etapem życia człowieka. Podnoszenie kompetencji konieczne jest również w wieku dorosłym i senioralnym. Polska jest krajem, w którym od lat odnotowuje się niski udział osób w kształceniu ustawicznym. W 2014 r. udział osób w wieku 25-64 lata, które uczestniczyły w jakiejś formie kształcenia wyniósł jedynie 4%, natomiast średnia dla krajów Unii Europejskiej wynosiła 10,7%. Odsetek osób w wieku 25-64 lata,

¹⁰⁶ https://www.mr.gov.pl/media/24032/ProjektSOR_2016_D.pdf

biorących udział w edukacji (formalnej i nieformalnej) jest w Polsce o połowę niższy (21%) niż średnia dla krajów OECD (41%).

Najważniejsze zagadnienia dotyczące udziału osób niepełnosprawnych w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie ujęte zostały w obszarze: Kapitał ludzki i społeczny. Zgodnie z diagnozą, Kapitał społeczny może być umacniany także poprzez sport, który posiada potencjał do kształtowania postaw prospołecznych, stwarza możliwość osobistego zaangażowania w działania na rzecz społeczności lokalnej, także w formie wolontariatu sportowego oraz może stanowić instrument wykorzystywany w procesie resocjalizacji, czy oddziaływania na grupy zagrożone wykluczeniem, takie jak młodzież z mniej uprzywilejowanych środowisk, osoby niepełnosprawne.

Obszarem Strategii, który powiązany jest z poszanowaniem, ochroną i realizacją praw osób niepełnosprawnych zawartych w art. 30 KPON jest podobszar 2: *Zwiększenie udziału ekologicznego transportu w miastach oraz ich obszarach funkcjonalnych*. Zaplanowano działania, które będą nakierowane na stworzenie atrakcyjnego transportu miejskiego, który zachęci mieszkańców do zmiany środka transportu. Zgodnie z przyjętym założeniem, sprzyjać temu będzie rozwój Inteligentnych Systemów Transportowych w tym systemów zarządzania ruchem oraz systemów informacji pasażerskiej i umożliwiających planowanie podróży za pomocą różnych rodzajów transportu. Ponadto, oczekiwane jest, że transport w coraz większym stopniu ma uwzględniać demograficzne zmiany w miastach, a rozbudowa systemów transportu publicznego powinna, w coraz większym stopniu być impulsem do właściwego wykorzystania przestrzeni i planowania miast.

Trudno jednoznacznie rozstrzygnąć, czy zaplanowana interwencja w zakresie rozwoju transportu ekologicznego wpłynie na poprawę mobilności osób niepełnosprawnych, szczególnie w kontekście udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie. Nie wyartykułowano bowiem planów dotyczących zwiększenia dostępności dla tej grupy społecznej. W poddziałaniu **zwrócono szczególną uwagę na konieczność uwzględnienia potrzeb związanych ze zmianami demograficznymi, a więc starzejącego się społeczeństwa oraz osób niepełnosprawnych, jednak nie wyartykułowano różnorodności osób niepełnosprawnych, a tym samym różnorodnych potrzeb wynikających z rodzaju niepełnosprawności.**

W podobszarze 3. *Rozwój kapitału społecznego*, przyjęto założenie, że niski poziom kapitału społecznego jest jednym z elementów spowalania rozwoju gospodarczo-społeczny, a lepsze wykorzystanie lokalnych zasobów przyczyni się do wzmacniania konkurencyjności miejscowej gospodarki, a także – docelowo – do zwiększenia dostępności

usług użyteczności publicznej, zaspokajających ważne potrzeby, których mieszkańcy społeczności lokalnych nie są w stanie zaspokoić samodzielnie. Założono również, że prowadzone działania mogą polegać z jednej strony na wspieraniu podejmowania aktywności społecznej w obszarze sportu (wolontariat sportowy, lokalne inicjatywy sportowe), z drugiej zaś – na działaniach włączenia społecznego poprzez sport grup defaworyzowanych lub charakteryzujących się mniejszym udziałem w sporcie i rekreacji (osoby niepełnosprawne, ubogie).

Przyjęte w tej części Strategii założenie w dużym stopniu koresponduje z art. 30 KPON, ponieważ zwraca uwagę na potrzebę włączenia osób niepełnosprawnych w wydarzenia sportowe. **Nie uwzględnia jednak w sposób właściwy motywacji samorealizacji, osiągania sukcesów lub spędzania czasu wolnego, do jakich mają prawo osoby niepełnosprawne na równi z osobami bez niepełnosprawności włączając się w wydarzenia sportowe.** W Strategii zagadnienia włączenia osób niepełnosprawnych mają charakter rehabilitacji społecznej, co w praktyce może zniechęcać te osoby do angażowania się w organizowane wydarzenia. Dodatkowo, w podobszarze 3 **nie podjęto zagadnień związanych z uwzględnieniem różnorodnych potrzeb osób niepełnosprawnych, wynikających z rodzaju niepełnosprawności (fizyczna, intelektualna, psychiczna i sensoryczna), a mianowicie dotyczących racjonalnych usprawnień, uniwersalnego projektowania oraz na podniesienia wiedzy i świadomości społecznej na temat racjonalnych usprawnień i uniwersalnego projektowania.**

Również podobszar 4: Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej stanowi potencjał wdrażania postanowień zawartych w art. 30 KPON. Przyjęto w nim rozszerzenie zakresu dostępności kultury rozumianej w sposób szeroki, zarówno jako dostępność do instytucji kultury, jak i dostępność do dzieł kultury, co będzie miało bezpośredni wpływ zarówno na jakość kapitału ludzkiego, jak i będzie ważnym elementem włączenia społecznego i rozwoju poszczególnych regionów (likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury)

W 4 podobszarze Strategii nie wyartykułowano jednak wprost celów skierowanych do osób niepełnosprawnych. Z perspektywy realizacji zobowiązania wynikającego z art. 30 KPON kierunki te powinny uwzględniać fundamentalne dla osób niepełnosprawnych działania, które niwelować będą bariery utrudniające im udział w kulturze

Jak wynika z analizy, w omawianym dokumencie bariery związane z wdrażaniem art. 30 KPON związane są przede wszystkim z:

1. NIESTOSOWANIEM POJĘCIA RÓŻNORODNOŚCI OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH I POWIĄZANYCH Z NIM POJĘĆ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI WYNIKAJĄCEJ Z NARUSZONEJ SPRAWNOŚCI FIZYCZNEJ, INTELEKTUALNEJ, PSYCHICZNEJ ORAZ NARZĄDÓW ZMYŚLÓW, NP. WZROKU LUB SŁUCHU

Brak uwzględnienia różnorodności osób niepełnosprawnych powoduje zagrożenie, że działania w zakresie poprawy dostępności architektonicznej, komunikacji i transportu, które są kluczowe z perspektywy integracji społecznej, a w tym udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie nie będą wyczerpywały zobowiązań wynikających z art. 30 KPON.

2. NIESTOSOWANIEM POJĘCIA RACJONALNEGO USPRAWNIENIA

W omawianym dokumencie nie zostało wprowadzone pojęcie racjonalnego usprawnienia, nie nakładającego nieproporcjonalnego lub nadmiernego obciążenia, jeśli jest to potrzebne w konkretnym przypadku, w celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym możliwości korzystania z wszelkich praw i podstawowych wolności oraz ich wykonywania na zasadzie równości z innymi osobami. Uwzględnienie tego pojęcia w dokumentach strategicznych i planistycznych jest kluczowe z uwagi na wywiązanie się przez Państwo ze zobowiązania wynikającego z art. 30 KPON do poszanowania, ochrony i realizacji praw osób niepełnosprawnych, w tym również do zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępności kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu.

3. NIESTOSOWANIEM POJĘCIA UNIWERSALNEGO PROJEKTOWANIA

W omawianym dokumencie nie zostało wprowadzone pojęcie uniwersalnego projektowania produktów/środowiska/programów/usług w taki sposób, by były one użyteczne dla wszystkich, w możliwie największym stopniu, bez potrzeby adaptacji lub specjalistycznego projektowania. Pojęcie to jest kluczowym czynnikiem inkluzji społecznej, w tym również zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępności do kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu.

4. BRAKIEM PLANÓW DZIAŁAŃ SKIEROWANYCH NA PODNIESIENIE WIEDZY I ŚWIADOMOŚCI SPOŁECZNEJ NA TEMAT RACJONALNYCH USPRAWNIEŃ I UNIWERSALNEGO PROJEKTOWANIA

Planowaniu dostosowania produktów/środowiska/programów/usług, m.in. w obszarze kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu do potrzeb osób niepełnosprawnych powinny towarzyszyć działania podnoszące świadomość społeczną, że są one prowadzone nie tylko z uwagi na tą grupę społeczną, lecz wiele innych grup, np. osoby starsze, dzieci, kobiety w ciąży oraz matki z małymi dziećmi, a zatem są użyteczne dla wszystkich, w możliwie największym stopniu.

5. POSTRZEGANIE SPORTU NIETYCZYNOWEGO OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH PRZEDE WSZYSTKIM JAKO FORMY REHABILITACJI ZDROWOTNEJ I SPOŁECZNEJ

Niezgodne z KPON jest stanowisko, że sport nieetyczynowy osób niepełnosprawnych jest przede wszystkim pewną formą rehabilitacji zdrowotnej i społecznej, a nie sposobem spędzania wolnego czasu, samorealizacji lub spełniania ambicji do osiągnięcia sukcesów. Takie podejście powodować może, że sport osób niepełnosprawnych nie będzie traktowany na równi ze sportem osób bez niepełnosprawności. Ponadto, jest to niezgodne z koncepcją Konwencji, która nakłada obowiązek zapewnienia przez Państwo równości bez względu na niepełnosprawność w zakresie szeroko pojętej dostępności, lecz również zobowiązanie do promowania wiedzy o zdolnościach i wkładzie osób niepełnosprawnych oraz popierania uznawania umiejętności, zasług i zdolności osób niepełnosprawnych.

6. BRAK SYSTEMU MONITOROWANIA ZAKŁADANYCH CELÓW I REZULTATÓW PLANOWANYCH DZIAŁAŃ ZWIĄZANYCH Z REALIZACJĄ POSTANOWIEŃ ART. 30 KPON

Brak systemu wskaźników pozwalających na obserwację, analizę i ocenę zaplanowanych działań na rzecz poszanowania, ochrony i realizacji praw osób niepełnosprawnych, uniemożliwia określenie czy i jakie nastąpiły zmiany, w tym m.in. w zakresie prawa osób niepełnosprawnych do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie. Dodatkowo, z uwagi na konieczność przedstawiania sprawozdań ze stanu wdrażania Konwencji Komitetowi KPON, nie jest możliwe obiektywne przedstawienie jak Państwo wywiązuje się ze zobowiązania wynikającego z jej ratyfikacji, w tym również w zakresie postanowień zawartych w art. 30 KPON.

6) KRAJOWY PROGRAM DZIAŁAŃ NA RZECZ RÓWNEGO TRAKTOWANIA NA LATA 2013 - 2016¹⁰⁷

Działania przewidziane w programie odnoszą się do VI obszarów:

- polityka antydyskryminacyjna;
- równe traktowanie na rynku pracy i w systemie zabezpieczenia społecznego;
- przeciwdziałanie przemocy, w tym przemocy w rodzinie i zwiększenie ochrony osób jej doświadczających;
- równe traktowanie w systemie edukacji;
- równe traktowanie w systemie ochrony zdrowia;

¹⁰⁷http://www.spoleczenstwoobywatelskie.gov.pl/sites/default/files/krajowy_program_dzialan_na_rzecz_rownego_o_traktowania_przyjety_na_rm_10.12.13.pdf

- równe traktowanie w dostępie do dóbr i usług.

W każdym z obszarów zaplanowano cele główne, szczegółowe oraz działania zmierzające do ich realizacji. W programie przewidziano m.in.:

- podniesienie standardów prowadzenia polityki antydyskryminacyjnej,
- przeciwdziałanie przemocy fizycznej i psychicznej oraz mowie nienawiści wobec osób z grup narażonych na dyskryminację,
- eliminowanie przejawów nierówności i dyskryminacji występujących w procesie edukacji,
- równe traktowanie kobiet i mężczyzn, osób starszych i niepełnosprawnych w sporcie,
- przeciwdziałanie dyskryminacji ze względu na płeć, wiek, pochodzenie narodowe i etniczne, niepełnosprawność oraz orientację seksualną w mediach.

Wszystkie wskazane powyżej działania posiadają duży potencjał do wywiązania się ze zobowiązania do poszanowania, ochrony i realizacji praw osób niepełnosprawnych, szczególnie w zakresie ich udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie, zawartego w art. 30 KPON. Niezbędne jest jednak wyartykułowanie w nich, kwestii kluczowych z perspektywy niwelowania barier na jakie napotykają osoby niepełnosprawne realizując te prawa, a mianowicie:

- a) różnorodności osób niepełnosprawnych, uwzględniającej różne potrzeby z uwagi na niepełnosprawność wynikającą z naruszonej sprawności fizycznej, intelektualnej, psychicznej oraz narządów zmysłów, np. wzroku lub słuchu,
- b) dostępności architektury budynków i innych obiektów budowlanych,
- c) dostępności transportu,
- d) dostępności form komunikacji (z uwzględnieniem osiągnięć współczesnych, nowoczesnych technik i technologii informatycznych),
- e) dostępności do informacji (werbalnych i niewerbalnych),
- f) racjonalnych usprawnień,
- g) uniwersalnego projektowania,
- h) podniesienia wiedzy i świadomości społecznej na temat racjonalnych usprawnień i uniwersalnego projektowania,
- i) podnoszenia wiedzy oraz świadomości społecznej i osób niepełnosprawnych w zakresie przysługujących praw wynikających z art. 30 KPON.

Z uwagi na nieuwzględnienie tych kwestii w Programie, nie zostały zaplanowane wskaźniki monitorowania zakładanych celów. **Należy zatem opracować system monitoringu uwzględniający pomiar w obszarach równe traktowanie w dostępie do dóbr i usług,**

równe traktowanie w systemie edukacji oraz polityka antydyskryminacyjna z uwzględnieniem różnorodności osób niepełnosprawnych (wg. rodzajów niepełnosprawności).

Jak wynika z analizy, w omawianym dokumencie bariery związane z wdrażaniem art. 30 KPON związane są przede wszystkim z:

1. NIESTOSOWANIEM POJĘCIA RÓŻNORODNOŚCI OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH I POWIĄZANYCH Z NIM POJĘĆ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI WYNIKAJĄCEJ Z NARUSZONEJ SPRAWNOŚCI FIZYCZNEJ, INTELEKTUALNEJ, PSYCHICZNEJ ORAZ NARZĄDÓW ZMYŚLÓW, NP. WZROKU LUB SŁUCHU

Brak uwzględnienia różnorodności osób niepełnosprawnych powoduje zagrożenie, że działania w zakresie poprawy dostępności architektonicznej, komunikacji i transportu, które są kluczowe z perspektywy integracji społecznej, a w tym udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie nie będą wyczerpywały zobowiązań wynikających z art. 30 KPON.

2. NIESTOSOWANIEM POJĘCIA RACJONALNEGO USPRAWNIENIA

W omawianym dokumencie nie zostało wprowadzone pojęcie racjonalnego usprawnienia, nie nakładającego nieproporcjonalnego lub nadmiernego obciążenia, jeśli jest to potrzebne w konkretnym przypadku, w celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym możliwości korzystania z wszelkich praw i podstawowych wolności oraz ich wykonywania na zasadzie równości z innymi osobami. Uwzględnienie tego pojęcia w dokumentach strategicznych i planistycznych jest kluczowe z uwagi na wywiązanie się przez Państwo ze zobowiązania wynikającego z art. 30 KPON do poszanowania, ochrony i realizacji praw osób niepełnosprawnych, w tym również do zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępności kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu.

3. NIESTOSOWANIEM POJĘCIA UNIWERSALNEGO PROJEKTOWANIA

W omawianym dokumencie nie zostało wprowadzone pojęcie uniwersalnego projektowania produktów/środowiska/programów/usług w taki sposób, by były one użyteczne dla wszystkich, w możliwie największym stopniu, bez potrzeby adaptacji lub specjalistycznego projektowania. Pojęcie to jest kluczowym czynnikiem inkluzji społecznej, w tym również zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępności do kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu.

4. BRAKIEM PLANÓW DZIAŁAŃ SKIEROWANYCH NA PODNIESIENIE WIEDZY I ŚWIADOMOŚCI SPOŁECZNEJ NA TEMAT RACJONALNYCH USPRAWNIEŃ I UNIWERSALNEGO PROJEKTOWANIA

Planowaniu dostosowania produktów/środowiska/programów/usług, m.in. w obszarze kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu do potrzeb osób niepełnosprawnych powinny

towarzyszyć działania podnoszące świadomość społeczną, że są one prowadzone nie tylko z uwagi na tą grupę społeczną, lecz wiele innych grup, np. osoby starsze, dzieci, kobiety w ciąży oraz matki z małymi dziećmi, a zatem są użyteczne dla wszystkich, w możliwie największym stopniu.

5. BRAKIEM SYSTEMU MONITOROWANIA ZAKŁADANYCH CELÓW I REZULTATÓW PLANOWANYCH DZIAŁAŃ ZWIĄZANYCH Z REALIZACJĄ POSTANOWIEŃ ART. 30 KPON

Brak systemu wskaźników pozwalających na obserwację, analizę i ocenę zaplanowanych działań na rzecz poszanowania, ochrony i realizacji praw osób niepełnosprawnych, uniemożliwia określenie czy i jakie nastąpiły zmiany, w tym m.in. w zakresie prawa osób niepełnosprawnych do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie. Dodatkowo, z uwagi na konieczność przedstawiania sprawozdań ze stanu wdrażania Konwencji Komitetowi KPON, nie jest możliwe obiektywne przedstawienie jak Państwo wywiązuje się ze zobowiązania wynikającego z jej ratyfikacji, w tym również w zakresie postanowień zawartych w art. 30 KPON.

7) PROGRAM ROZWOJU TURYSTYKI DO 2020 ROKU¹⁰⁸

W *Programie Rozwoju Turystyki do 2020 roku*, zbyt mało miejsca poświęca się potrzebie zwiększenia dostępności do usług i baz turystycznych dla osób niepełnosprawnych. Jedynie w Celu operacyjnym 2: *Wzmocnienie aktywności społecznej i przedsiębiorczości w sektorze turystyki, zwiększenie kompetencji kadr w zarządzaniu przedsiębiorczością turystyczną*, w zadaniu 2.4. – podkreślono konieczność realizacji działań wspierających rozwój turystyki społecznej, w tym zwłaszcza uczestnictwo w turystyce krajowej dzieci i młodzieży szkolnej, rodzin wielodzietnych, osób starszych oraz osób niepełnosprawnych.¹⁰⁹

Z uwagi na to, że omawiany Program jest bardzo ważny z perspektywy realizacji przez osoby niepełnosprawne prawa do udziału w turystyce, rekreacji i wypoczynku, należy szczególną uwagę zwrócić na zapewnienie w tym dokumencie celów i działań uwzględniających specjalne potrzeby osób niepełnosprawnych, z uwzględnieniem różnorodności tej grupy.

Jak wynika z analizy, w omawianym dokumencie bariery związane z wdrażaniem art. 30 KPON związane są przede wszystkim z:

¹⁰⁸ *Program Rozwoju Turystyki do 2020 roku*, Ministerstwo Sportu i Turystyki, Warszawa, sierpień 2015 r., s. 38.

¹⁰⁹ *Program Rozwoju Turystyki do 2020 roku*, Ministerstwo Sportu i Turystyki, Warszawa, sierpień 2015 r., s. 38.

1. NIESTOSOWANIEM POJĘCIA RÓŻNORODNOŚCI OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH I POWIĄZANYCH Z NIM POJĘĆ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI WYNIKAJĄCEJ Z NARUSZONEJ SPRAWNOŚCI FIZYCZNEJ, INTELEKTUALNEJ, PSYCHICZNEJ ORAZ NARZĄDÓW ZMYŚLÓW, NP. WZROKU LUB SŁUCHU

Brak uwzględnienia różnorodności osób niepełnosprawnych powoduje zagrożenie, że działania w zakresie poprawy dostępności architektonicznej, komunikacji i transportu, które są kluczowe z perspektywy integracji społecznej, a w tym udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie nie będą wyczerpywały zobowiązań wynikających z art. 30 KPON.

2. NIESTOSOWANIEM POJĘCIA RACJONALNEGO USPRAWNIENIA

W omawianym dokumencie nie zostało wprowadzone pojęcie racjonalnego usprawnienia, nie nakładającego nieproporcjonalnego lub nadmiernego obciążenia, jeśli jest to potrzebne w konkretnym przypadku, w celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym możliwości korzystania z wszelkich praw i podstawowych wolności oraz ich wykonywania na zasadzie równości z innymi osobami. Uwzględnienie tego pojęcia w dokumentach strategicznych i planistycznych jest kluczowe z uwagi na wywiązanie się przez Państwo ze zobowiązania wynikającego z art. 30 KPON do poszanowania, ochrony i realizacji praw osób niepełnosprawnych, w tym również do zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępności kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu.

3. NIESTOSOWANIEM POJĘCIA UNIWERSALNEGO PROJEKTOWANIA

W omawianym dokumencie nie zostało wprowadzone pojęcie uniwersalnego projektowania produktów/środowiska/programów/usług w taki sposób, by były one użyteczne dla wszystkich, w możliwie największym stopniu, bez potrzeby adaptacji lub specjalistycznego projektowania. Pojęcie to jest kluczowym czynnikiem inkluzji społecznej, w tym również zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępności do kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu.

4. BRAKIEM PLANÓW DZIAŁAŃ SKIEROWANYCH NA PODNIESIENIE WIEDZY I ŚWIADOMOŚCI SPOŁECZNEJ NA TEMAT RACJONALNYCH USPRAWNIEŃ I UNIWERSALNEGO PROJEKTOWANIA

Planowaniu dostosowania produktów/środowiska/programów/usług, m.in. w obszarze kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu do potrzeb osób niepełnosprawnych powinny towarzyszyć działania podnoszące świadomość społeczną, że są one prowadzone nie tylko z uwagi na tą grupę społeczną, lecz wiele innych grup, np. osoby starsze, dzieci, kobiety w ciąży oraz matki z małymi dziećmi, a zatem są użyteczne dla wszystkich, w możliwie największym stopniu.

5. BRAKIEM SYSTEMU MONITOROWANIA ZAKŁADANYCH CELÓW I REZULTATÓW PLANOWANYCH DZIAŁAŃ ZWIĄZANYCH Z REALIZACJĄ POSTANOWIEŃ ART. 30 KPON

Brak systemu wskaźników pozwalających na obserwację, analizę i ocenę zaplanowanych działań na rzecz poszanowania, ochrony i realizacji praw osób niepełnosprawnych, uniemożliwia określenie czy i jakie nastąpiły zmiany, w tym m.in. w zakresie prawa osób niepełnosprawnych do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie. Dodatkowo, z uwagi na konieczność przedstawiania sprawozdań ze stanu wdrażania Konwencji Komitetowi KPON, nie jest możliwe obiektywne przedstawienie jak Państwo wywiązuje się ze zobowiązania wynikającego z jej ratyfikacji, w tym również w zakresie postanowień zawartych w art. 30 KPON.

8) PROGRAM ROZWOJU SPORTU DO ROKU 2020 - PROJEKT¹¹⁰

Sport jest bardzo ważną formą aktywności ludzi i niezależnie od niepełnosprawności, motywowaną chęcią utrzymania zdrowia i kondycji fizycznej, jest sposobem spędzania wolnego czasu oraz może być płaszczyzną samorealizacji i spełniania ambicji. W Polsce polityce sportu poświęcony jest Program Rozwoju Sportu do roku 2020 – Projekt.

W Programie stosunkowo wiele miejsca poświęcono osobom niepełnosprawnym:

❖ **Cel szczegółowy 1. Zapewnienie warunków i oferty dla powszechnego podejmowania aktywności fizycznej na każdym etapie życia.**

➤ **Kierunek interwencji 1.1.2. Zapewnianie ogólnodostępnej oferty zajęć sportowych sprzyjających zrównoważonemu rozwojowi psychofizycznemu dzieci i młodzieży.**

Zgodnie z przyjętym kierunkiem interwencji, podstawową formą zajęć sportowo-rekreacyjnych dla dzieci i młodzieży są lekcje wychowania fizycznego w szkole. Pożądaną sytuacją jest także aktywne uczestnictwo uczniów niepełnosprawnych w lekcjach wychowania fizycznego, **dostosowanych do ich indywidualnych potrzeb.**

Do najważniejszych działań w ramach powyższego kierunku interwencji należą:

- uatrakcyjnienie szkolnych zajęć wychowania fizycznego poprzez dofinansowanie programów upowszechniania sportu w szkole, dostosowanych do faz rozwoju oraz zróżnicowanych potrzeb i preferencji poszczególnych grup wiekowych oraz płci;
- rozszerzenie zakresu zajęć sportowo-rekreacyjnych w szkole, np. w formie zajęć pozalekcyjnych przeznaczonych dla uczniów o różnym poziomie sprawności;
- dofinansowanie programów upowszechniania sportu dzieci i młodzieży przy wykorzystaniu ogólnodostępnych obiektów sportowo-rekreacyjnych, dostosowanych

¹¹⁰Program Rozwoju Sportu do roku 2020 - Projekt, Ministerstwo Sportu i Turystyki, Warszawa, lipiec 2015 r.

do faz rozwoju oraz zróżnicowanych potrzeb i preferencji poszczególnych grup wiekowych oraz płci;

- promocja podniesienia prestiżu zajęć wychowania fizycznego w szkole;
- wsparcie organizacji imprez sportowych dla dzieci i młodzieży, ukierunkowanych na ich powszechne uczestnictwo.

❖ **Cel szczegółowy 2. Wykorzystanie sportu na rzecz budowy kapitału społecznego.**

Cel szczegółowy 2. poświęcony jest społecznemu wymiarowi sportu, który sprzyja budowie kapitału społecznego. Prowadzone w jego ramach działania będą polegać z jednej strony na wspieraniu podejmowania aktywności społecznej w obszarze sportu (wolontariat sportowy, lokalne inicjatywy sportowe), z drugiej zaś – na działaniach włączenia społecznego poprzez sport grup defaworyzowanych lub charakteryzujących się mniejszym udziałem w sporcie i rekreacji (osoby niepełnosprawne, ubogie, kobiety). Działania ujęte w celu 2. mają za zadanie sprzyjać budowaniu kapitału społecznego poprzez stymulowanie aktywności społecznej w obszarze sportu.

Ważnym elementem będą również działania na rzecz uczciwości sportu, czyli przeciwdziałanie negatywnym zjawiskom w sporcie, takim jak korupcja, doping, zagrożenia wywoływane przez subkultury pseudokibiców (w tym używanie przez te środowiska tzw. „mowy nienawiści”), a także dyskryminacja ze względu na rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, wiek, płeć, orientację seksualną, tożsamość płciową, jak również stopień niepełnosprawności czy inną cechę różnicującą. Przeciwdziałanie negatywnym zjawiskom w sporcie powinno prowadzić do poprawy wizerunku sportu jako sprawiedliwej, inkluzywnej i dostępnej dla wszystkich formy samorealizacji.

➤ **Kierunek interwencji 2.1.2. Wsparcie inicjatyw ukierunkowanych na rozwój lokalnych centrów aktywności.**

Zamysłem niniejszego działania nie jest powoływanie do życia nowej struktury podmiotów, czy wskazywanie nowej formy prawnej działania. Lokalne centra aktywności należy rozumieć jako miejsca/osoby mocno osadzone w społeczności lokalnej (cieszące się jej zaufaniem, mające długą tradycję funkcjonowania, oparte na autorytecie). Bez znaczenia pozostaje forma, w jakiej działają (klub sportowy, dom kultury, stowarzyszenie, spółdzielnia, szkoła, klub seniora itd.), a także przedmiot ich podstawowej działalności (nie tylko sportowa). Nie ulega jednak wątpliwości, że najbardziej predystynowanym do pełnienia tej roli jest klub sportowy. Wymaga to jednak ponownego zdefiniowania jego roli, która wbrew obowiązującemu stereotypowi i praktyce działania w Polsce nie ogranicza się do obszaru sportu wyczynowego. Klub sportowy w modelu europejskim rozwoju sportu to oparty na

swobodzie zrzeszania byt (bez względu na sposób rejestracji, czy okoliczność prowadzenia działalności gospodarczej), którego zasadniczym celem jest zapewnienie warunków dla aktywności fizycznej jego członków, w tym w szczególności dzieci, młodzieży, rodzin, osób starszych czy niepełnosprawnych. W takim ujęciu kluby sportowe odgrywają istotną rolę w animowaniu lokalnej społeczności. Ponadto podejmowanie inicjatyw w zakresie aktywności fizycznej przez tak określone podmioty daje gwarancję ich stabilności.

➤ **Kierunek interwencji 2.2.1. Przeciwdziałanie przejawom dyskryminacji w sporcie.**

Zakaz dyskryminacji w różnych obszarach życia, w tym w sporcie, choć wynika zarówno z prawa krajowego, z normami konstytucyjnymi na czele, jak i ze standardów międzynarodowych, w tym konwencyjnych, w dalszym ciągu nie jest powszechnie respektowany. Raport Europejskiej Komisji przeciw Rasizmowi i Nietolerancji (European Commission against Racism and Intolerance, ECRI)172 z 2010 r. zwraca uwagę na problem rasizmu i antysemityzmu wśród kibiców piłkarskich, wskazując jednocześnie na nieskuteczność w egzekwowaniu istniejących przepisów dyscyplinarnych w tym zakresie. Odrębną kwestią jest też dyskryminacja ze względu na płeć, w tym w dostępie do stanowisk kierowniczych w sporcie, która zostanie omówiona w dalszej części dokumentu, podobnie jak zagadnienie równego traktowania sportowców niepełnosprawnych.

➤ **Kierunek interwencji 2.3.1. Zapewnienie oferty umożliwiającej integrację społeczną poprzez sport.**

Wskazać można również inne niż wymienione grupy, wśród których upowszechnianie aktywności fizycznej jest pożądane jako element polityki wyrównywania szans. Należą do nich bez wątpienia osoby niepełnosprawne, osoby starsze, a także kobiety. Każdej z tych grup poświęcono odrębny kierunek interwencji w niniejszym dokumencie. Kwestią otwartą pozostaje identyfikacja dalszych tego typu grup, co wydaje się istotne w kontekście konstytucyjnego obowiązku wspierania rozwoju kultury fizycznej przez władze publiczne, z którego można wywodzić prawo obywateli do równego dostępu do aktywności fizycznej.

Do najważniejszych działań w ramach powyższego kierunku interwencji należą:

- promocja inicjatyw i dobrych praktyk w zakresie integracji poprzez sport;
- wzmocnienie współpracy z organizacjami pozarządowymi na rzecz integracji poprzez sport grup defaworyzowanych, w tym młodzieży z mniej uprzywilejowanych środowisk, imigrantów, mniejszości etnicznych czy seksualnych;
- promocja oraz zapewnienie – na etapie założeń inicjatyw horyzontalnych i realizacji na poziomie lokalnym – warunków dla zwiększonego uczestnictwa w aktywności fizycznej osób ubogich i z obszarów wymagających rewitalizacji;

- identyfikacja wszystkich grup o utrudnionym dostępie do aktywności fizycznej jako zagrożonych wykluczeniem społecznym i przygotowanie w stosunku do nich założeń działań pomocowo-naprawczych.

➤ **Kierunek interwencji 2.3.2. Wsparcie integracji osób niepełnosprawnych poprzez ich uczestnictwo w sporcie.**

Sport jest jedną z tych dziedzin życia, która daje ogromne możliwości w zakresie integracji społecznej osób niepełnosprawnych. Udział w jego różnych formach odgrywa ważną rolę w rozwoju osobistym, utrzymaniu lepszej kondycji fizycznej i psychicznej oraz aktywności społecznej. Dzięki propagowaniu poczucia przynależności do społeczności i uczestnictwa w jej życiu, przyczynia się do znoszenia barier społecznych, stając się ważnym narzędziem inkluzji osób niepełnosprawnych oraz ułatwiając reintegrację ze społeczeństwem.

Osoby niepełnosprawne stanowią bardzo zróżnicowaną grupę zarówno pod względem stopnia i rodzaju niepełnosprawności, jak i innych cech wyznaczających ich potrzeby. Powoduje to konieczność zróżnicowania i zindywidualizowania działań adresowanych do tych osób. Celem działań podejmowanych w obszarze sportu powszechnego wobec osób niepełnosprawnych jest tworzenie warunków umożliwiających zwiększanie ich uczestnictwa w różnych formach aktywności sportowej, postrzeganej przede wszystkim przez pryzmat wyrównywania szans i pełnego udziału w życiu społecznym. Integracja społeczna według modelu „do sportu, a następnie poprzez sport” do społeczeństwa, zapewnia płynność oraz większą skuteczność tego procesu. Aktywność fizyczna stanowi w tym przypadku swego rodzaju zachętę do porzucenia izolacji i nadzieję na ułatwioną aktywizację w bardziej inkluzyjnym otoczeniu, jakim jest środowisko sportowe. Włączenie to może odbywać się zarówno poprzez pozbawione rywalizacji uczestnictwo w zajęciach sportowych, jak i niewyczynowe współzawodnictwo sportowe. Sport jako narzędzie włączenia społecznego zwiększa także szansę na podjęcie lub powrót osób niepełnosprawnych do pracy zawodowej. Idea powszechnej aktywności fizycznej wśród osób niepełnosprawnych wymaga promocji, przede wszystkim z uwagi na panujący w społeczeństwie stereotyp, że osoby niepełnosprawne nie mogą jej podejmować z uwagi na stan zdrowia. Przy odpowiednim doborze form oraz stopnia intensywności aktywności może ona być uprawiana przez osoby niepełnosprawne o różnym stopniu i rodzaju niepełnosprawności, będąc nawet formą rehabilitacji i poprawy stanu zdrowia.

Do najważniejszych działań w ramach powyższego kierunku interwencji należą:

- zwiększenie dostępności zajęć i obiektów sportowych dla osób niepełnosprawnych, w tym poprzez wsparcie finansowe;

- promocja aktywności fizycznej wśród osób niepełnosprawnych, w tym w placówkach opieki zdrowotnej;
- zapewnienie wsparcia medycznego dla zajęć sportowych przeznaczonych dla osób niepełnosprawnych (rehabilitacja);
- wspieranie niewyczynowego sportu osób niepełnosprawnych, w tym współzawodnictwa.

❖ **Cel szczegółowy 4. Wykorzystanie potencjału sportu na poziomie wyczynowym na rzecz upowszechnienia aktywności fizycznej lub promocji Polski na arenie międzynarodowej.**

➤ **Kierunek interwencji 4.1.2. Sport wyczynowy osób niepełnosprawnych.**

Zgodnie z tendencjami w organizacji współzawodnictwa sportowego osób niepełnosprawnych na poziomie międzynarodowym, sport osób niepełnosprawnych jest integrowany ze sportem osób pełnosprawnych. Kierunek tych działań jest spójny z wytycznymi Międzynarodowego Komitetu Paraolimpijskiego¹⁸⁹ dotyczącymi transformacji i przekazania zarządzania sportami pozostającymi pod kierownictwem Komitetu do niezależnych międzynarodowych federacji sportowych oraz specjalizacją i profesjonalizacją sportu osób niepełnosprawnych.

Do najważniejszych działań w ramach powyższego kierunku interwencji należą:

- stworzenie spójnego systemu sportu osób pełnosprawnych i niepełnosprawnych poprzez integrację struktur sportu osób niepełnosprawnych w poszczególnych sportach (dyscyplinach) z odpowiednimi polskimi związkami sportowymi;
- zapewnienie sportowcom niepełnosprawnym optymalnych warunków szkolenia sportowego w zakresie przygotowań do udziału w letnich i zimowych igrzyskach paraolimpijskich, igrzyskach głuchych, mistrzostwach świata i Europy.

Program Rozwoju Sportu do roku 2020 – Projekt, jest dokumentem, który w szerokim zakresie odnosi się do udziału osób niepełnosprawnych w sporcie. Uwzględnia takie elementy jak zróżnicowane potrzeby i preferencje poszczególnych grup wiekowych oraz płci (nie nawiązuje do niepełnosprawności) oraz podkreśla znaczenie zapewnienia lokalnych warunków do uprawiania sportu przez osoby niepełnosprawne. **Aktywność sportowa osób niepełnosprawnych postrzegana jest przede wszystkim przez pryzmat wyrównywania szans, pełnego udziału w życiu społecznym oraz rehabilitacji i poprawy stanu zdrowia.** Z perspektywy realizacji zobowiązań wynikających z Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, Program:

- w większym stopniu zakłada usprawnienie i przystosowanie osób niepełnosprawnych przez sport, niż przyjmuje zasadę, że udział w sporcie jest prawem osób niepełnosprawnych do spędzania wolnego czasu, samorealizacji i osiągnięcia sukcesów, tak jak to jest w przypadku osób bez niepełnosprawności, co wskazuje na pewne cechy medycznego modelu postrzegania niepełnosprawności,
- nie podejmuje istotnych kwestii dotyczących racjonalnego usprawnienia oraz uniwersalnego projektowania, które są obecnie w Polsce fundamentalnymi czynnikami dostępności oferty sportowej dla osób niepełnosprawnych.

W kwestii monitorowania rezultatów planowanych działań wobec osób niepełnosprawnych przyjęto dwa wskaźniki:

- Liczba polskich związków sportowych (działających obrębie 1 sportu) prowadzących działalność w sporcie osób niepełnosprawnych,
- Odsetek osób niepełnosprawnych deklarujących regularne lub sporadyczne uczestnictwo w zajęciach sportowych lub rekreacji ruchowej.

Jest to lista bardzo ograniczona i nie umożliwia obserwacji, które z grup osób niepełnosprawnych mają największe trudności w dostępie do udziału w sporcie (wg. rodzajów niepełnosprawności) oraz nie pozwala określić, czy i w jakim stopniu istnieje zróżnicowanie w aktywności kobiet niepełnosprawnych i mężczyzn niepełnosprawnych. Dodatkowo, lista ta nie uwzględnia motywacji podjęcia aktywności sportowej w tej a nie innej dziedzinie, co uniemożliwia określenie czy na wybór ten nie wpływa brak dostępności do innej dziedziny sportu.

Jak wynika z analizy, w omawianym dokumencie bariery związane z wdrażaniem art. 30 KPON związane są przede wszystkim z:

1. NIESTOSOWANIEM POJĘCIA RÓŻNORODNOŚCI OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH I POWIĄZANYCH Z NIM POJĘĆ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI WYNIKAJĄCEJ Z NARUSZONEJ SPRAWNOŚCI FIZYCZNEJ, INTELEKTUALNEJ, PSYCHICZNEJ ORAZ NARZĄDÓW ZMYŚLÓW, NP. WZROKU LUB SŁUCHU

Brak uwzględnienia różnorodności osób niepełnosprawnych powoduje zagrożenie, że działania w zakresie poprawy dostępności architektonicznej, komunikacji i transportu, które są kluczowe z perspektywy integracji społecznej, a w tym udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie nie będą wyczerpywały zobowiązań wynikających z art. 30 KPON.

2. NIESTOSOWANIEM POJĘCIA RACJONALNEGO USPRAWNIENIA

W omawianym dokumencie nie zostało wprowadzone pojęcie racjonalnego usprawnienia, nie nakładającego nieproporcjonalnego lub nadmiernego obciążenia, jeśli jest to potrzebne w konkretnym przypadku, w celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym możliwości korzystania z wszelkich praw i podstawowych wolności oraz ich wykonywania na zasadzie równości z innymi osobami. Uwzględnienie tego pojęcia w dokumentach strategicznych i planistycznych jest kluczowe z uwagi na wywiązanie się przez Państwo ze zobowiązania wynikającego z art. 30 KPON do poszanowania, ochrony i realizacji praw osób niepełnosprawnych, w tym również do zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępności kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu.

3. NIESTOSOWANIEM POJĘCIA UNIWERSALNEGO PROJEKTOWANIA

W omawianym dokumencie nie zostało wprowadzone pojęcie uniwersalnego projektowania produktów/środowiska/programów/usług w taki sposób, by były one użyteczne dla wszystkich, w możliwie największym stopniu, bez potrzeby adaptacji lub specjalistycznego projektowania. Pojęcie to jest kluczowym czynnikiem inkluzji społecznej, w tym również zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępności do kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu.

4. BRAKIEM PLANÓW DZIAŁAŃ SKIEROWANYCH NA PODNIESIENIE WIEDZY I ŚWIADOMOŚCI SPOŁECZNEJ NA TEMAT RACJONALNYCH USPRAWNIENI I UNIWERSALNEGO PROJEKTOWANIA

Planowaniu dostosowania produktów/środowiska/programów/usług, m.in. w obszarze kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu do potrzeb osób niepełnosprawnych powinny towarzyszyć działania podnoszące świadomość społeczną, że są one prowadzone nie tylko z uwagi na tą grupę społeczną, lecz wiele innych grup, np. osoby starsze, dzieci, kobiety w ciąży oraz matki z małymi dziećmi, a zatem są użyteczne dla wszystkich, w możliwie największym stopniu.

5. BRAKIEM SYSTEMU MONITOROWANIA ZAKŁADANYCH CELÓW I REZULTATÓW PLANOWANYCH DZIAŁAŃ ZWIĄZANYCH Z REALIZACJĄ POSTANOWIEŃ ART. 30 KPON

Brak systemu wskaźników pozwalających na obserwację, analizę i ocenę zaplanowanych działań na rzecz poszanowania, ochrony i realizacji praw osób niepełnosprawnych, uniemożliwia określenie czy i jakie nastąpiły zmiany, w tym m.in. w zakresie prawa osób niepełnosprawnych do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie. Dodatkowo, z uwagi na konieczność przedstawiania sprawozdań ze stanu wdrażania Konwencji Komitetowi KPON, nie jest możliwe obiektywne przedstawienie jak Państwo

wywiązuje się ze zobowiązania wynikającego z jej ratyfikacji, w tym również w zakresie postanowień zawartych w art. 30 KPON.

6. POSTRZEGANIE SPORTU NIETYCZYNOWEGO OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH PRZED WSZYSTKIM JAKO FORMY REHABILITACJI ZDROWOTNEJ I SPOŁECZNEJ

W dokumencie wyrażone zostało stanowisko, że sport nieetyczynowy osób niepełnosprawnych jest przede wszystkim pewną formą rehabilitacji zdrowotnej i społecznej, a nie sposobem spędzania wolnego czasu, samorealizacji lub spełniania ambicji do osiągnięcia sukcesów. Takie podejście powodować może, że sport osób niepełnosprawnych nie będzie traktowany na równi ze sportem osób bez niepełnosprawności. Ponadto, jest to niezgodne z koncepcją Konwencji, która nakłada obowiązek zapewnienia przez Państwo równości bez względu na niepełnosprawność w zakresie szeroko pojętej dostępności, lecz również zobowiązanie do promowania wiedzy o zdolnościach i wkładzie osób niepełnosprawnych oraz popierania uznawania umiejętności, zasług i zdolności osób niepełnosprawnych,

9) UCHWAŁA RADY MINISTRÓW W SPRAWIE PRZYJĘCIA PROJEKTU PROGRAMU OPERACYJNEGO WIEDZA EDUKACJA ROZWÓJ NA LATA 2014-2020 (POWER)

Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój, ma największe znaczenie dla osób niepełnosprawnych wśród innych analizowanych dokumentów. POWER planowanymi interwencjami „w sposób pośredni i długofalowy będzie mógł wspierać realizację polityki w zakresie ubóstwa, dyskryminacji oraz wykluczenia społecznego.”¹¹¹ Należy podkreślić, że na etapie programowania wsparcia uwzględniono zgłoszony przez właściwe podmioty reprezentujące społeczeństwo obywatelskie wniosek dotyczący działań związanych z monitorowaniem wdrażania KPON.¹¹²

W odniesieniu do zapobiegania wszelkiej dyskryminacji POWER zapewnia o przestrzeganiu tej zasady na etapie przygotowania programu i dokumentów implementacyjnych oraz wdrażania programu oraz we wszelkich dokumentach służących jego realizacji.

W celu zapewnienia wymaganej regulacjami europejskimi dostępności programów operacyjnych dla osób niepełnosprawnych POWER uwzględnił:

- postanowienia *Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych*,
- postanowienia *Europejskiej strategii w sprawie niepełnosprawności 2010-2020*,

¹¹¹ POWER, SEKCJA 5. Ukierunkowanie wsparcia na zjawiska ubóstwa, dyskryminacji oraz wykluczenia społecznego, str. 237 -238

¹¹² POWER, str.241

- doświadczenia organizacji działających na rzecz osób niepełnosprawnych.

Jednoznacznie określono, że POWER „będzie upowszechniał i ułatwiał wdrażanie postanowień wynikających z ww. dokumentów m.in. poprzez tworzenie rozwiązań systemowych i standardów usług sprzyjających pełnemu włączeniu osób niepełnosprawnych w życie społeczno-zawodowe.” Jako kluczowe w kontekście integracji społeczno-zawodowej osób niepełnosprawnych uznano: ¹¹³

- działania na rzecz monitorowania sytuacji i potrzeb osób niepełnosprawnych, a także
- monitorowania i badania efektywności poszczególnych instrumentów i całej polityki w obszarze niepełnosprawności (PI 9i.),
- działania pozwalające na precyzyjne identyfikowanie osób, do których ze względu na
- niepełnosprawność powinny być kierowane instrumenty wsparcia (PI 9i., PI 9iv.),
- działania na rzecz standaryzacji i upowszechnienia usług asystenckich świadczonych na rzecz osób niepełnosprawnych (PI 9iv.),
- działania z zakresu monitorowania i formułowania rekomendacji zmian w kontekście wdrażania postanowień Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych (PI 9i.).

Z perspektywy wdrażania postanowień KPON, zarówno ujęcia jej problematyki w treści dokumentu, jak i przyjęcia mierników planowanych działań, POWER można uznać za dokument wzorcowy w świetle innych analizowanych strategii i programów.

Oceniając rządową politykę wobec poszanowania prawa osób niepełnosprawnych do udziału w sporcie, rekreacji, wypoczynku i sporcie należy podkreślić, że zagadnienie to podejmowane jest przez wiele dokumentów planistycznych i strategicznych. Widoczny jest jednak brak koordynacji działań w zakresie zwiększania dostępności architektury budynków, transportu, komunikacji i informacji aby zniwelować bariery utrudniające osobom niepełnosprawnym udział w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie. W dokumentach krajowych bardzo rzadko uwzględniano różnorodność osób niepełnosprawnych, a więc zróżnicowanie ich potrzeb wynikające z rodzaju niepełnosprawności, czego konsekwencją jest nieuwzględnienie wielu istotnych barier np. komunikacyjnych. Dokumenty, które są kluczowe dla realizacji zobowiązania poszanowania, ochrony i realizacji praw osób niepełnosprawnych, zawartego w art. 30 KPON, nie podejmują zagadnień związanych z racjonalnym usprawnieniem, co powodować może uznaniowość w działaniach prowadzonych na poziomie regionalnym i lokalnym.

¹¹³ POWER, str. 272

❖ *POLITYKA SAMORZĄDOWA*

Ważnym obszarem aktywności, pozwalającym na poprawę jakości życia OZN, a jednocześnie umożliwiającym im budowanie relacji ze społecznością lokalną, w której żyją, jest udział w wydarzeniach kulturalnych i zajęciach sportowych albo innego rodzaju formach aktywności związanych z rekreacją. Niestety trzeba przyznać, iż w poddanych analizie dokumentach samorządowych wątek ten pojawiał się raczej w ograniczonym wymiarze.

Jeśli chodzi o zapewnienie udziału osób niepełnosprawnych w powszechnej aktywności sportowej, pewne rozwiązania, mogące prowadzić do realizacji zobowiązania do poszanowania, ochrony i realizacji praw zawartych w art. 30 KPON, uwzględniono tylko w Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020. Jako jedno ze zobowiązań przyjętych przez samorząd określono „utworzenie regionalnego systemu wsparcia organizacji pozarządowych”, w ramach funkcjonowania których przewidziano osiągnięcie efektu w postaci „znaczącego uczestnictwa mieszkańców (w tym dzieci, młodzieży, a także osób starszych i niepełnosprawnych) w lokalnych wydarzeniach kulturalnych, sportowych i rekreacyjnych”¹¹⁴. W strategii rozwoju województwa wielkopolskiego przyjęty został cel operacyjny 8.7. „Kształtowanie skłonności mieszkańców do zaspokajania potrzeb wyższego rzędu”, w ramach którego przewidziano *inwestycje w poprawiające stan infrastruktury kultury, sportu i rekreacji, bez barier dla osób niepełnosprawnych i starszych*¹¹⁵, wyznaczając tym samym cel związany ze zwiększeniem dostępności infrastruktury sportowej (obiektów, miejsc i urządzeń) dla osób niepełnosprawnych. W pozostałych dokumentach objętych analizą nie zostały zaplanowane działania bezpośrednio wspierające udział osób niepełnosprawnych w sporcie.

Aktywność turystyczna i rekreacyjna osób niepełnosprawnych nie wspierana przez jednostki samorządu terytorialnego. Jak wynika z przeprowadzonej analizy dokumentów planistycznych i strategicznych, mimo opierania strategii rozwoju części spośród analizowanych województw na posiadanych walorach turystycznych, nie została uwzględniona w nich kwestia turystyki osób niepełnosprawnych. W żadnym z poddanych analizie dokumentów nie zaobserwowano rozwiązań, których celem było zwiększenie dostępności usług rekreacji, sportu i wypoczynku dla osób niepełnosprawnych.

Na poziomie województw, wsparcie udziału osób niepełnosprawnych w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie zaplanowane zostało natomiast w Szczegółowych Opisach Osi Priorytetowych (SZOOP) Regionalnych Programów Operacyjnych (RPO) w działaniach

¹¹⁴ Pomorska Strategia Rozwoju, s. 44-45.

¹¹⁵ Wielkopolska Strategia Rozwoju, s. 135.

poświęconych rewitalizacji. W SZOOP do RPO Województwa Pomorskiego zaplanowano, iż preferencje przy tego typu inwestycjach mają uzyskać działania *uwzględniające potrzeby osób dotkniętych i zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym, w szczególności osób w wieku 50 lat i więcej oraz osób z niepełnosprawnościami(...)*¹¹⁶. W tym kontekście zaproponowano przeprowadzenie kompleksowej rewitalizacji obejmującej:

- 1) *renowację, rewaloryzację, przebudowę i remont istniejącej zabudowy w tym zabytkowej, pełniącej funkcje edukacyjne, kulturalne, sportowe, rekreacyjne, gospodarcze oraz inne społeczne (...),*
- 2) *adaptację historycznej zabudowy na cele: edukacyjne, kulturalne, sportowe, rekreacyjne, gospodarcze i inne społeczne wraz z wyposażeniem i zagospodarowaniem bezpośredniego otoczenia (prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane),*
- 3) *kompleksowe zagospodarowanie przestrzeni publicznych i półpublicznych o lokalnym charakterze (w tym: renowacja parków, skwerów, zieleńców) i odnowa istniejących terenów zielonych wraz z budową małej architektury (...) wraz z tworzeniem zagospodarowania miejskiego dedykowanego rozwojowi drobnych usług ogólnomiejskich,*
- 4) *budowę nowej, publicznej infrastruktury związanej z rozwojem funkcji m.in. gospodarczych, kulturalnych, edukacyjnych, społecznych, rekreacyjnych (...).*¹¹⁷

Dodatkowo w dwóch województwach przewidziano uzależnienie przyznawania funduszy publicznym placówkom kulturalnym, turystyczno-rekreacyjnym, sportowym od spełnienia przez nie wymogów dostępności dla osób niepełnosprawnych poszczególnych obiektów lub oferowanych przez nie usług. W SZOOP do RPO Województwa Lubelskiego, wśród wskaźników produktu do działania obejmującego „Dziedzictwo kulturowe”, uwzględniono m.in. liczbę obiektów dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych. Do typów projektów, jakie mają być objęte takim wsparciem, należą:

1. *Prace konserwatorskie, prace restauratorskie, modernizacja i roboty budowlane;*
2. *Ochrona zabytków ruchomych jako element projektu;*
3. *Roboty budowlane i modernizacja infrastruktury kultury;*
4. *Projekty z zakresu ochrony dziedzictwa niematerialnego;*
5. *Monitoring i zabezpieczenie obiektów infrastruktury kultury i dziedzictwa kulturowego na wypadek zagrożeń;*

¹¹⁶ SZOOP do Pomorskiego RPO, s. 132-133.

¹¹⁷ Ibidem.

6. Zakup i modernizacja wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej w obiektach;

7. Zagospodarowanie terenu wokół obiektów.

Analogiczny wskaźnik produktu określony został w działaniu dotyczącym dziedzictwa naturalnego oraz ochrony różnorodności przyrodniczej i turystyki przyrodniczej - *Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami*. Promowane mają być również projekty, których jednym z elementów są zmiany techniczne istniejącej infrastruktury, poprawiające dostępność dla osób niepełnosprawnych.¹¹⁸

Zapewnienie dostępności miejsc i usług związanych z kulturą (w tym zabytków) dla OZN pojawia się też w dokumencie SZOOP do RPO z Województwa Pomorskiego. W ramach celu szczegółowego dotyczącego *zwiększonej atrakcyjności turystycznej miejsc o szczególnych walorach kulturowych i przyrodniczych*, zaplanowano, że *wspierane będą przedsięwzięcia służące podniesieniu atrakcyjności walorów dziedzictwa naturalnego(...) polegające na rozwoju infrastruktury turystycznej, w tym infrastruktury żeglarskiej, szlaków rowerowych i kajakowych oraz tras turystycznych o charakterze regionalnym i ponadregionalnym*. Preferowane mają być projekty: *uwzględniające potrzeby grup defaworyzowanych i wykluczonych – m.in. osób starszych i osób niepełnosprawnych, (...)*. Planowane do wsparcia typy działań, to:

1) *budowa, przebudowa i rozbudowa obiektów publicznej infrastruktury turystycznej o znaczeniu regionalnym lub ponadregionalnym (m.in. porty, przystanie i pomosty służące turystyce wodnej, przenoski),*

2) *budowa, przebudowa i rozbudowa liniowej publicznej infrastruktury turystycznej o znaczeniu regionalnym lub ponadregionalnym (...).*

*W ramach ww. typów projektów możliwa jest również realizacja inwestycji związanych z budową, przebudową i rozbudową publicznej infrastruktury poprawiającej dostępność do obiektów i atrakcji turystycznych (m.in. parkingi, ciągi komunikacyjne i infrastruktura dla niepełnosprawnych)(...).*¹¹⁹

Natomiast w strategii rozwoju województwa warmińsko-mazurskiego, poddziałanie 7.2.2. „Wzrost dostępności i jakości usług publicznych”, jako beneficjentów uwzględniono instytucje kultury i organizacje pozarządowe, w stosunku do których przewidziano wsparcie

¹¹⁸ SZOOP do Lubelskiego RPO, s. 137, 143-144, 147, 152.

¹¹⁹ SZOOP do Pomorskiego RPO, s. 77-78, 144-146.

finansowe (...) również na rzecz ich włączenia w tworzenie produktów turystycznych i wypoczynkowych oraz rozszerzenie kręgu odbiorców (w tym o osoby niepełnosprawne)¹²⁰.

Zagadnienia poszanowania, ochrony i realizacji praw osób niepełnosprawnych do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie nie są przedmiotem systemowych działań regionalnych jednostek samorządowych. Są one podejmowane w Regionalnych Programach Operacyjnych jako jeden elementów spełnienia warunku równości i niedyskryminacji.

4.1.2. PROPOZYCJA ZMIAN SŁUŻĄCYCH PRZEZWYCIEŻENIU BARIER ADMINISTRACYJNYCH

1. NIESTOSOWANIE POJĘCIA RÓŻNORODNOŚCI OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH I POWIĄZANYCH Z NIM POJĘĆ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI WYNIKAJĄCEJ Z NARUSZONEJ SPRAWNOŚCI FIZYCZNEJ, INTELEKTUALNEJ, PSYCHICZNEJ ORAZ NARZĄDÓW ZMYŚLÓW, NP. WZROKU LUB SŁUCHU

- kierunek rekomendowanych zmian:

Zasadnym jest uwzględnienie pojęć związanych z różnorodnością osób niepełnosprawnych, uwzględniających niepełnosprawność wynikającą z naruszonej sprawności fizycznej, intelektualnej, psychicznej oraz narządów zmysłów, np. wzroku lub słuchu oraz zróżnicowanych potrzeb wynikających z tych niepełnosprawności, które usystematyzują planowane cele/działania w zakresie:

- a) dostępności architektury budynków i innych obiektów budowlanych,
- b) dostępności transportu,
- c) dostępności form komunikacji (z uwzględnieniem osiągnięć współczesnych, nowoczesnych technik i technologii informatycznych),
- d) dostępności do informacji (werbalnych i niewerbalnych),
 - tak aby były one zgodne z art. 30 KPON.

2. NIESTOSOWANIE POJĘCIA RACJONALNEGO USPRAWNIENIA

- kierunek rekomendowanych zmian:

Zasadnym jest uwzględnienie pojęcia racjonalnego usprawnienia, które usystematyzuje realizowane cele/działania w zakresie:

- a) dostępności architektury budynków i innych obiektów budowlanych,

¹²⁰ Warmińsko-Mazurska Strategia Rozwoju, s. 51.

- b) dostępności transportu,
- c) dostępności form komunikacji (z uwzględnieniem osiągnięć współczesnych, nowoczesnych technik i technologii informatycznych),
- d) dostępności do informacji (werbalnych i niewerbalnych),
 - tak aby były one zgodne z art. 30 KPON.

3. NIESTOSOWANIE POJĘCIA UNIWERSALNEGO PROJEKTOWANIA

- kierunek rekomendowanych zmian:

Zasadnym jest uwzględnienie pojęcia uniwersalnego projektowania, które usystematyzuje realizowane cele/działania w zakresie:

- a) dostępności architektury budynków i innych obiektów budowlanych,
- b) dostępności transportu,
- c) dostępności form komunikacji (z uwzględnieniem osiągnięć współczesnych, nowoczesnych technik i technologii informatycznych),
- d) dostępności do informacji (werbalnych i niewerbalnych),
 - tak aby były one zgodne z art. 30 KPON.

4. BRAK PLANÓW DZIAŁAŃ SKIEROWANYCH NA PODNIESIENIE WIEDZY I ŚWIADOMOŚCI SPOŁECZNEJ NA TEMAT RACJONALNYCH USPRAWNIEŃ I UNIWERSALNEGO PROJEKTOWANIA USPRAWNIEŃ I UNIWERSALNEGO PROJEKTOWANIA

- kierunek rekomendowanych zmian:

Zasadnym jest uwzględnienie w omawianym dokumencie celów/działań dotyczących podnoszenia wiedzy i świadomości społecznej, które dotyczyć będą racjonalnych usprawnień i uniwersalnego projektowania w zakresie:

- a) dostępności architektury budynków i innych obiektów budowlanych,
- b) dostępności transportu,
- c) dostępności form komunikacji (z uwzględnieniem osiągnięć współczesnych, nowoczesnych technik i technologii informatycznych),
- d) dostępności do informacji (werbalnych i niewerbalnych),
 - które odnoszą się do praw osób niepełnosprawnych i zobowiązania wynikającego z ratyfikacji Konwencji, w tym realizacji postanowień art. 30 KPON.

5. NIEUWZGLĘDNIENIE W ŹRÓDLACH NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI PRZYCZYN LEŻĄCYCH PO STRONIE ORGANIZACJI ŻYCIA SPOŁECZNEGO (ŚRODOWISKA) I TYM SAMYM NAWIĄZYWANIE DO MEDYCZNEGO/CHARYTATYWNEGO MODELU NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI

- kierunek rekomendowanych zmian:

Należy uwzględnić faktyczne źródła niepełnosprawności, zgodnie z koncepcją Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, czyli bariery społeczne. Należy również uwzględnić, że udział w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie osób niepełnosprawnych jest ich prawem do spędzania wolnego czasu, samorealizacji oraz osiągania sukcesów, a nie jako forma rehabilitacji zdrowotnej czy też społecznej

6. BRAK SYSTEMU MONITOROWANIA ZAKŁADANYCH CELÓW I REZULTATÓW PLANOWANYCH DZIAŁAŃ ZWIĄZANYCH Z REALIZACJĄ POSTANOWIEŃ ART. 30 KPON

- kierunek rekomendowanych zmian:

Powinny zostać przyjęte wskaźniki dla zaplanowanych działań, wskazana ich wartość bazowa, oczekiwany trend zmiany wraz z oczekiwaną wartością na koniec pomiaru. Przede wszystkim jednak pomiar powinien zostać dokonany w odniesieniu do odpowiednich zagadnień wynikających z KPON.

7. POSTRZEGANIE SPORTU NIEWYCZYNOWEGO OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH PRZEDĘ WSZYSTKIM JAKO FORMY REHABILITACJI ZDROWOTNEJ I SPOŁECZNEJ

- kierunek rekomendowanych zmian:

Należy podkreślać, osoby niepełnosprawne mają takie samo prawo do udziału w sporcie jak osoby bez niepełnosprawności, a więc działania prowadzone przez politykę publiczną w celu poszanowania i ochrony tego prawa nie mogą być motywowane wyłącznie rehabilitowaniem społecznym. Należy podkreślać, że wdrażanie racjonalnych usprawnień i uniwersalnego projektowania jest zobowiązanie Państwa do równego traktowania osób niepełnosprawnych, które uczestnicząc w wydarzeniach sportowych mają prawo do takich samych motywacji jak osoby bez niepełnosprawności, a mianowicie, chęci takiego spędzania wolnego czasu, samorealizacji, spełniania ambicji dotyczących osiągania sukcesów. Nie oznacza to, że nie należy sportu traktować jako instrumentu rehabilitacji społecznej, jednak nie może to być jedyna/główna przyczyna realizacji działań w zakresie zwiększenia dostępności.

8. BRAK PLANÓW DZIAŁAŃ DEDYKOWANYCH POSZANOWANIU, OCHRONIE I REALIZACJI PRAW OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH ZAMIESZKUJĄCYCH OBSZARY WIEJSKIE DO UDZIAŁU W KULTURZE, REKREACJI, WYPOCZYNKU I SPORCIE

- *kierunek rekomendowanych zmian:*

Należy uwzględnić zagadnienia związane ze wsparciem osób niepełnosprawnych i mieszkańców obszarów wiejskich, których celem będzie zwiększenie dostępności do kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu.

9. NIEUWZGLĘDNIENIE W PLANACH ROZWOJU/ZMIAN ZAGADNIENIŃ ZWIĄZANYCH Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ

- *kierunek rekomendowanych zmian:*

Należy uwzględnić w planach rozwoju/zmian zagadnienia związane z niepełnosprawnością i koniecznością podjęcia działań związanych z:

- a) zróżnicowanymi potrzebami osób o różnych rodzajach niepełnosprawności (fizyczna, intelektualna, psychiczna, sensoryczna),
- b) racjonalnym usprawnieniem,
- c) uniwersalnym projektowaniem,
- d) podnoszeniem świadomości na temat wprowadzanych racjonalnych uprawnień i uniwersalnego projektowania.

4.2. UWARUNKOWANIA ORGANIZACYJNE

4.2.1. DIAGNOZA SYTUACJI I IDENTYFIKACJA BARIER ORGANIZACYJNYCH¹²¹

Realizacja zobowiązania wynikającego z art. 30 *KPON*, dotyczącego poszanowania, ochrony i realizacji prawa osób niepełnosprawnych do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie determinowana jest przez uwarunkowania organizacyjne, które wynikają z praktyk stosowanych przez jednostki realizujące zadania polityki publicznej, przyjęte procedury postępowania, często powiązane z poglądami i postawami osób realizujących zadania publiczne, a także przez osoby niepełnosprawne i środowiska osób niepełnosprawnych.

¹²¹Żejmis M., *Pogłębiona analiza danych pozyskanych w badaniu jakościowym*, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016; *Sprawozdanie z tematycznej debaty doradczo – programowej w ramach realizacji projektu „Wdrażanie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych – wspólna sprawa”, Debata tematyczna: Udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie (Art.30)*, Termin: 15 Lipiec 2016 r.

Do barier organizacyjnych wdrażania art. 30 KPON zaliczono:

1. WYSTĘPUJĄCE TRUDNOŚCI Z DOSTOSOWANIA STRON INTERNETOWYCH W ADMINISTRACJI I SEKTORZE PRYWATNYM

W dobie społeczeństwa informacyjnego najważniejszym źródłem informacji jest Internet. Odgrywa on również kluczową rolę w dostępie do kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu. Uczestnikami wymiany informacji są różni „aktorzy”, a mianowicie instytucje publiczne udostępniające na stronach www informacje o regionalnej/lokalnej ofercie turystycznej, rekreacyjnej lub sportowej lub programach skierowanych do ludności, następnie – podmioty organizujące wydarzenia w tych branżach oraz osoby chcące wziąć w nich udział lub te które chcą zaangażować się w ich organizację lub tworzenie oferty.

Jedną z barier, które utrudniają wdrażanie zobowiązania wynikającego z art. 30 KPON są trudności występujące zarówno w administracji publicznej jak również w sektorze prywatnym, dotyczące zakładania i prowadzenia stron internetowych, które zawierają dostosowania do odbioru dla osób niepełnosprawnych z naruszoną sprawnością narządu wzroku lub słuchu.

„(...)A osobną rzeczą jest dostępność serwisów internetowych. Gdzie ciągle jeszcze uczymy się, uczymy się w administracjach. Uczymy się w ogóle jako firmy. By strony internetowe spełniały te standardy (...) chodzi o standard umożliwiający czytanie bez problemów przez te systemy wzmacniające, czy przekładające język pisany na język mówiony, czy jakieś kontrastowe. Chodzi o bezproblemowe weryfikowane przez system te które zamieniają obraz na tekst. Bo jak tu nie będą zachowane standardy, to powstają niezrozumiałe przekazy, dla żadnej osoby. Ani dla osoby z ograniczoną sprawnością, ani osoby które nie są zdrowe (...) tu musi być dostępność i do usług elektronicznych. I tam ograniczanie do absolutnego minimum a najlepiej wyeliminowanie konieczności osobistego przychodzenia gdzieś do urzędu. Tylko w przypadku odbierania, czy składania wniosku. W tym kierunku dąży cała administracja publiczna. Tu widzę ewentualnie jakieś bariery. A jak chodzi o uniwersalne projekty wydaje mi się, że jesteśmy zaawansowani.”

Źródło: Indywidualny wywiad pogłębiony, woj. mazowieckie [w:] Żejmis M., *Pogłębiona analiza danych pozyskanych w badaniu jakościowym*, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016, s. 129-130.

2. OBAWA RODZIN OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH PRZED UDZIAŁEM W KULTURZE, REKREACJI I SPORCIE

Osoby niepełnosprawne, a w szczególności dzieci bardzo często chronione są przez swoich rodziców i opiekunów. Troska o ich bezpieczeństwo i uchronienie ich przed negatywnymi reakcjami otoczenia, bywa często jedną z przyczyn ich izolacji i bierności w życiu społecznym, w tym również w udziale w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie.

„(...)W pracy socjalnej z takimi rodzinami dużym problemem jest uzyskanie zgody rodziców na udział ich dzieci – wyrwanie dzieci z tego środowiska – aby włączyć je do różnego rodzaju aktywności pozwalających na obcowanie np. ze sztuką, filmem, sportem.”

Źródło: Indywidualny wywiad pogłębiony, woj. mazowieckie [w:] Żejmis M., *Pogłębiona analiza danych pozyskanych w badaniu jakościowym*, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016, s. s.132-133.

3. LĘK PRZED OSOBAMI NIEPEŁNOSPRAWNYMI, WYNIKAJĄCY Z BRAKU WIEDZY O NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI

Innym czynnikiem jest obawa jak zareagują na obecność osoby niepełnosprawnej osoby prowadzące usługi czy sklepy, nie mówiąc o bardziej „ekskluzywnej” publiczności np. na koncertach czy na spektaklu teatralnym. Nieznajomość ograniczeń osób niepełnosprawnych jest dużym problemem: nawet drobne negatywne doświadczenia z reakcją na ich niepełnosprawność rodzi lęk i obawy o reakcję otoczenia. Ale jest także ograniczeniem osób sprawnych, które nie wiedzą jak się zachować w kontaktach z osobami niepełnosprawnymi.

„(...)Ciężko jest takim osobom niepełnosprawnym. Tutaj chyba to społeczeństwo też stawia te bariery. To nie tylko są bariery związane z ich chorobą, z tym, że nie widzą, nie słyszą czy mają inne upośledzenia. Ludzie inni stawiają bariery i nie pozwalają im normalnie funkcjonować. Nie są otwarci, nie są pomocni. Boją się przede wszystkim. Tak, boją się, bo nie znają. Boją się podejść, boją się rozmawiać, bo nawet taka sytuacja jest, że jest osoba na wózku i jest osoba chodząca i to jest na zasadzie głupie stwierdzenie, że idziemy, to się zaczyna. Czy idziemy, czy jedziemy, czy w jaki sposób mamy się komunikować z tą osobą. Czy na przykład podchodzi osoba, która jest niedosłyszająca, więc jest problem w komunikacji werbalnej, nie mniej jednak jest to dalej kontakt, bo ja chcę zrozumieć co chce mi ta osoba powiedzieć, ja widzę, że ta osoba chce mi coś powiedzieć, ale znowu nie wie, czy ja ją rozumiem, więc tu jest faktycznie taki kontakt.”

Źródło: Indywidualny wywiad pogłębiony, woj. mazowieckie [w:] Żejmis M., *Pogłębiona analiza danych pozyskanych w badaniu jakościowym*, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016, s. 133-134.

4. NIEDOSTRZEGANIE PRZEZ OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNE POTRZEBY UCZESTNICTWA W PRZESTRZENI PUBLICZNEJ

W niektórych rodzinach osób niepełnosprawnych występują choroby, nałogi i zaniedbania, które powodują, że pojawia się dystans osób niepełnosprawnych wobec uczestnictwa w otwartej przestrzeni publicznej.

„(...)Nie potrzebują te rodziny tak naprawdę, ale tam są problemy naprawdę, bo i choroby alkoholowe, i choroby umysłowe, i zaniedbania dzieci (...) tutaj byłaby bardzo daleka do tego droga, żeby najpierw ich wyprowadzić tutaj.”

Źródło: Zogniskowany wywiad grupowy, woj. mazowieckie [w:] Żejmis M., *Pogłębiona analiza danych pozyskanych w badaniu jakościowym*, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016, s. 132-133.

5. BRAK ŚRODKÓW FINANSOWYCH, UNIEMOŻLIWIAJĄCY OSOBOM NIEPEŁNOSPRAWNYM UDZIAŁ W KULTURZE, REKREACJI, WYPOCZYNKU I SPORCIE

Brak aktywności osób niepełnosprawnych w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie często wynikać może m.in. z trudnej sytuacji ekonomicznej, czyli z powodu braku środków finansowych na realizację potrzeb samorealizacji lub potrzeb wyższego rzędu. Wiele osób niepełnosprawnych znajduje się w trudnej sytuacji finansowej i napotyka na trudności nawet z zaspokojeniem podstawowych potrzeb życiowych, związanych z egzystencją i niepełnosprawnością.

„(...)Bierzmy też pod uwagę to, że kultura to jest już potrzeba wyższa, czyli muszą być zaspokojone wszystkie dogłębne potrzeby.”

Źródło: Zogniskowany wywiad grupowy, woj. mazowieckie [w:] Żejmis M., *Pogłębiona analiza danych pozyskanych w badaniu jakościowym*, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016, s.132-133.

6. NIEDOSTRZEGANIE W OSOBACH NIEPEŁNOSPRAWNYCH ODBIORCÓW I KONSUMENTÓW

Kwestia niedostrzegania w osobach niepełnosprawnych klientów/odbiorców usług, czy też produktów jest bardzo złożona. Wynika jednak często z małej aktywności osób niepełnosprawnych w przestrzeni publicznej i nie artykułowania swoich potrzeb.

„(...)Jeżeli dla niego zrobienie dostosowania, które jest bardzo wymierne kosztowo, umówmy się, że teraz jakoś tak lekko licząc to jest około 5 tys. złotych dla jakiegoś standardowego filmu. (...) To jeżeli on sobie przeliczy, że jeżeli dołoży do tego filmu 5, czy 7 tys. złotych na dostosowanie, a wróci do niego 20 tys. złotych, to dla niego jest to taka sytuacja, która jest opłacalna i on to wtedy zrobi. Natomiast jeżeli przyjdzie do kina raz na tydzień osoba

niewidząca, albo słabo widząca i zapyta o film z audiodeskrypcją, to jest żaden głos. Dlatego mówię, że wydaje mi się, że środowiska osób z niepełnosprawnością sensoryczną są mało widoczne w tym obszarze konsumpcyjnym kultury (...) natomiast jeżeli chodzi o konsumpcję kultury, czyli odbiorców, to powinniśmy się trochę bardziej starać, żeby pokazać się, że my tego chcemy, że warto to dla nas robić.”

Źródło: Sprawozdanie z tematycznej debaty doradczo – programowej w ramach realizacji projektu „Wdrażanie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych – wspólna sprawa”, Debata tematyczna: Udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie (Art.30), Termin: 15 Lipiec 2016 r.

7. NAKŁADANIE NA PODMIOTY PRYWATNE OBOWIĄZKU FINANSOWANIA RACJONALNYCH USPRAWNIEŃ I BRAK ZACHĘT PAŃSTWA W TYM ZAKRESIE

Podmioty komercyjne które nie zawsze mogą finansować dostosowania dla osób niepełnosprawnych, np. z powodu nadmiernego kosztu finansowego, dlatego powinny być wspierane w tej kwestii przez Państwo.

„(...) Nawet jeżeli państwo założy, sformułuje takie prawo, że placówki nie wiem, kultury, sportu, jakiegokolwiek w polskim państwie mają być dostępne, trzeba spojrzeć jeszcze na drugi aspekt sprawy, bo są placówki, instytucje finansowane z budżetu państwa i to sobie powiedzmy, że państwo ma finansować tak ich dostępność i usługi dostępnościowe, typu audiodeskrypcja, tłumacz języka migowego, napisy i tak dalej. Ale są też podmioty prywatne, komercyjne, które się bardzo buntują przeciw temu, dlaczego my mamy ponosić ten dodatkowy koszt, czasem wyolbrzymiany. Państwo nakłada prawo, to niech państwo tą złotówkę dołoży tak? (...) Jaki to będzie mechanizm, czy państwo daje jakąś dotację, czy państwo stosuje jakąś ulgę podatkową, nie wiem, to jest też problem jakby dalszy, oprócz konsekwencji. My nie możemy tylko wymagać i tylko karać musimy też dać tym podmiotom komercyjnym, które też powinny zalecenia Konwencji realizować, a to państwo ma stworzyć warunki do tego, żeby te podmioty mogły to realizować.”

Sprawozdanie z tematycznej debaty doradczo – programowej w ramach realizacji projektu „Wdrażanie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych – wspólna sprawa”, Debata tematyczna: Udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie (Art.30), Termin: 15 Lipiec 2016 r.

8. POSTRZEGANIE UDZIAŁU OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH W KULTURZE, REKREACJI I SPORCIE JAKO FORMY REHABILITACJI A NIE SPORTU WYCZYNOWEGO, CZY TEŻ SPOSOBU SPĘDZANIA WOLNEGO CZASU

Problem postrzegania sportu i rekreacji osób niepełnosprawnych jako pewnej formy rehabilitacji zdrowotnej i społecznej powoduje, że sport osób niepełnosprawnych nie jest

traktowany na równi ze sportem osób bez niepełnosprawności, a w obszarze rekreacji nie dostrzega się w osobie niepełnosprawnej klienta lub pracownika. Podobna sytuacja występuje w obszarze kultury, w której zarówno twórcy jak i odbiorcy traktowani są za mniej wartościowych artystów lub mniej wymagających odbiorców.

„(...) mam wrażenie, że w Polsce sport osób głównie z niepełnosprawnością ruchową jest uważany jeszcze jako rehabilitacja zarówno fizyczna, jak i rehabilitacja w postaci aktywizacji, że ta osoba nie wiem ma coś do roboty, może czymś się zajmować, a nie jest to traktowane jako sport wyczynowy.”

Sprawozdanie z tematycznej debaty doradczo – programowej w ramach realizacji projektu „Wdrażanie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych – wspólna sprawa”, Debata tematyczna: Udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie (Art.30), Termin: 15 Lipiec 2016 r.

4.2.2. PROPOZYCJA ZMIAN SŁUŻĄCYCH PRZEZWYCIEŻENIU BARIER ORGANIZACYJNYCH

1. WYSTĘPUJĄCE TRUDNOŚCI Z DOSTOSOWANIA STRON INTERNETOWYCH W ADMINISTRACJI I SEKTORZE PRYWATNYM

- kierunek rekomendowanych zmian:

Z uwagi na trudności w prowadzeniu stron internetowych dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych, występujących zarówno w administracji publicznej, jak w sektorze prywatnym, zasadnym jest zaplanowanie w ramach polityk publicznych szkoleń w zakresie tworzenia i zarządzania stronami internetowymi dostosowanymi do potrzeb osób niepełnosprawnych z naruszoną sprawnością narządu słuchu lub wzroku. Szkolenia te powinny być skierowane do jednostek administracji publicznej oraz sektora prywatnego, działających w obszarze kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu. Dodatkowo, dobrym rozwiązaniem będzie zapewnienie wsparcia doradczego uczestniczącym w szkoleniach podmiotom, na określony okres po zakończeniu szkolenia.

2. OBAWA RODZIN OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH PRZED UDZIAŁEM W KULTURZE, REKREACJI I SPORCIE

- kierunek rekomendowanych zmian:

Należy wpływać na postawy opiekunów i rodziców osób niepełnosprawnych przez umożliwienie im wspólnego udziału z zależną od nich osobą niepełnosprawną

w wydarzeniach kulturalnych, rekreacyjnych, wypoczynkowych i sportowych np. organizowanych przez społeczność lokalną (na poziomie gminy). Dodatkowo, wspieranie aktywności osób niepełnosprawnych w tych obszarach powinno opierać się na medialnym promowaniu wizerunku osoby niepełnosprawnej, jako odbiorcy i twórcy wytworów kultury oraz uczestnika oraz organizatora wydarzeń rekreacyjnych, wypoczynkowych oraz sportowych.

3. LĘK PRZED OSOBAMI NIEPEŁNOSPRAWNYMI, WYNIKAJĄCY Z BRAKU WIEDZY O NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI

- kierunek rekomendowanych zmian:

Należy tworzyć warunki do wspólnego udziału osób niepełnosprawnych z osobami bez niepełnosprawności w środowiskach lokalnych. Ponadto, skutecznym instrumentem służącym kreowaniu wiedzy o niepełnosprawności i budowaniu kontaktów z osobami niepełnosprawnymi mogą być media, w których należy przedstawiać i promować relacje osób niepełnosprawnych z osobami bez niepełnosprawności, w kontekście udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sportu.

4. NIEDOSTRZEGANIE PRZEZ OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNE POTRZEBY UCZESTNICTWA W PRZESTRZENI PUBLICZNEJ

- kierunek rekomendowanych zmian:

W kwestii aktywizacji osób niepełnosprawnych przejawiających dystans przed udziałem w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie, który spowodowany jest głównie chorobami, nałogami lub zaniedbaniami, zadania powinny zostać powierzone pracownikom socjalnym oraz organizacjom pozarządowym działającym zarówno na rzecz osób niepełnosprawnych jak również tym, które zajmują się omawianymi formami aktywności. Zadania te powinny obejmować, w przypadku pracowników socjalnych – zapewnienie odpowiedniego wsparcia w zakresie przeciwdziałania nałogom i zjawiskom patologicznym w rodzinach, natomiast w przypadku organizacji pozarządowych – działań włączających do organizacji lub udziału w wydarzeniach kulturalnych, rekreacyjnych, wypoczynkowych lub sportowych. Praca nad indywidualnym przypadkiem osoby niepełnosprawnej, która z wymienionych powodów nie uczestniczy w tych wydarzeniach powinna opierać się na współpracy i wymianie informacji.

5. BRAK ŚRODKÓW FINANSOWYCH, UNIEMOŻLIWIAJĄCY OSOBOM NIEPEŁNOSPRAWNYM UDZIAŁ W KULTURZE, REKREACJI, WYPOCZYNKU I SPORCIE

- kierunek rekomendowanych zmian:

Należy finansować udział ubogich osób niepełnosprawnych w wydarzenia lokalnych społeczności związanych z kulturą rekreacją, wypoczynkiem i sportem ze środków budżetu gmin. W przypadku ich udziału poza społecznościami lokalnymi, tego rodzaju zadania należy powierzyć organizacjom pozarządowym.

6. NIEDOSTRZEGANIE W OSOBACH NIEPEŁNOSPRAWNYCH ODBIORCÓW I KONSUMENTÓW

- kierunek rekomendowanych zmian:

Należy pobudzać aktywność osób niepełnosprawnych do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie. Zadanie to powinno należeć do lokalnych społeczności oraz organizacji działających na rzecz osób niepełnosprawnych oraz organizacji działających na rzecz osób niepełnosprawnych.

7. NAKŁADANIE NA PODMIOTY PRYWATNE OBOWIĄZKU FINANSOWANIA RACJONALNYCH USPRAWNIEŃ I BRAK ZACHĘT PAŃSTWA W TYM ZAKRESIE

- kierunek rekomendowanych zmian:

Należy opracować i wdrożyć system dotowania przez Państwo racjonalnych usprawnień i uniwersalnego projektowania w zakresie dostępności kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu w sektorze prywatnym.

8. POSTRZEGANIE UDZIAŁU OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH W KULTURZE, REKREACJI I SPORCIE JAKO FORMY REHABILITACJI A NIE SPORTU WYCZYNOWEGO, CZY TEŻ SPOSOBU SPĘDZANIA WOLNEGO CZASU

- kierunek rekomendowanych zmian:

Należy prowadzić kampanie promocyjno-informacyjne poświęcone podniesieniu świadomości społecznej na temat prawa osób niepełnosprawnych do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie, jako formie spędzania wolnego czasu, samorealizacji oraz spełniania indywidualnych ambicji.

5. PODSUMOWANIE

Państwo posiada instrumenty do tworzenia możliwości udziału w życiu społecznym, przez wspieranie działań kulturalnych, artystycznych, turystycznych i sportowych. W dziedzinie rekreacji i wypoczynku rola państwa polega na m.in. na zapewnieniu pola do działań różnorodnym organizacjom turystycznym i finansowe wspieranie tworzenia miejsc do wypoczynku. Natomiast w dziedzinie sportu, państwo ma zachęcać obywateli do aktywnego trybu życia, wspierać organizacje promujące sport i budowę publicznych obiektów sportowych, które służyć mają harmonijnemu rozwojowi każdego człowieka i całego społeczeństwa.

Trudności związane z realizacją praw, na jakie napotykać osoby niepełnosprawne, podniesione zostały w *Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych*, która nałożyła na Państwa Strony zobowiązanie do ich poszanowania, ochrony i realizacji. Oznacza to, że Konwencja nie jest zbiorem praw osób niepełnosprawnych (gdyż osoby te posiadają takie same prawa jak inne osoby), lecz jest szczegółową listą wytycznych dotyczących obowiązku tworzenia warunków, które pozwolą osobom niepełnosprawnym z praw tych korzystać. Wśród wielu wymienionych płaszczyzn, jedna z nich dotyczy poszanowania i ochrony prawa osób niepełnosprawnych do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie.

Każdy człowiek ma takie samo prawo do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie. Najczęściej motywacją do podejmowania aktywności w tych obszarach są przede wszystkim indywidualne preferencje spędzania wolnego czasu, samorealizacja i chęć odnoszenia sukcesów. Nie wszyscy ludzie mogą jednak cieszyć się tym prawem z uwagi na bariery, jakie występują w środowisku społecznym. Najczęściej nierówność ta dotyczy osób niepełnosprawnych, które napotykać na szereg barier wynikających przede wszystkim ze stosowanych rozwiązań architektonicznych, transportowych, komunikacyjno-informacyjnych oraz techniczno-technologicznych. Inną kategorią barier są postawy ludzkie, które wynikają często z stereotypowego postrzegania niepełnosprawności lub lęku przed kontaktami z osobami niepełnosprawnymi.

Przeprowadzona analiza wykazała, że polityka publiczna w Polsce podejmuje zagadnienia związane z udziałem osób niepełnosprawnych w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie, jednak najczęściej z perspektywy pomocy grupom zagrożonym ubóstwem i izolacją społeczną (wykluczeniem społecznym). Działania wspierające udział osób niepełnosprawnych w sporcie traktowane są jako instrument rehabilitacji społecznej, a zatem osoby niepełnosprawne postrzegane są najczęściej jako beneficjenci pomocy społecznej. Niewiele miejsca poświęca się w tych dokumentach zagadnieniom, które mogłyby przyczynić

się do rzeczywistego niwelowania barier architektonicznych, komunikacyjnych, informacyjnych, transportowych, technicznych, technologicznych in. Niemal nie zauważa jest różnorodność osób niepełnosprawnych, wynikająca z różnych rodzajów naruszenia sprawności (fizyczna, intelektualna, psychiczna i sensoryczna). Bardzo nieliczne dokumenty powołują się na uniwersalne projektowanie, niemal żaden z nich natomiast nie uwzględnia racjonalnych usprawnień. Sama idea dostosowania środowiska społecznego wydaje się być niezrozumiała, lub też pomijana z uwagi szeroko pojęte obowiązki związane z jej realizacją. Dostosowanie środowiska najczęściej wyrażane jest jako budowanie podjazdów i modernizacja budynków. Zasadniczo niewiele miejsca w prawie i polityce publicznej poświęca się jest potrzebie dostosowania sposobów komunikacji i przekazu informacji do potrzeb osób niepełnosprawnych z naruszoną sprawnością wzroku lub słuchu.

Zaprezentowana krótka charakterystyka polityki publicznej ukazuje jak wiele działań trzeba jeszcze wdrożyć, aby osoby niepełnosprawne mogły cieszyć udziałem osób w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie na równi z osobami bez niepełnosprawności.

Najważniejsze wnioski oraz kierunki zmiany sprzyjające udziałowi osób niepełnosprawnych w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie, a tym samym wywiązania się ze zobowiązań wynikających z art. 30 KPON przedstawione zostały w tabeli nr 13 w formie zbiorczego zestawienia.

Tabela 13. Najważniejsze wnioski i rekomendacje

Wnioski	Rekomendacje
UWARUNKOWANIA PRAWNE	
1. BARIERY ZWIĄZANE Z ROZWOJEM POTENCJAŁU TWÓRCZEGO, ARTYSTYCZNEGO I INTELEKTUALNEGO (ART. 30 UST. 2 KPON)	
<ul style="list-style-type: none"> <i>wniosek i kierunek zmian:</i> 	
<p>Wykonanie obowiązku państwa polegającego na umożliwieniu osobom niepełnosprawnym wykorzystywania potencjału na wskazanych polach powinno być rozpatrywane w kontekście systemowym, wraz z prawami przedstawionymi w punkcie 2 niniejszej części opracowania. Należy zauważyć, że zarówno udostępnianie materiałów w formatach dostosowanych, jak i zapewnianie warunków dla rozwoju i wykorzystywania potencjału twórczego, artystycznego i intelektualnego, może odbywać się za pomocą tych samych form prawnych i organizacyjnych – takich jak instytucje kultury i organizacje pozarządowe.</p>	<p>W celu realizacji prawa osób niepełnosprawnych do rozwoju i wykorzystywania potencjału należy skorzystać z rozwiązań zaproponowanych w niniejszym opracowaniu w przedmiocie instytucji kultury (pkt 2.1.5 Wspólna rekomendacja dla barier wskazanych w rozdziale 2.1 cz. III.) oraz z rozwiązań przedstawionych w opracowaniu dotyczących prawa do edukacji (art. 24 KPON).</p>
2. BARIERY ZWIĄZANE Z DOSTĘPNOŚCIĄ MATERIAŁÓW KULTURY W FORMATACH DOSTOSOWANYCH (ART. 30 UST. 1 KPON)	
2.1. Brak uwzględniania potrzeby podnoszenia dostępności w sposobie organizacji i finansowania instytucji	

Wnioski	Rekomendacje
---------	--------------

kultury

- *wniosek i kierunek zmian:*

Brak powiązania finansowania instytucji kultury i innych podmiotów prowadzących działalność kulturalną wykonujących zadania mecenatu państwowego z podejmowaniem starań w zakresie udostępniania materiałów kulturalnych w formatach dostosowanych.

Podnoszenie dostępności materiałów kulturalnych dla osób niepełnosprawnych może być osiągnięte poprzez system wspierania finansowego podmiotów chcących podjąć lub rozszerzyć działalność na tym polu. W związku z tym zalecane byłoby takie ukształtowanie systemu finansowania, który promowałby lub chociaż oferował dodatkowe wsparcie dla instytucji i organizacji podejmujących starania w zakresie podnoszenia dostępności materiałów w formatach dostosowanych. W tym celu należałoby wdrożyć następujące rozwiązania: Modyfikacja zakresu zadań objętych mecenatem państwa – w tym zakresie działania mogłyby przybrać dwie formy:

- a) po pierwsze, dodanie do listy zadań z § 1 rozporządzenia MK o mecenacie państwa punktu o treści zbliżonej do następującej: „upowszechnianie kultury wśród osób niepełnosprawnych, w szczególności poprzez udostępnianie materiałów kulturalnych w formatach dostosowanych do potrzeb tych osób”;
- b) drugie rozwiązanie zakładałoby modyfikacje dotychczasowych zadań poprzez dodanie elementów odnoszących się sytuacji osób niepełnosprawnych; przykładowo - do punktu 3 § 1 rozporządzenia MK o mecenacie państwa (upowszechnianie i promocja czytelnictwa) można byłoby dodać treść zbliżoną do następującej: „...zwłaszcza wśród osób niepełnosprawnych poprzez udostępnianie materiałów w formatach dostosowanych do potrzeb tych osób”;
- c) wraz z dokonaniem ww. modyfikacji – bez względu na wybrany wariant – należałoby wprowadzić wymóg, aby we wniosku o dotację wnioskodawca wyraźnie odnosił się do tego, w jaki sposób następowałaby realizacja zadań w zakresie podnoszenia dostępności; odpowiednie zmiany powinny zostać dokonane również w zakresie oceny formalnej, rachunkowej i merytorycznej wniosku, zwłaszcza poprzez dostosowanie kryteriów wyboru dla poszczególnych programów.

Zob. pkt 2.1.4. Wspólna rekomendacja dla barier wskazanych w pkt. 2.1.1. – 2.1.3.

- *wniosek i kierunek zmian:*

2.1.1. Biblioteki

Brak powiązania finansowania instytucji kultury i innych podmiotów prowadzących działalność kulturalną wykonujących zadania mecenatu państwowego z podejmowaniem starań w zakresie udostępniania materiałów kulturalnych w formatach dostosowanych.

Zwiększanie dostępów do materiałów kulturalnych w formatach dostosowanych dla osób niepełnosprawnych powinno być dokonywane za pomocą rozwiązań „ramowych”, pozwalających poszczególnym bibliotekarzom na dostosowanie zgodne z ich specyfiką. Jednocześnie najskuteczniejszym rozwiązaniem byłoby przygotowanie rozwiązań systemowych, takich jak wskazano w pkt 2.1.4. Wspólna rekomendacja dla barier wskazanych w pkt. 2.1.1. – 2.1.3. Konieczne

Wnioski	Rekomendacje
	<p>jest jednak również dokonanie szczegółowych zmian w poszczególnych aktach prawnych, dotyczących bibliotek, tj.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • należy dodać w art. 4 ustawy o bibliotekach gromadzenie materiałów w formatach dostępnych dla osób niepełnosprawnych jak jedno z podstawowych zadań bibliotek. Rozważyć można wprowadzenie takiego zadania jedynie w odniesieniu do niektórych bibliotek publicznych; • wśród przykładowych materiałów bibliotecznych z art. 5 ww. ustawy należy dodać również przykłady materiałów w formatach dostosowanych; • należy wprowadzić obowiązek umieszczania w treści statutu, o którym mowa w art. 11 ustawy o bibliotekach, informacji o sposobie udostępniania przez bibliotekę materiałów w formatach dostosowanych.
<p>2.1.2. Muzea Brak rozwiązań prawnych obligujących podmioty prowadzące muzea do uwzględniania procesu zwiększania dostępności materiałów kultury w celach statutowych oraz w polityce finansowej muzeów.</p>	<p>Zasadnym jest wprowadzenie do regulacji statutowej muzeów elementów analogicznych jak w przypadku bibliotek.</p> <p>zob. pkt 2.1.4. Wspólna rekomendacja dla barier wskazanych w pkt. 2.1.1. – 2.1.3.</p>
<p>2.1.3. Teatry i kina Kina i teatry stanowią instytucje kultury w rozumieniu ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej. Nie są przy tym regulowane odrębnymi ustawami.</p>	<p>Należy w pełni odnieść do nich rekomendacje przedstawione w pkt 2.1.4. Wspólna rekomendacja dla barier wskazanych w pkt. 2.1.1. – 2.1.3.:</p>
<p>2.1.4. Wspólna rekomendacja dla barier wskazanych w pkt. 2.1.1. – 2.1.3.:</p>	
<p>Realizacja postanowień art. 30 KPON wymaga wdrożenia rozwiązań, które pozwolą na zwiększanie dostępności materiałów kulturalnych oraz na wspieranie osób niepełnosprawnych w rozwijaniu potencjału twórczego, artystycznego i intelektualnego w ramach prowadzenia działalności kulturalnej. Rekomendowane rozwiązania powinny mieć charakter „ramowy”, tzn. z jednej strony obligować podmioty prowadzące działalność kulturalną do uwzględniania praw osób niepełnosprawnych i stosowania w tym celu odpowiednim środków, z drugiej zaś pozostawiać im pewien zakres swobody przy decydowaniu o szczegółowym kształcie praktykowanych rozwiązań i adekwatności doborowanych środków. W związku z tym zmianie powinny ulec przepisy prawne określające obligatoryjne elementy statutów oraz polityk finansowych instytucji kultury tak, aby powyższe dokumenty „organiczne” instytucji kultury odnosiły się do ww. praw osób niepełnosprawnych. Konieczne jest wprowadzenie zmian prawnych w ustawie o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej:</p> <p>a) art. 13 ust. 2 ww. ustawy dodać pkt 7 w brzmieniu zbliżonym do następującego: „7) postanowienia w zakresie sposobu, w jaki instytucja wspiera dostępność materiałów kulturalnych w formatach dostosowanych do potrzeb i możliwości osób niepełnosprawnych oraz dostępność aktywności kulturalnych w formach dostosowanych dla osób niepełnosprawnych”;</p> <p>b) art. 13 ust. 2 ww. ustawy dodać pkt 7 w brzmieniu zbliżonym do następującego: „8) postanowienia o obowiązującej w danej instytucji polityce finansowej podejmowane w ramach wykonania zadania określonego w pkt 7)”.</p>	
<p>2.2. Brak dostatecznych rozwiązań w zakresie zachęcania do tworzenia filmów w formatach dostosowanych</p>	
<p>Ustawa o kinematografii nie określa żadnych środków zwiększających dostęp do filmów w formatach dostosowanych, lub stymulujących</p>	<p>• <i>wniosek i kierunek zmian:</i></p> <p>Wprowadzenie zmian w zakresie warunków i procedury przyznawania finansowania poprzez następujące środki:</p>

Wnioski	Rekomendacje
<p>twórcach filmowych do podejmowania działań w tym zakresie.</p>	<p>a) wprowadzenie wymogu, by występując o dofinansowanie wnioskodawca przedstawił w jaki sposób film będzie dostępny dla osób niepełnosprawnych;</p> <p>b) dodanie do kryteriów finansowania w ustawie i rozporządzeniu elementów związanych ze zwiększeniem dostępności filmów w formatach dostosowanych:</p> <p>c) wprowadzenie w art. 22 ust. 3 ustawy o kinematografii dodatkowego pkt. 6) w brzmieniu zbliżonym do następującego: „6) opracowanie filmu [lub innego materiału stanowiącego efekt końcowy projektu] w formatach dostosowanych dla osób niepełnosprawnych”;</p> <p>d) rozwinięcie powyższego kryterium w § 4 ww. rozporządzenia poprzez dodanie treści „opracowanie formatu dla niewidomych w szczególności w formie audiodeskrypcji, opracowanie formatu dla osób z niepełnosprawnością słuchu w szczególności przez tłumacza języka migowego lub w formie napisów”;</p> <p>e) wprowadzenie dodatkowych zachęt do rozwijania formatów dostosowanych np. poprzez dodatkowe dofinansowanie przeznaczone wyłącznie na ten cel;</p> <p>f) ustawa o kinematografii powinna przewidywać, że jednym z obowiązków wnioskodawcy jest promowanie utworów w formatach dostosowanych poprzez reklamy skierowane do osób niepełnosprawnych.</p>

2.3. Zjawisko obchodzenia obowiązku emisji programów w formatach dostosowanych

- *wniosek i kierunek zmian:*

Obecna regulacja dotycząca minimalnego czasu antenowego poświęconego na programy w formatach dostosowanych jest wadliwa; przewiduje bowiem zbyt mały udział emisji w formatach dostosowanych oraz pozwala na obchodzenie już istniejących ustawowych obowiązków poprzez np. emisję programów w formie dostosowanej głównie w porach nocnych.

Przepis art. 18a ustawy o radiofonii i telewizji należy znowelizować w ten sposób, aby z jednej strony motywować nadawców do przeznaczania więcej niż 50% kwartalnego czasu nadawania programu na emisje dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych, z drugiej zapewnić, aby serwisy informacyjne były przy najmniej w podstawowym zakresie dostępne komunikacyjnie dla osób niepełnosprawnych. W związku z tym zaleca się zmianę art. 18a ustawy o radiofonii i telewizji w następujący sposób:

- nadanie art. 18a ust. 1 następującego brzmienia:

1. Nadawcy programów telewizyjnych są obowiązani do zapewniania dostępności programów dla osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu wzroku oraz osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu słuchu, przez wprowadzanie odpowiednich udogodnień: audiodeskrypcji, napisów dla niesłyszących oraz tłumaczeń na język migowy, tak **aby co najmniej 50% kwartalnego czasu nadawania programu, z wyłączeniem reklam i telesprzedaży, posiadało takie udogodnienia.**

- dodanie ust. 1a i 2a w brzmieniu zbliżonym do następującego:

Wnioski	Rekomendacje
	<p><i>„1a. Programy posiadające udogodnienia, o których mowa w ust. 1, powinny być emitowane w całości w godzinach 5-24.</i></p> <p><i>2a. Programy nadawane w formatach dostępnych dla osób niepełnosprawnych powinny obejmować przynajmniej trzy serwisy informacyjne dziennie”.</i></p>
<p>3. DOSTĘPNOŚĆ MATERIAŁÓW KULTURY A PRAWA AUTORSKIE: POTRZEBA WPROWADZENIA SYSTEMU UDOSTĘPNIANIA (ART. 30 UST. 3 KPON)</p>	

• *wniosek i kierunek zmian:*

Nieprecyzyjna regulacja dotycząca dostępu do utworów przez osoby niepełnosprawne nie pozwala na pełną realizację prawa wyrażonego w art. 30 ust. 1 i 2 KPON, w szczególności nie pozwala na wykorzystywanie dostosowanych utworów w celach komercyjnych. Co więcej, brakuje również rozwiązań systemowych takich jak te przedstawione w Traktacie z Marrakeszu.

Postulowane rozwiązania wymagają przyjęcie perspektywy systemowej. Jeden przepis w p.a.p.p.u. nie jest środkiem wystarczającym, zwłaszcza przy uwzględnieniu jego wyżej wskazanych mankamentów. Należy rozważyć wprowadzenie systemu upoważnionych organów, których głównym zadaniem byłoby tworzenie i udostępnianie utworów w formatach dostosowanych. Ewentualnie mogłoby zostać stworzony system wspierania organizacji pożytku publicznego działających na tym polu. Przy tworzeniu tego systemu należy zwrócić szczególną uwagę na podkreślony przez Rzecznika Praw Obywatelskich fakt, że ograniczenia możliwości wykorzystywania opracowanych utworów w celach komercyjnych stanowi znaczną barierę dla osób niepełnosprawnych.

Wydaje się, że wprowadzenie systemu upoważnionych organów jednocześnie z pewnymi modyfikacjami obecnej regulacji ustawy o prawie autorskim jest w stanie doprowadzić do realizacji obowiązku z art. 30 ust. 3 KPON. Z jednej strony nadal będzie możliwe wykorzystywanie utworów dla dobra osób niepełnosprawnych w celach niezarobkowych na podstawie art. 331 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, z drugiej zaś działalność upoważnionych organów sprawi, że potrzeba rozszerzenia zakresu dozwolonego użytku w celach zarobkowych zostanie ograniczona, co pozwoli respektować wartości chronione przez uprawnienia autorów (twórców).

W celu realizacji ww. rekomendacji należy wprowadzić następujące rozwiązania legislacyjne:

- a) znowelizować art. 331 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, nadając mu treść zbliżoną do następującej: „Art. 331. Wolno korzystać z już rozpowszechnionych utworów dla dobra osób niepełnosprawnych, jeżeli to korzystanie odnosi się bezpośrednio do ich niepełnosprawności, nie ma zarobkowego charakteru i jest podejmowane w sposób wynikający z natury niepełnosprawności”.
- a) wprowadzić kompleksowy system upoważnionych organów zgodnie z rekomendacjami Traktatu z Marrakeszu.

4. BARIERY ZWIĄZANE Z DOSTĘPEM DO MIEJSC KULTURY LUB USŁUG Z NIĄ ZWIĄZANYCH (ART. 30 UST. 1 KPON)

Wnioski	Rekomendacje
---------	--------------

4.1. Brak odpowiedniego uwzględnienia w przepisach dostępności architektonicznej miejsc kultury i usług z nią związanych

- *wniosek i kierunek zmian:*

Przeprowadzona analiza wykazała brak definicji legalnej „obiekty użyteczności publicznej” w ustawie Prawo budowlane, co może prowadzić do wyłączenia niektórych miejsc działalności kulturalnej lub usług z nią związanych z jej zakresu. Zgodnie z przepisami ustawy Prawo budowlane obiekty użyteczności publicznej muszą być dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych poruszających się na wózkach, wyłączenie zatem z tej kategorii obiektów miejsc działalności kulturalnej i usług z nią związanych zwalnia projektantów i wykonawców tych ostatnich z obowiązku dostosowania.

Realizacja prawa dostępu osób niepełnosprawnych do miejsc działalności kulturalnej oraz usług z nią związanych powinna nastąpić poprzez następujące środki:

- przyjęcie rozwiązań w zakresie Prawa budowlanego wskazanych w opracowaniu dotyczącym art. 9 KPON, zwłaszcza w zakresie kompetencji organów nadzoru budowlanego;
- wprowadzenie definicji legalnej obiektu użyteczności publicznej (ewentualnie szerokiego wyliczenia na wzór ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej), obejmującej miejsca działalności kulturalnej oraz usług z nią związanych; rekomendowana zmiana powinna polegać na wprowadzeniu art. 3 pkt 21 ustawy Prawo budowlane treści o brzmieniu zbliżonym do następującego: „21) Obiekt użyteczności publicznej – obiekt budowlany i jego otoczenie, przeznaczone na potrzeby [...] działalności kulturalnej oraz usług z nią związanych, [...].

4.2. Brak rozwiązań podnoszących dostępność do imprez i wydarzeń artystycznych

- *wniosek i kierunek zmian:*

Problematyka organizacji imprez kulturalnych została uregulowana przede wszystkim w ustawie o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej. Zgodnie z art. 34 o.p.d.k.u., imprezy artystyczne lub rozrywkowe organizowane w ramach działalności kulturalnej przez podmioty prowadzące taką działalność i odbywające się poza stałą siedzibą albo w sposób objazdowy – wymagają zawiadomienia organu gminy właściwej ze względu na miejsce imprezy. Zawiadomienie to powinno zawierać informacje o podmiocie organizującym imprezę, o jej rodzaju i charakterze, miejscu, dacie, czasie trwania, przewidywanej liczbie uczestników, a także określać planowane środki służące zapewnieniu bezpieczeństwa (art. 34 ust. 2 o.p.d.k.u.). Pomieszczenia, obiekty lub miejsca, w których odbywają się imprezy, a także używane przy lub w trakcie nich urządzenia techniczne powinny odpowiadać wymaganiom przewidzianym w prawie (art. 34 ust. 3 o.p.d.k.u.).

Obowiązki organizatora imprezy masowej w zakresie bezpieczeństwa określa natomiast ustawa o bezpieczeństwie imprez masowych.

Oceniając przedstawione przepisy prawa należy stwierdzić, że nie wprowadzają one w sposób wyraźny obowiązku zapewnienia dostępności imprezy masowej dla osób niepełnosprawnych. Obowiązek ten nie wynika również z żadnego z innych zadań organizatora imprezy artystycznej. W tej sytuacji należy stwierdzić istnienie luki

Należy wprowadzić przepisy nakazujące uwzględniać przy organizacji imprezy artystyczno-rozrywkowej kwestię dostępności danego wydarzenia dla osób niepełnosprawnych. Realizacja prawa osób niepełnosprawnych do dostępu do miejsc organizacji takich imprez powinna uwzględniać konieczność zapewnienia bezpieczeństwa wszystkim uczestnikom wydarzenia. Zalecane jest przyjęcie następujących rozwiązań prawnych:

- zmiana legislacyjna art. 34 ust. 2 ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej w sposób zmierzający do nadania treści zbliżonej do następującej: „Art. 32 ust. 2. Zawiadomienie powinno zawierać następujące dane: [...] 5) określenie planowanych działań w zakresie udostępnienia imprezy dla osób niepełnosprawnych.
- zmiana legislacyjna art. 6 ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych w sposób zmierzający do nadania treści zbliżonej do następującej: „Art. 6. Organizator zapewnia: [...] 9) udostępnienie, o ile nie prowadzi do to spadku bezpieczeństwa imprezy lub nie wiąże się z nadmiernymi trudnościami, imprezy masowej dla osób niepełnosprawnych, w szczególności poprzez zapewnienie odpowiednich sektorów dla publiczności i kanałów komunikacyjnych”.

Wnioski	Rekomendacje
prawnej w powyższym zakresie przedmiotowym.	
4.3. Brak rozwiązań podnoszących dostępność zabytków i miejsc ważnych dla kultury narodowej	

• *wniosek i kierunek zmian:*

Brak rozwiązań zwiększających dostępność zabytków dla osób niepełnosprawnych w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Gospodarowanie zabytkami wiąże się z licznymi obowiązkami właściciela lub posiadacza oraz ze stałym nadzorem konserwatora zabytków. Podmioty te powinny współpracować z jednej strony w celu umożliwienia zgodnego z potrzebami gospodarki wykorzystania zabytku, a z drugiej w celu jego ochrony jako elementu dziedzictwa narodowego. Wymaga to uwzględniania szeregu określonych w ustawie czynników – stanu zachowania zabytku, możliwości jego adaptacji, historycznej funkcji i wartości. Wydaje się, że skutecznym rozwiązaniem byłoby dokonanie interwencji ustawodawczej w obrębie ww. regulacji, która służyłaby realizacji prawa wyrażonego w art. 30 ust. 1 KPON. Konserwator zabytków, w momencie prowadzenia postępowania w przedmiocie wpisu zabytku do rejestru powinien sprawdzać również możliwość dostosowania zabytku do potrzeb osób niepełnosprawnych i uwzględnić to w dokumentacji dotyczącej tego zabytku. W konsekwencji wytyczne określone przez konserwatora w tym zakresie powinny być uwzględniane w programie prac konserwatorskich.

Powyższa rekomendacja powinna przełożyć się na zmianę następujących przepisów prawa:

- a) w art. 25 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami należy zmienić pkt 1 nadając mu treść zbliżoną do następującej: „1) dokumentacji konserwatorskiej określającej stan zachowania zabytku nieruchomego i możliwości jego adaptacji, z uwzględnieniem historycznej funkcji i wartości tego zabytku, jak również możliwości jego dostosowania do potrzeb osób niepełnosprawnych”;
- b) w art. 25 ww. ustawy należy dodać ust. 3 w brzmieniu zbliżonym do następującego: „3. W programie prac konserwatorskich należy uwzględnić, czy i w jakim zakresie możliwie jest dostosowanie zabytków do potrzeb osób niepełnosprawnych”.

5. PRAWO DO UZNANIA SZCZEGÓLNEJ TOŻSAMOŚCI KULTUROWEJ I JĘZYKOWEJ: STATUS MNIEJSZOŚCI KULTUROWEJ I JĘZYKOWEJ PRYZNANY JEDYNIEM FRAGMENTARYCZNIE

• *wniosek i kierunek zmian:*

Status mniejszości kulturowej i językowej został przyznany osobom niepełnosprawnym jedynie fragmentarycznie poprzez wprowadzenie pewnych rozwiązań w ustawie o języku migowym. Szczególna tożsamość kulturowa osób niepełnosprawnych nie jest jednak uznawana na równi z innymi mniejszościami. Osoby niepełnosprawne nie dysponują bowiem ani statusem ani uprawnieniami mniejszości kulturowej.

Rozwiązania prawotwórcze powinny zakładać modyfikację definicji legalnej mniejszości w ustawie o mniejszościach narodowych i etnicznych poprzez dodanie trzeciej kategorii mniejszości – kulturowej – która obejmowałaby kultury osób niepełnosprawnych.

Wnioski	Rekomendacje
---------	--------------

6. BARIERY ZWIĄZANE Z REKREACJĄ, WYPOCZYNKIEM I SPORTEM

6.1. Brak wystarczających rozwiązań w zakresie organizacji i promowania aktywności fizycznej

• *wniosek i kierunek zmian:*

Akty prawne wprowadzają w pewnym stopniu rozwiązania nakierowane na (a) zachęcanie osób niepełnosprawnych do aktywności sportowej i rekreacyjnej oraz (b) wspieranie tych osób przy ich organizacji. Dotyczą one jednak głównie sportowców na poziomie profesjonalnym. System promocji sportu wśród osób niepełnosprawnych powinien rozwijać się przede wszystkim na poziomie upowszechniania ogólnospołecznego. W tym celu należy w większym stopniu uwzględniać inicjatywy dotyczące osób niepełnosprawnych przy dofinansowywaniu kultury fizycznej.

Pierwszym potencjalnym rozwiązaniem byłoby wprowadzenie do warunków i procedury otrzymywania dotacji celowych na zadania związane ze sportem przez jednostki samorządu terytorialnego oraz kluby sportowe następujących zmian legislacyjnych:

- w art. 28 ustawy o sporcie dodać ust. 3 w brzmieniu zbliżonym do następującego: „3. Dotacja o której mowa w ust. 1 może zostać przyznana również na wspieranie działalności sportowej wśród osób niepełnosprawnych, zwłaszcza poprzez zachęcanie tych osób do uprawiania sportu, pomoc tym osobom przy organizowaniu i prowadzeniu działalności sportowej, oraz dostosowanie obiektów sportowych do potrzeb tych osób”;
- wprowadzenie wymagań co do treści statutu klubu sportowego - w art. 4 ww. ustawy dodać ust. 51 w brzmieniu zbliżonym do następującego: „51. Statut klubu sportowego powinien określać jakie środki będą podejmowane w celu zwiększania dostępności działalności sportowej prowadzonej przez klub dla osób niepełnosprawnych”.

6.2. Brak regulacji zapewniających dostosowanie miejsc uprawiania sportu, turystyki i rekreacji

• *wniosek i kierunek zmian:*

W zakresie dostępu do miejsc uprawiania sportu, turystyki i rekreacji należy zwrócić uwagę, że wszystkie te miejsca mogą stanowić obiekty użyteczności publicznej. W związku z tym wprowadzenie zmian, o których mowa powyżej w rozdziale 4.1 niniejszej części opracowania i opracowaniu dotyczących art. 9 KPON, pozwoli na zapewnienie dostępu do miejsc uprawiania sportu, turystyki i rekreacji.

Zasadnym jest doprecyzowanie pojęcia obiektu użyteczności publicznej w ustawie Prawo budowlane tak, aby uwzględniało wszystkie obiekty związane ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem oraz realizacja rekomendacji, o których mowa w opracowaniu dotyczących art. 9 KPON.

6.3. Brak wystarczających rozwiązań w zakresie przygotowania i oferowania usług turystycznych

• *wniosek i kierunek zmian:*

Regulacje prawa krajowego dotyczące turystyki jedynie w ograniczonym zakresie odnoszą się do problemów osób niepełnosprawnych związanych z rekreacją i wypoczynkiem. Po pierwsze, informacje pisemne udostępniane przez organizatorów turystyki i pośredników turystycznych nie dostarczają odpowiedniej wiedzy o dostępności imprezy lub usługi turystycznej i miejsc, w których mają się one odbywać dla osób niepełnosprawnych. Taka sytuacja może zniechęcać osoby niepełnosprawne do korzystania z oferty turystycznej. Po drugie, brak jest gwarancji, że odpowiednia liczba imprez lub ofert oferowanych przez organizatorów będzie odpowiednio

Należy nałożyć na podmioty organizujące imprezy turystyczne lub usługi turystyczne obowiązki nakierowane na zapewnienie osobom niepełnosprawnych właściwej opieki w czasie imprezy lub wyjazdu oraz informacji o dostępności miejsc związanych z imprezą lub wyjazdem. W związku z tym obowiązkowym elementem komunikatów pisemnych, w których organizator turystyki lub pośrednik turystyczny oferuje klientom swoje usługi, powinny być informacje o przystosowaniu proponowanej imprezy lub usługi do potrzeb osób niepełnosprawnych. Jednocześnie powinien zostać wprowadzony minimalny poziom ofert usług lub imprez

Wnioski	Rekomendacje
<p>przystosowana dla osób niepełnosprawnych.</p>	<p>turystycznych z zapewnieniem dostępności dla osób niepełnosprawnych. Nie oznacza to jednak, że organizator turystyki powinien organizować imprezy lub usługi wyłącznie dla osób niepełnosprawnych. Warunek zapewnienia dostępności oznacza, że jeżeli imprezy lub usługi zostały wskazane w informacjach pisemnych, o których mowa w art. 12 ust. 1 u.t.u. jako przystosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych, to organizator lub pośrednik, który wydał informacje, powinien odpowiadać za odpowiednie przygotowanie usługi turystycznej (np. wycieczki). W związku z tym organizator powinien zbierać odpowiednie informacje o miejscach związanych z imprezą lub usługą oraz zapewnić odpowiedni personel (zob. niżej rozdział 6.4). W celu realizacji powyższych rekomendacji, należy wprowadzić następujące zmiany w ustawie o usługach turystycznych:</p> <ul style="list-style-type: none"> • do art. 12 ust. 1 ww. ustawy dodać pkt 11 w brzmieniu zbliżonym do następującego: „1. Organizator turystyki lub pośrednik turystyczny, który proponuje klientom imprezy turystyczne lub usługi turystyczne, udostępniając im odpowiednie informacje pisemne, a w szczególności broszury, foldery, katalogi, jest obowiązany wskazać w tych materiałach w sposób dokładny i zrozumiały: [...] 11) informacje, czy i w jakim zakresie oferowana impreza lub usługa jest przystosowana do potrzeb osób niepełnosprawnych:”; • dodać art. 121 w brzmieniu zbliżonym do następującego: „Art. 121. W ofercie organizatora turystyki co najmniej 10% proponowanych imprez turystycznych oraz 10% oferowanych usług turystycznych powinno być przystosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych”. • dodać art. 141 w brzmieniu zbliżonym do następującego: „Art. 141. 1. W sytuacji, gdy w informacjach pisemnych o których mowa w art. 12 ust. 1 impreza turystyczna lub usługa turystyczna jest wskazana jako dostępna dla osób niepełnosprawnych, organizator turystyki lub pośrednik turystyczny, który proponuje klientom imprezy turystyczne lub usługi turystyczne, ma obowiązek sprawdzić, czy miejsca, w których dana impreza lub usługa się odbywa są dostosowane do potrzeb tej osoby. 2. Organizator lub pośrednik, o którym mowa w ust. 1 przedstawiają informacje o wynikach sprawdzenia zgodnie z art. 12 pkt 11. 3. Jeżeli wykonanie obowiązku z ust. 1 wiąże się dla organizatora lub pośrednika z dodatkowymi kosztami, wynikającymi z przepisów prawa i które zobowiązany jest ponieść na rzecz osoby trzeciej, może on obciążyć tymi kosztami osobę niepełnosprawną w wysokości nieprzekraczającej 50% tych kosztów”.

6.4. Brak odpowiednio wyszkolonego personelu prowadzącego imprezy turystyczne

6.5. Zapewnienie dzieciom niepełnosprawnym dostępu do udziału w zabawie, rekreacji, wypoczynku oraz

Wnioski	Rekomendacje
---------	--------------

działalności sportowej

- *wniosek i kierunek zmian:*

Szczegółowe zasady prowadzenia kształcenia określa rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej. Akt ten wprowadza szereg szczegółowych obowiązków w zakresie kształcenia specjalnego. Nakazuje np. przedszkolom, innym formom wychowania przedszkolnego, szkołom, oddziałom i ośrodkom zapewnienie warunków do nauki, sprzętu specjalistycznego i środków dydaktycznych, odpowiednich ze względu na indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne dzieci lub uczniów. Wydaje się, że zarówno ustawa jak i rozporządzenie regulują tę kwestię kompleksowo, wszelkie zatem bariery w tym zakresie mogą mieć pochodzenie pozaprawne lub stanowić przypadek jednej z barier zidentyfikowanych w opracowaniu regulacyjnym prawa do edukacji (art. 24 KPON). W tym miejscu należy wspomnieć np. o niewystarczającym poziomie wyedukowania kadry nauczycielskiej, która rzadko ma możliwość korzystania z odpowiednich kursów w ramach kształcenia wyższego lub podyplomowego .

Jak zostało wskazane w poprzednim rozdziale, jednym z obowiązków organizatora turystyki lub pośrednika turystycznego powinno być zapewnienie odpowiednio przeszkolonego personelu. Podmioty te powinny odpowiadać za to, żeby przewodnik turystyczny i pilot wycieczki, którzy obsługują imprezę turystyczną, w której uczestniczy przynajmniej jedna osoba niepełnosprawna, dysponowali odpowiednim przeszkoleniem w zakresie potrzeb osoby niepełnosprawnej. W tym miejscu należy wspomnieć np. o niewystarczającym poziomie wyedukowania kadry nauczycielskiej, która rzadko ma możliwość korzystania z odpowiednich kursów w ramach kształcenia wyższego lub podyplomowego.

**POZAPRAWNE UWARUNKOWANIA WDRAŻANIA
KONWENCJI O PRAWACH OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH W POLSCE**

UWARUNKOWANIA ADMINISTRACYJNE

**1. NIESTOSOWANIEM POJĘCIA RÓŻNORODNOŚCI OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH I POWIĄZANYCH Z NIM
POJĘĆ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI WYNIKAJĄCEJ Z NARUSZONEJ SPRAWNOŚCI FIZYCZNEJ,
INTELEKTUALNEJ, PSYCHICZNEJ ORAZ NARZĄDÓW ZMYŚLÓW, NP. WZROKU LUB SŁUCHU**

- *wniosek i kierunek zmian:*

Brak uwzględnienia różnorodności osób niepełnosprawnych powoduje zagrożenie, że działania w zakresie poprawy dostępności architektonicznej, komunikacji i transportu, które są kluczowe z perspektywy integracji społecznej, a w tym udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie nie będą wyczerpywały zobowiązań wynikających z art. 30 KPON.

Zasadnym jest uwzględnienie pojęć związanych z różnorodnością osób niepełnosprawnych, uwzględniających niepełnosprawność wynikającą z naruszonej sprawności fizycznej, intelektualnej, psychicznej oraz narządów zmysłów, np. wzroku lub słuchu oraz zróżnicowanych potrzeb wynikających z tych niepełnosprawności, które usystematyzują planowane cele/działania w zakresie:

- e) dostępności architektury budynków i innych obiektów budowlanych,
- f) dostępności transportu,
- g) dostępności form komunikacji (z uwzględnieniem osiągnięć współczesnych, nowoczesnych technik i technologii informatycznych)
- h) dostępności do informacji (werbalnych i niewerbalnych)
 - tak aby były one zgodne z art. 30 KPON.

2. NIESTOSOWANIE POJĘCIA RACJONALNEGO USPRAWNIA

- *wniosek i kierunek zmian:*

Nie wprowadzenie pojęcia racjonalnego usprawnienia, nie nakładającego nieproporcjonalnego lub nadmiernego obciążenia,

Zasadnym jest uwzględnienie pojęcia racjonalnego usprawnienia, które usystematyzuje realizowane cele/działania w zakresie:

Wnioski	Rekomendacje
<p>jeśli jest to potrzebne w konkretnym przypadku, w celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym możliwości korzystania z wszelkich praw i podstawowych wolności oraz ich wykonywania na zasadzie równości z innymi osobami. Uwzględnienie tego pojęcia w dokumentach strategicznych i planistycznych jest kluczowe z uwagi na wywiązanie się przez Państwo ze zobowiązania wynikającego z art. 30 KPON do poszanowania, ochrony i realizacji praw osób niepełnosprawnych, w tym również do zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępności kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu.</p>	<p>a) dostępności architektury budynków i innych obiektów budowlanych, b) dostępności transportu, c) dostępności form komunikacji (z uwzględnieniem osiągnięć współczesnych, nowoczesnych technik i technologii informatycznych) d) dostępności do informacji (werbalnych i niewerbalnych) – tak aby były one zgodne z art. 30 KPON.</p>

3. NIESTOSOWANIE POJĘCIA UNIWERSALNEGO PROJEKTOWANIA

- *wniosek i kierunek zmian:*

W omawianym dokumencie nie zostało wprowadzone pojęcie uniwersalnego projektowania produktów/środowiska/programów/usług w taki sposób, by były one użyteczne dla wszystkich, w możliwie największym stopniu, bez potrzeby adaptacji lub specjalistycznego projektowania. Pojęcie to jest kluczowym czynnikiem inkluzji społecznej, w tym również zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępności do kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu.

Zasadnym jest uwzględnienie pojęcia uniwersalnego projektowania, które usystematyzuje realizowane cele/działania w zakresie:

a) dostępności architektury budynków i innych obiektów budowlanych,
b) dostępności transportu,
c) dostępności form komunikacji (z uwzględnieniem osiągnięć współczesnych, nowoczesnych technik i technologii informatycznych)
d) dostępności do informacji (werbalnych i niewerbalnych)
– tak aby były one zgodne z art. 30 KPON.

4. BRAK PLANÓW DZIAŁAŃ SKIEROWANYCH NA PODNIESIENIE WIEDZY I ŚWIADOMOŚCI SPOŁECZNEJ NA TEMAT RACJONALNYCH USPRAWNIEN I UNIWERSALNEGO PROJEKTOWANIA USPRAWNIEN I UNIWERSALNEGO PROJEKTOWANIA

- *wniosek i kierunek zmian:*

Planowaniu dostosowania produktów/środowiska/programów/usług, m.in. w obszarze kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu do potrzeb osób niepełnosprawnych powinny towarzyszyć działania podnoszące świadomość społeczną, że są one prowadzone nie tylko z uwagi na tą grupę społeczną, lecz wiele innych grup, np. osoby starsze, dzieci, kobiety w ciąży oraz matki z małymi dziećmi, a zatem są użyteczne dla wszystkich, w możliwie największym stopniu.

Zasadnym jest uwzględnienie w omawianym dokumencie celów/działań dotyczących podnoszenia wiedzy i świadomości społecznej, które dotyczyć będą racjonalnych usprawnień i uniwersalnego projektowania w zakresie:

a) dostępności architektury budynków i innych obiektów budowlanych,
b) dostępności transportu,
c) dostępności form komunikacji (z uwzględnieniem osiągnięć współczesnych, nowoczesnych technik i technologii informatycznych)
d) dostępności do informacji (werbalnych i niewerbalnych)
– które odnoszą się do praw osób niepełnosprawnych i zobowiązania wynikającego z ratyfikacji Konwencji, w tym realizacji postanowień art. 30 KPON.

5. NIEUWZGLĘDNIENIE W ŹRÓDŁACH NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI PRZYCZYN LEŻĄCYCH PO STRONIE ORGANIZACJI ŻYCIA SPOŁECZNEGO (ŚRODOWISKA) I TYM SAMYM NAWIĄZYWANIE DO MEDYCZNEGO/CHARYTATYWNEGO MODELU NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI

- *wniosek i kierunek zmian:*

Wnioski	Rekomendacje
<p>Stosowane określenia wskazywać mogą na postrzeganie niepełnosprawności w sposób charakterystyczny dla modelu medycznego, który przyjmuje, że trudności osób niepełnosprawnych w aktywności społecznej i zawodowej wynikają z ich niepełnosprawności (fizycznej, psychicznej, umysłowej, sensorycznej), a nie z barier wynikających z organizacji środowiska społecznego.</p>	<p>Należy uwzględnić faktyczne źródła niepełnosprawności, zgodne z koncepcją Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, czyli bariery społeczne. Należy również uwzględnić, że udział w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie osób niepełnosprawnych jest ich prawem do spędzania wolnego czasu, samorealizacji oraz osiągania sukcesów, a nie jako forma rehabilitacji zdrowotnej czy też społecznej</p>

6. BRAK SYSTEMU MONITOROWANIA ZAKŁADANYCH CELÓW I REZULTATÓW PLANOWANYCH DZIAŁAŃ ZWIĄZANYCH Z REALIZACJĄ POSTANOWIEŃ ART. 30 KPON

• *wniosek i kierunek zmian:*

Brak systemu wskaźników pozwalających na obserwację, analizę i ocenę zaplanowanych działań na rzecz poszanowania, ochrony i realizacji praw osób niepełnosprawnych, uniemożliwia określenie czy i jakie nastąpiły zmiany, w tym m.in. w zakresie prawa osób niepełnosprawnych do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie. Dodatkowo, z uwagi na konieczność przedstawiania sprawozdań ze stanu wdrażania Konwencji Komitetowi KPON, nie jest możliwe obiektywne przedstawienie jak Państwo wywiązuje się ze zobowiązania wynikającego z jej ratyfikacji, w tym również w zakresie postanowień zawartych w art. 30 KPON.

Powinny zostać przyjęte wskaźniki dla zaplanowanych działań, wskazana ich wartość bazowa, oczekiwany trend zmiany wraz z oczekiwaną wartością na koniec pomiaru. Przede wszystkim jednak pomiar powinien zostać dokonany w odniesieniu do odpowiednich zagadnień wynikających z KPON.

7. POSTRZEGANIE SPORTU NIEWYCZYNOWEGO OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH PRZEDĘ WSZYSTKIM JAKO FORMY REHABILITACJI ZDROWOTNEJ I SPOŁECZNEJ

– *wniosek i kierunek zmian:*

Wyrażone zostało stanowisko, że sport niewyczynowy osób niepełnosprawnych jest przede wszystkim pewną formą rehabilitacji zdrowotnej i społecznej, a nie sposobem spędzania wolnego czasu, samorealizacji lub spełniania ambicji do osiągania sukcesów. Takie podejście powodować może, że sport osób niepełnosprawnych nie będzie traktowany na równi ze sportem osób bez niepełnosprawności. Ponadto, jest to niezgodne z koncepcją Konwencji, która nakłada obowiązek zapewnienia przez Państwo równości bez względu na niepełnosprawność w zakresie szeroko pojętej dostępności, lecz również zobowiązanie do promowania wiedzy o zdolnościach i wkładzie osób niepełnosprawnych oraz popierania uznawania umiejętności, zasług i zdolności osób niepełnosprawnych.

Należy podkreślać, osoby niepełnosprawne mają takie samo prawo do udziału w sporcie jak osoby bez niepełnosprawności, a więc działania prowadzone przez politykę publiczną w celu poszanowania i ochrony tego prawa nie mogą być motywowane wyłącznie rehabilitowaniem społecznym. Należy podkreślać, że wdrażanie racjonalnych usprawnień i uniwersalnego projektowania jest zobowiązaniem Państwa do równego traktowania osób niepełnosprawnych, które uczestnicząc w wydarzeniach sportowych mają prawo do takich samych motywacji jak osoby bez niepełnosprawności, a mianowicie, chęci takiego spędzania wolnego czasu, samorealizacji, spełniania ambicji dotyczących osiągania sukcesów. Nie oznacza to, że nie należy sportu traktować jako instrumentu rehabilitacji społecznej, jednak nie może to być jedyna/główna przyczyna realizacji działań w zakresie zwiększenia dostępności.

8. BRAK PLANÓW DZIAŁAŃ DEDYKOWANYCH POSZANOWANIU, OCHRONIE I REALIZACJI PRAW OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH ZAMIESZKUJĄCYCH OBSZARY WIEJSKIE DO UDZIAŁU W KULTURZE, REKREACJI, WYPOCZYNKU I SPORCIE

– *wniosek i kierunek zmian:*

Wnioski	Rekomendacje
<p>Żaden z kierunków interwencji odnoszący się do osób niepełnosprawnych nie odnosi się bezpośrednio do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie, przez co nie zostały dedykowane właściwe instrumenty wsparcia do osób niepełnosprawnych, jak i całej ludności obszarów wiejskich, mających utrudniony dostęp do tych form aktywności społecznej.</p>	<p>Należy uwzględnić zagadnienia związane ze wsparciem osób niepełnosprawnych i mieszkańców obszarów wiejskich, których celem będzie zwiększenie dostępności do kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu.</p>

9. NIEUWZGLĘDNIENIE W PLANACH ROZWOJU/ZMIAN ZAGADNIEŃ ZWIĄZANYCH Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ

– wniosek i kierunek zmian:

Nieuwzględnieniem w planach rozwoju/zmian zagadnień związanych z niepełnosprawnością i koniecznością uwzględnienia działań związanych z:

- zróżnicowanymi potrzebami osób o różnych rodzajach niepełnosprawności (fizyczna, intelektualna, psychiczna, sensoryczna),
- racjonalnym usprawnieniem,
- uniwersalnym projektowaniem,
- podnoszeniem świadomości na temat wprowadzanych racjonalnych uprawnień i uniwersalnego projektowania.

Należy uwzględnić w planach rozwoju/zmian zagadnienia związane z niepełnosprawnością i koniecznością podjęcia działań związanych z:

- a) zróżnicowanymi potrzebami osób o różnych rodzajach niepełnosprawności (fizyczna, intelektualna, psychiczna, sensoryczna),
- b) racjonalnym usprawnieniem,
- c) uniwersalnym projektowaniem,
- d) podnoszeniem świadomości na temat wprowadzanych racjonalnych uprawnień i uniwersalnego projektowania.

UWARUNKOWANIA ORGANIZACYJNE

1. WYSTĘPUJĄCE TRUDNOŚCI Z DOSTOSOWANIEM STRON INTERNETOWYCH W ADMINISTRACJI I SEKTORZE PRYWATNYM

• wniosek i kierunek zmian:

Jedną z barier, które utrudniają wdrażanie zobowiązania wynikającego z art. 30 KPON są trudności występujące zarówno w administracji publicznej jak również w sektorze prywatnym, dotyczące zakładania i prowadzenia stron internetowych, które zawierają dostosowania do odbioru dla osób niepełnosprawnych z naruszoną sprawnością narządu wzroku lub słuchu.

Z uwagi na trudności w prowadzeniu stron internetowych dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych, występujących zarówno w administracji publicznej, jak w sektorze prywatnym, zasadnym jest zaplanowanie w ramach polityk publicznych szkoleń w zakresie tworzenia i zarządzania stronami internetowymi dostosowanymi do potrzeb osób niepełnosprawnych z naruszoną sprawnością narządu słuchu lub wzroku. Szkolenia te powinny być skierowane do jednostek administracji publicznej oraz sektora prywatnego, działających w obszarze kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu. Dodatkowo, dobrym rozwiązaniem będzie zapewnienie wsparcia doradczego uczestniczącym w szkoleniach podmiotom, na określony okres po zakończeniu szkolenia.

2. OBAWA RODZIN OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH PRZED UDZIAŁEM W KULTURZE, REKREACJI I SPORCIE

• wniosek i kierunek zmian:

Osoby niepełnosprawne, a w szczególności dzieci bardzo często chronione są przez swoich rodziców i opiekunów. Troska o ich bezpieczeństwo i ochronienie ich przed negatywnymi reakcjami

Należy wpływać na postawy opiekunów i rodziców osób niepełnosprawnych przez umożliwienie im wspólnego udziału z zależną od nich osobą niepełnosprawną w wydarzeniach kulturalnych,

Wnioski	Rekomendacje
<p>otoczenia, bywa często jedną z przyczyn ich izolacji i bierności w życiu społecznym, w tym również w udziale w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie.</p>	<p>rekreacyjnych, wypoczynkowych i sportowych np. organizowanych przez społeczność lokalną (na poziomie gminy). Dodatkowo, wspieranie aktywności osób niepełnosprawnych w tych obszarach powinno opierać się na medialnym promowaniu wizerunku osoby niepełnosprawnej, jako odbiorcy i twórcy wytworów kultury oraz uczestnika oraz organizatora wydarzeń rekreacyjnych, wypoczynkowych oraz sportowych.</p>

3. LĘK PRZED OSOBAMI NIEPEŁNOSPRAWNYMI, WYNIKAJĄCY Z BRAKU WIEDZY O NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI

- *wniosek i kierunek zmian:*

Obawa jak zareagują na obecność osoby niepełnosprawnej osoby prowadzące usługi czy sklepy, nie mówiąc o bardziej „ekskluzywnej” publiczności np. na koncertach czy na spektaklu teatralnym. Nieznajomość ograniczeń osób niepełnosprawnych jest dużym problemem: nawet drobne negatywne doświadczenia z reakcją na ich niepełnosprawność rodzi lęk i obawy o reakcję otoczenia. Ale jest także ograniczeniem osób sprawnych, które nie wiedzą jak się zachować w kontaktach z osobami niepełnosprawnymi.

Należy tworzyć warunki do wspólnego udziału osób niepełnosprawnych z osobami bez niepełnosprawności w środowiskach lokalnych. Ponadto, skutecznym instrumentem służącym kreowaniu wiedzy o niepełnosprawności i budowaniu kontaktów z osobami niepełnosprawnymi mogą być media, w których należy przedstawiać i promować relacje osób niepełnosprawnych z osobami bez niepełnosprawności, w kontekście udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sportu.

4. NIEDOSTRZEGANIE PRZEZ OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNE POTRZEBY UCZESTNICTWA W PRZESTRZENI PUBLICZNEJ

- *wniosek i kierunek zmian:*

W niektórych rodzinach osób niepełnosprawnych występują choroby, nałogi i zaniedbania, które powodują, że pojawia się dystans osób niepełnosprawnych wobec uczestnictwa w otwartej przestrzeni publicznej.

W kwestii aktywizacji osób niepełnosprawnych przejawiających dystans przed udziałem w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie, który spowodowany jest głównie chorobami, nałogami lub zaniedbaniami, zadania powinny zostać powierzone pracownikom socjalnym oraz organizacjom pozarządowym działającym zarówno na rzecz osób niepełnosprawnych jak również tym, które zajmują się omawianymi formami aktywności. Zadania te powinny obejmować, w przypadku pracowników socjalnych – zapewnienie odpowiedniego wsparcia w zakresie przeciwdziałania nałogom i zjawiskom patologicznym w rodzinach, natomiast w przypadku organizacji pozarządowych – działań włączających do organizacji lub udziału w wydarzeniach kulturalnych, rekreacyjnych, wypoczynkowych lub sportowych. Praca nad indywidualnym przypadkiem osoby niepełnosprawnej, która z wymienionych powodów nie uczestniczy w tych wydarzeniach powinna opierać się na współpracy i wymianie informacji.

5. BRAK ŚRODKÓW FINANSOWYCH, UNIEMOŻLIWIAJĄCY OSOBOM NIEPEŁNOSPRAWNYM UDZIAŁ W KULTURZE, REKREACJI, WYPOCZYNKU I SPORCIE

- *wniosek i kierunek zmian:*

Brak aktywności osób niepełnosprawnych w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie często

Należy finansować udział ubogich osób niepełnosprawnych w wydarzenia lokalnych

Wnioski	Rekomendacje
<p>wynikać może m.in. z trudnej sytuacji ekonomicznej, czyli z powodu braku środków finansowych na realizację potrzeb samorealizacji lub potrzeb wyższego rzędu. Wiele osób niepełnosprawnych znajduje się w trudnej sytuacji finansowej i napotyka na trudności nawet z zaspokojeniem podstawowych potrzeb życiowych, związanych z egzystencją i niepełnosprawnością.</p>	<p>społeczności związanych z kulturą rekreacją, wypoczynkiem i sportem ze środków budżetu gmin. W przypadku ich udziału poza społecznościami lokalnymi, tego rodzaju zadania należy powierzyć organizacjom pozarządowym.</p>

6. NIEDOSTRZEGANIE W OSOBACH NIEPEŁNOSPRAWNYCH ODBIORCÓW I KONSUMENTÓW

- *wniosek i kierunek zmian:*

Niedostrzeżenie w osobach niepełnosprawnych klientów/odbiorców usług, czy też produktów wynika często z małej aktywności osób niepełnosprawnych w przestrzeni publicznej i nie artykułowania swoich potrzeb.

Należy pobudzać aktywność osób niepełnosprawnych do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie. Zadanie to powinno należeć do lokalnych społeczności oraz organizacji działających na rzecz osób niepełnosprawnych oraz organizacji działających na rzecz osób niepełnosprawnych.

7. NAKŁADANIE NA PODMIOTY PRYWATNE OBOWIĄZKU FINANSOWANIA RACJONALNYCH USPRAWNIĘŃ I BRAK ZACHĘT PAŃSTWA W TYM ZAKRESIE

- *wniosek i kierunek zmian:*

Podmioty komercyjne które nie zawsze mogą finansować dostosowania dla osób niepełnosprawnych, np. z powodu nadmiernego kosztu finansowego, dlatego powinny być wspierane w tej kwestii przez Państwo.

Należy opracować i wdrożyć system dotowania przez Państwo racjonalnych usprawnień i uniwersalnego projektowania w zakresie dostępności kultury, rekreacji, wypoczynku i sportu w sektorze prywatnym.

8. POSTRZEGANIE UDZIAŁU OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH W KULTURZE, REKREACJI I SPORCIE JAKO FORMY REHABILITACJI A NIE SPORTU WYCZYNOWEGO, CZY TEŻ SPOSOBU SPĘDZANIA WOLNEGO CZASU

- *wniosek i kierunek zmian:*

Problem postrzegania sportu i rekreacji osób niepełnosprawnych jako pewnej formy rehabilitacji zdrowotnej i społecznej powoduje, że sport osób niepełnosprawnych nie jest traktowany na równi ze sportem osób bez niepełnosprawności, a w obszarze rekreacji nie dostrzega się w osobie niepełnosprawnej klienta lub pracownika. Podobna sytuacja występuje w obszarze kultury, w której zarówno twórcy jak i odbiorcy traktowani są za mniej wartościowych artystów lub mniej wymagających odbiorców.

Należy prowadzić kampanie promocyjno-informacyjne poświęcone podniesieniu świadomości społecznej na temat prawa osób niepełnosprawnych do udziału w kulturze, rekreacji, wypoczynku i sporcie, jako formie spędzania wolnego czasu, samorealizacji oraz spełniania indywidualnych ambicji.

Źródło: Opracowanie własne n podstawie wyników analiz zaprezentowanych w niniejszym opracowaniu.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

■ ■ ■ | **DZP**
więcej niż prawo

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- 1) Arczewska M., *Analiza strategii i programów rządowych w aspekcie sytuacji osób niepełnosprawnych*, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016.
- 2) Bergier J., Tomczyszyn D., Romanowicz W., Wykorzystanie czasu wolnego osób niepełnosprawnych z obszarów wiejskich województwa lubelskiego, [w:] Zamojskie Studia i materiały Wyd XIV, zeszyt 1(35), Zamość 2012 r.
- 3) Bogacz-Wojtanowska E., Koziarek M., Lenzion M. i in., *Analiza programów i polityk samorządowych w aspekcie sytuacji osób niepełnosprawnych*, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016.
- 4) Florczak-Wątor M., Art. 6. Zasada dostępu do dziedzictwa kulturowego, [w:] L. Bosek, M. Safjan, *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1-86*, dostępne na www.legalis.pl, nb. 33.
- 5) *From Exclusion to Equality. Realizing the rights of persons with disabilities. Handbook for Parliamentarians on the Convention on the Rights of Persons with Disabilities and its Optional Protocol*, United Nations, Office of the High Commissioner for Human Rights, Geneva 2007.
- 6) Garlicki L., *Komentarz do artykuł 73 Konstytucji RP*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, L. Garlicki [red.], Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa, 2003.
- 7) Gąciarz B., *Model społeczny niepełnosprawności jako podstawa zmian w polityce społecznej*, [w:] *Polscy Niepełnosprawni od kompleksowej diagnozy do nowego modelu polityki społecznej*, pod red. Gąciarz B., Rudnicki S., Wydawnictwa AGH, Kraków 2014.
- 8) Gienas K., Art. 33¹, [w:] *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, E. Ferenc-Szydełk [red.], Wyd. 3, Warszawa, 2016.
- 9) Górniak J., Perek-Białas J., Szwed J., *Wdrażanie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych – analiza danych statystycznych i badawczych dot. sytuacji i położenia osób niepełnosprawnych w Polsce*, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016.
- 10) Kawa J., Raźniewski P., Tomczyk U., *Analiza dokumentów międzynarodowych dotycząca procesu wdrażania Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych oraz identyfikacji barier w tym procesie*, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016.
- 11) *Konwencja o Prawach Osób Niepełnosprawnych*, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r., Tekst opublikowany w Dzienniku Ustaw w dn. 25 października 2012 r., poz. 1169.
- 12) Kosińska A. M., *Kulturalne prawa człowieka. Regulacje normatywne i ich realizacja*, Lublin, 2014.
- 13) *Kultura fizyczna w Polsce w latach 2013 i 2014*, Główny Urząd Statystyczny – Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Departament Badań Społecznych i Warunków Życia, Warszawa – Rzeszów 2015.
- 14) *Kultura w 2014 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2015 r.
- 15) Kurek W., Mika M., *Turystyka jako przedmiot badań naukowych* [w:] W. Kurek (red.), *Turystyka*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa 2007.
- 16) Kwestionariusze opinii doradczej przygotowane do debaty doradczo – programowej w ramach realizacji projektu „Wdrażanie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych – wspólna sprawa”, Debata tematyczna: *Udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie (art.30)*, Termin: 15 Lipiec 2016 r.
- 17) McCallum R., 2012, *The UN Convention on Rights of Persons with Disabilities*, Billion Strong, International Paralympic Committee, Sydney.
- 18) New York, United Nations, 2008.

- 19) *Opracowanie regulacyjne w obszarze Konwencji z dnia 13 grudnia 2006 r. o Prawach Osób Niepełnosprawnych (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169): prawa do udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie (art. 30 Konwencji)*, red.: M. Matczak, T. Zalasieński, M. Romanowicz i in, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016.
- 20) Orzeczenia ETPC: z dnia 8 lipca 1999 r., *Karatas v. Turkey* ([GC], nr 23168/94, ECHR 1999-IV), z dnia 29 marca 2005 r., *Alinak v. Turkey* (nr 40287/98).
- 21) Ożóg M., *Stanowienie wyjątków od prawa autorskiego na rzecz osób niepełnosprawnych. Uwagi na tle art. 33¹ pr. aut.*, ZNUJ 2006, nr 93, s. 223-225, [za:] Urbański, Andrzej. *Art. 33¹. [w:] Prawo autorskie. Komentarz do wybranych przepisów.* Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, 2014.
- 22) Pięta J., *Pedagogika czasu wolnego*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2008.
- 23) Pomorska Strategia Rozwoju.
- 24) Program Operacyjny Wiedza, Edukacja, Rozwój.
- 25) *Program Rozwoju Sportu do roku 2020 - Projekt*, Ministerstwo Sportu i Turystyki, Warszawa, lipiec 2015 r.
- 26) *Program Rozwoju Turystyki do 2020 roku*, Ministerstwo Sportu i Turystyki, Warszawa, sierpień 2015 r.
- 27) *Raport metodologiczny przygotowania Raportu syntetycznego w ramach projektu „Wdrażanie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych – wspólna sprawa”*, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa, listopad 2016.
- 28) *Realizacja przez Polskę zobowiązań wynikających z Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych. Sprawozdanie Rzecznika Praw Obywatelskich 2012-2014*, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa, 2015.
- 29) Schulze M., *Understanding The UN Convention On The Rights Of People With Disabilities*, dostępne na <http://www.handicap-international.fr/fileadmin/documents/publications/HICRPD Manual.pdf>.
- 30) *Sprawozdanie z tematycznej debaty doradczo – programowej w ramach realizacji projektu „Wdrażanie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych – wspólna sprawa”, Debata tematyczna: Udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie (Art.30)*, Termin: 15 Lipiec 2016 r.
- 31) Standardowe Zasady Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych, Narody Zjednoczone 1994.
- 32) Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa, 26 marca 2013 r.
- 33) Strategia Rozwoju Kraju 2020. Aktywne Społeczeństwo, Konkurencyjna Gospodarka, Sprawne Państwo.
- 34) *Sytuacja osób głuchych w Polsce. Raport Zespołu ds. g/Głuchych przy Rzeczniku Praw Obywatelskich*, Warszawa, 2014.
- 35) Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego.
- 36) Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego.
- 37) Śledzińska J., *Turystyka i krajoznawstwo osób niepełnosprawnych w Polskim Towarzystwie Turystyczno-Krajoznawczym*, prezentacja multimedialna przygotowana na konferencję pn. *Turystyka, rekreacja, kultura - czy na pewno dla wszystkich?*, zorganizowaną przez Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych i Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w dniu 5 listopada 2015 r.,

<http://www.niepelnosprawni.gov.pl/art,627,turystyka-rekreacja-kultura-czy-na-pewno-dla-wszystkich>.

- 38) Tomczyk U., *Materiały na tematyczną debatę doradczo-programową poświęconą wdrażaniu art. 30 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych w Polsce: Udział osób z niepełnosprawnością w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie*, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016.
- 39) *Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2013 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Departament Badań Społecznych i Warunków Życia, Warszawa 2014.
- 40) *Turystyka w 2013 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Departament Badań Społecznych i Warunków Życia we współpracy z Urzędem Statystycznym w Rzeszowie, Warszawa 2014.
- 41) Uchwała nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 w sprawie przyjęcia *Strategii Rozwoju Kraju 2020* (M.P. z 2012 poz. 882).
- 42) Uchwała nr 163 Rady Ministrów z dnia 25 kwietnia 2012 w sprawie przyjęcia „*Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa*” na lata 2012–2020 (Dz. U. z 2012 poz. 839)
- 43) Uchwała nr 163 Rady Ministrów z dnia 25 kwietnia 2012 w sprawie przyjęcia „*Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa*” na lata 2012–2020 (Dz. U. z 2012 poz. 839).
- 44) Uchwała nr 6 Rady Ministrów z dnia 22 stycznia 2013 w sprawie *Strategii Rozwoju Transportu do 2020 r. (z perspektywą do 2030 r.)* (M.P. z 2013 poz. 75).
- 45) *Warmińsko-Mazurska Strategia Rozwoju*.
- 46) *Wielkopolska Strategia Rozwoju*.
- 47) Wólkowska M., *Prawa kulturalne w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Analiza Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu*, Studia Iuridica Toruniensia, t. XIII, 2013.
- 48) Wyrok ETPC z 24 maja 1988 r., *Müller i inni p. Szwajcarii* (seria A nr 133).
- 49) Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 11 maja 2005 r., sygn. K 18/04.
- 50) Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 8 października 2007 r., sygn. K 20/07.
- 51) Wysocki M., *Wyzwania społeczne i prawne w zakresie dostępności do kultury i dziedzictwa narodowego*, prezentacja multimedialna przygotowana na konferencję pn. *Turystyka, rekreacja, kultura - czy na pewno dla wszystkich?*, zorganizowaną przez Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych i Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w dniu 5 listopada 2015 r., <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/art,627,turystyka-rekreacja-kultura-czy-na-pewno-dla-wszystkich>.
- 52) Zajadacz A., *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki Tom IV Czas wolny, turystyka i rekreacja osób niesłyszących w Polsce – zarys specyfiki problemu*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu seria *Turystyka i Rekreacja – Studia i Prace* Nr 4, Poznań 2010.
- 53) Zajączkowska J., *Jak umożliwić dziecku z niepełnosprawnością ruchową udział w lekcjach wychowania fizycznego*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa, 2014.
- 54) Zawadzka A., *Obciążenie studentów nauką a formy wypoczywania*, PWN, Warszawa 1976.
- 55) Żejmis M., *Pogłębiona analiza danych pozyskanych w badaniu jakościowym*, Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych, Warszawa 2016.

Strony www:

- 1) www.niepelnosprawni.gov.pl/art,627,turystyka-rekreacja-kultura-czy-na-pewno-dla-wszystkich
- 2) www.sjp.pl
- 3) www.sjp.pwn.pl
- 4) www.mr.gov.pl/media/24032/ProjektSOR_2016_D.pdf
- 5) www.prawaautorskie.gov.pl
- 6) www.spoleczenstwoobywatelskie.gov.pl/sites/default/files/krajowy_program_dzialan_na_rzecz_rownego_traktowania_przyjety_na_rm_10.12.13.pdf
- 7) www.unwtho.org

SPIS TABEL

Tabela 1.

Ocena przebiegu procesu wdrażania Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych w okresie minionych prawie 4 lat, tj. od momentu jej ratyfikacji w 2012 r., w zakresie tworzenia warunków dla udziału osób niepełnosprawnych, na zasadzie równości z innymi osobami, w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie32

Tabela 2.

Osiągnięcia i niedostatki w zakresie tworzenia warunków dla pełnego i równego uczestniczenia osób z niepełnosprawnościami w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie34

Tabela 3.

Opinie na temat dostosowania do wymogów wdrażania *Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych* polskiego prawa w aktualnym kształcie w zakresie tworzenia korzystnych warunków dla udziału osób niepełnosprawnych w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie oraz propozycje jego dostosowania37

Tabela 4.

Opinie na temat wywiązywania się przez polskie prawo z zaadresowanego do instytucji państwowych i sektora publicznego (m.in. urzędy, telewizja, teatr, kina, biblioteki, zabytki, kluby sportowe, usługi turystyczne) obowiązku równego traktowania osób niepełnosprawnych w kontekście ich udziału osób w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie39

Tabela 5.

Opinie na temat wywiązywania się przez polskie prawo z zaadresowanego do tzw. podmiotów trzecich (m.in. usługowe firmy prywatne) równego traktowania osób z niepełnosprawnościami w kontekście ich udziału osób w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie40

Tabela 6.

Opinie na temat wywiązywania się przez polskie prawo i politykę państwa z obowiązku podejmowania odpowiednich działań ustawodawczych, administracyjnych, budżetowych i innych na rzecz pełnej realizacji praw osób z niepełnosprawnościami w kontekście ich udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie42

Tabela 7.

Opinie na temat działań (legislacyjnych, organizacyjnych i innych), które powinny zostać podjęte, aby zapewnić osobom niepełnosprawnym realizację ich praw wynikających z *Konwencji* w kontekście ich udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie45

Tabela 8. Ocena istniejących w Polsce warunków prawnych umożliwiających osobom niepełnosprawnym dochodzenie swoich praw w kontekście ich udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie47

Tabela 9.

Propozycje zagadnień, na jakich należałoby skoncentrować wysiłki związane z wdrażaniem *Konwencji* w okresie do 2025 r. w zakresie prawa osób niepełnosprawnych do udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie49

Tabela 10.

Udogodnienia dla osób niepełnosprawnych ruchowo w obiektach hotelowych w 2009 r. i 2013 r.93

Tabela 11.

Obiekty sportowe w Polsce według dostępności dla osób niepełnosprawnych w 2014 r.95

Tabela 12.

Liczba zawodników oraz osiągnięcia polskiej reprezentacji na XIV Igrzyskach Paraolimpijskich w Londynie w 2012 roku.....96

Tabela 13.

Najważniejsze wnioski i rekomendacje.....141

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

■■■ | DZP
więcej niż prawo

